

**ПИЛОТ СТУДИЈА ОПЕРАТИВНИХ МОГУЋНОСТИ УНАПРЕЂЕЊА
ПРИСТУПАЧНОСТИ ФИЗИЧКОГ ОКРУЖЕЊА У СРБИЈИ**

Београд, јуни 2018. године

Издавач

Удружење „LIMITLESS“
Мајке Ангелине 7а, Београд

ISBN 978-86-900483-0-4

CIP 725:364-056.26
342.726-056.24
72.051.6/.8:364-056.26
7.05-027.243

COBISS.SR-ID 265952780

Аутори

ванр. проф. др Ксенија Лаловић, дипл. инж. арх.
Иван Кажих, дипл. прав.
доц. др Владимир Михајлов, дипл.инж.арх.
Милан Дрљача, маст.инж.организ.наука
Филип Петровић, маст.инж.арх.

Сарадници

Милица Срећковић, инж. арх
Милица Лазаревић, инж. арх.
Јасмина Стојановић, инж. арх.
Исидора Кисин, инж. арх.
Срђан Вејновић, сертификовани мрежни администратор
Маријана Кузмановић, маст.екон.

Рецензенти

ванр. проф. др Јелена Живковић, дипл. инж. арх.
ванр. проф. др Урош Радосављевић, дипл. инж. арх.

Тираж 200

Штампа

ART DIGITAL FOTO, Београд

Пилот студија је израђена под покровитељством Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања – сектор за заштиту особа са инвалидитетом у оквиру пројекта: „Стручна подршка развоја концепта Дизајн за све“ реф. бр. 242/17 СК.

Београд, 2018.

1. ПРЕДГОВОР.....	3
2. УВОД.....	5
2.1. Предмет истраживања и основне хипотезе.....	5
2.2. Циљ, сврха и очекивани резултати.....	7
2.3. Методологија истраживања.....	7
2.4. Резултати истраживања.....	11
3. ДРУШТВЕНИ ОКВИР И УСЛОВИ ЗА ЕФЕКТИВНО ПРАКТИЧНО ДЕЛОВАЊЕ.....	12
3.1. Приступачност физичког окружења у смислу начела недискриминације.....	12
3.1.1. Приступачност физичког окружења у међународним документима УН-а и Савета Европе.....	12
3.1.2. Приступачност физичког окружења у правном оквиру Републике Србије.....	15
3.2. Приступачност физичког окружења у смислу одрживог развоја.....	21
3.2.1. Стандарди приступачности у међународним документима УН-а и Савета Европе.....	21
3.2.2. Стандарди приступачности физичког окружења у Републици Србији.....	26
3.3. Закључак: приступачност и обликовање будућности коју сви желимо.....	36
4. МОДЕЛ УНАПРЕЂЕЊА ИНФОРМАЦИОНЕ ПОДРШКЕ О ПРИСТУПАЧНОСТИ ФИЗИЧКОГ ОКРУЖЕЊА У ГРАДОВИМА СРБИЈЕ – Студија случаја Београда, Новог Сада и Ниша.....	38
4.1. Кључни принципи и задаци у развоју информационе подршке одрживом унапређењу приступачности у Србији.....	38
4.2. Концептуална поставка модела информационе подршке за одрживо унапређење приступачности у Србији.....	45
4.3. Операционализација модела информационе подршке за одрживо унапређење приступачности – експеримент студије случаја Београд, Нови Сад и Ниш.....	49
4.4. Експериментална провера концепта – налази.....	56
4.4.1. Студија случаја Београда – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања.....	61

4.4.2. Студија случаја Новог Сада – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања	83
4.4.3. Студија случаја Ниша – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања	84
5. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ	86
5.1. Урбана артикулација активности у унапређењу приступачности физичког окружења	86
5.2. Архитектонска артикулација активности у унапређењу приступачности физичког окружења	87
5.3. Развој инструмента за подршку одлучивању, координацију и праћење имплементације активности.....	88
6. РЕФЕРЕНЦЕ.....	89
6.1. Прилог 1. Критеријуми за оцену елемената приступачности и њихова визуелизација	95
6.2. Прилог 2. Опис Андроид апликације	102
6.3. Прилог 3. Структура „Личне карте приступачности објеката“	106
6.4. Прилог 4. Листинг свих мапираних локација	106
6.5. Прилог 5. Илустрација оптималне корисничке руте.....	143

1. ПРЕДГОВОР

Удружење „LIMITLESS“ је социјално оријентисано, усмерено на подршку социјалног развоја угрожених категорија становника. Окупља велики број стручњака из различитих научних области који волонтерским ангажовањем доприносе раду удружења. У сусрет новој Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом до 2020. године „LIMITLESS“ покрет је иницирао пројекат који би требало да пружи проактивна решења за решавање проблема физичке приступачности. Под покровитељством Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Републике Србије, удружење „LIMITLESS“ из Београда приступило је реализацији научно заснованог истраживачког пројекта „Стручна подршка развоја концепта Дизајн за све“.

У складу са мерама и активностима које су дефинисане нацртом новог Акционог плана за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године, пројектне активности су усмерене на анализу и креирање амбијента који ће ефикасно и економично омогућити имплементацију концепта универзалног дизајна - „Дизајн за све“ и тиме Србију сврстати у Европске земље које воде одговорну социјалну политику у сфери приступачности физичког окружења. Проблем отежане приступачности физичког окружења особама са инвалидитетом свакодневно представља велики изазов при кретању и коришћењу јавних објеката и јавних површина. Сведоци смо да велики број јавних установа нема адекватну инфраструктуру која би задовољила основне стандарде у погледу физичке приступачности за особе са инвалидитетом. Неопходан је одржив континуитет у отклањању физичких баријера и побољшања приступачности за све. Мултиструктурални приступ у решавању проблема је незаобилазан оквир у којем се треба посматрати проблематика трајног отклањања свих видова баријера у друштву, између осталих и физичких баријера. Концепт приступачности „Дизајн за све“ подразумева сагледавање свих мањкавости и снага у посматраном физичком окружењу. У том смислу, неопходан је механизам за континуално прикупљање и лако читљиво јавно публикување евиденције свих критичних тачака које угрожавају безбедно и функционално кретање особа са инвалидитетом и других осетљивих категорија становника.

Излазни резултати и закључци самог пројекта сублимирани су у Студији о приступачности, која представља документ од националног значаја. Од пресудне важности за ефективност резултата пројекта био је научни приступ у утврђивању методологије за евидентирање структуралних карактеристика приступачности физичког окружења. Анализа тренутног стања приступачности физичког окружења експериментално је спроведена на карактеристичним локацијама у Београду, Новом Саду и Нишу. У пројекту су учествовали представници Архитектонског факултета Универзитета у Београду, професори, асистент, и студенти архитектуре из градова на чијим територијама се пројекат реализује. За потребе мапирања локација осмишљена је методологија и израђена бесплатна е-платформа за прикупљање и анализу података, која ће у будућности бити на располагању и другим локалним самоуправама у Србији. Прикупљени подаци о приступачним и полуприступачним локацијама за територијалне области где је спроведено пројектно истраживање јавно су доступни.

Област друштвено-социјалног развоја обавезује све структуре друштва да узму активно учешће у решавању проблема приступачности. Деловање „LIMITLESS“ покрета кроз овај пројекат усмерено је на подизање свести о постојању проблема и активном решавању питања неприступачних места. Поље друштвено-социјалног развоја обавезује све нивое друштва да узму учешће у решавању овог проблема, представнике власти, невладиног сектора, привреднике, људе из струке, и све друге чиниоце у друштвеном животу.

Удружење „LIMITLESS“

2. УВОД

Према Светској здравственој организацији инвалидност је свеобухватни термин који дефинише различите облике телесних, сензорних или когнитивних оштећења. Особе са инвалидитетом су лица којима је трајно, у потпуности или делимично, одузета способност вида, слуха, локомоторних функција или интелекта. Поремећаји и оштећења су последица урођених или стечених аномалија органских механизма у човековом телу. Инвалидност се негативно може одразити на комуникацију, кретање, усвајање знања, вештина и самосталност. Особама са инвалидитетом отежана је пуна друштвена партиципација, учешће је условљено модификацијом окружења које треба да обезбеди доступност свих садржаја без обзира на врсту потребе. Стога инвалидност није само здравствени проблем. То је сложен феномен, који одражава интеракцију између особина тела и социјалног окружења у којем особа са инвалидитетом живи. Превазилажење потешкоћа са којима се суочавају особе са инвалидитетом захтева интервенције које за циљ имају уклањање физичких и социјалних баријера.

2.1. Предмет истраживања и основне хипотезе

Коришћење садржаја и боравак особа са инвалидитетом у приватним или јавним објектима није у довољној мери омогућен свим људима чиме се нарушавају основна људска права која произилазе из Универзалне декларације о правима човека. Ограничења у кретању доводе до пораста социјалне искључености чиме се угрожава физички, психолошки и емоционални статус осетљивих група становништва. Уклањање физичких баријера је приоритетан део сваке конвенције, стратегије, акционог плана, којим се дефинишу циљеви и креирају правни оквири за унапређење положаја особа са инвалидитетом.

Проблем физичке приступачности доминантно угрожава самосталност особа са моторичким поремећајима. Кретање уз употребу помагала узрокује низ потешкоћа које су изазване неуређеним и неприлагођеним објектима и површинама на отвореном. Ова студија се у том смислу фокусира на две групе корисника. Примарна циљна група корисника су особе са инвалидитетом које имају проблема при кретању. На основу статистичких података Републичког завода за статистику из 2011. Године (РЗС, 2013), у Србији је евидентирано 571.780 особа са неким видом инвалидитета, што представља 8% укупне популације. То је двоструко више становника него што живи у ширем и ужем подручју града Ниша. Србија је по броју становника са инвалидитетом у оквирима светског просека који се креће од 8 до 10% светске популације. Секундарна циљна група обухвата све људе који не припадају особама са инвалидитетом али због умањених способности при кретању отежано савладавају физичке баријере у објектима од јавног значаја. Статистички подаци указују на чињеницу да у Србији живи више од 340.000 особа које имају изражене проблеме при кретању и савладавању физичког простора што је око 5% укупне популације у Србији (Марковић, 2014).

Уређење физичког окружења представља организационо сложен и економски захтеван процес. Законом о планирању и изградњи са казним одредбама којима се санкционише непоштовање прописаних стандарда у градњи (РС, 2014), Законом против дискриминације над особама са инвалидитетом (РС, 2006) и другим правним актима дате су јасне смернице које су оријентисане на развој приступачног окружења. Нажалост у прошлости свест о потребама особа са инвалидитетом није била довољно развијена, сведоци смо да постоји велики број објеката старијег датума које је неопходно накнадно прилагодити. Постављањем адекватних рампи, платформи, лифтова, отклањањем физичких препрека могу се умањити потешкоће великог броја људи којима је ова врста помоћи неопходна. Потпуна физичка инклузија подразумева уређење и доступност јавних тоалета, јавног превоза, културних и спортских садржаја, комерцијалних и туристичких зона, образовних и важних државних институција, паркова, тротоара и многих других објеката у свим местима широм Србије. Савремено схватање приступачности уважава све видове инвалидности независно од природе недостатака као ни година старости. Елементи приступачног окружења дефинишу приступ саобраћају, објектима, информацијама, услугама, производима и свим другим сегментима који омогућавају интегративан развој особа са инвалидитетом. Сваки човек треба да има једнак приступ окружењу у којем живи, способности су различите, правилном организацијом и управљањем приступачности омогућава се олакшан приступ за све.

Европски институт за дизајн и инвалидитет промовисао је нови концепт универзалног дизајна – односно „дизајн за све“ који се бави развојем приступачности са циљем унапређења прилагодљивог окружења свим људима. Овај концепт током времена се проширио и на друге животне области са истим циљем, да живот људи уопште учини једноставнијим и функционалнијим. Многи производи и услуге се прилагођавају специфичностима појединих категорија потрошача, примењују се постулати тржишне економије и друштвено одговорног пословања. Концепт универзалног дизајна /„дизајн за све“ је утемељен на становишту да се људи разликују по годинама, физичким карактеристикама, сензорним и когнитивним способностима, културолошким и демографским аспектима уз динамичне промене статуса корисника које су условљене факторима времена и догађаја. Анализа окружења коју користи овај савремени концепт заснована је на потребама мањине, уобичајена је пракса да се окружење креира према просечним способностима корисника што угрожава оне који су по циљаним параметрима далеко испод просека. Концепт „Дизајн за све“ смањује дискриминацију, повећава ниво инклузије, једнакости и отвара нове могућности за продор савремених технологија и начина схватања људских потреба. Овакав вид филозофије и учешћа у јавним пројектима најзаступљенији је у европским и земљама запада. Европски концепт приступачног окружења заснован је на критеријумима који уважавају разноликост корисника, повећавају степен безбедности, приоритетно су усмерени на једноставно коришћење уз максималну функционалност и разумљивост, при чему се води рачуна о очувању животне средине и естетским нормама. Приоритет сваког савременог друштва усмерен је на уједначеном развоју свих људи, без обзира на различитости. „Дизајн за све“ представља добар пример социјалне праксе којим се дугорочно и свеобухватно планира будућност развоја доступног окружења свим људима. Савремене тенденције у отклањању неприступачности усмерене су у правцу одрживог развоја, слобода кретања, доступност услуга, производа и задовољење свакодневних потреба.

Проблем отежане приступачности физичког окружења особама са инвалидитетом свакодневно представља велики изазов при кретању и коришћењу јавних објеката и јавних површина на целој територији Републике Србије. Сведоци смо да велики број јавних установа нема адекватну

инфраструктуру која би задовољила основне стандарде у погледу физичке приступачности за особе са инвалидитетом. Концепт приступачности „Дизајн за све“ подразумева *сагледавање свих мањкавости и снага у посматраном физичком окружењу*. Поље друштвено-социјалног развоја обавезује све нивое друштва да узму учешће у решавању овог проблема, представнике власти, невладиног сектора, привреднике, људе из струке и све друге чиниоце у друштвеном животу. Мултиструктурални приступ у решавању проблема је незаобилазан оквир у којем се треба посматрати проблематика трајног отклањања свих видова баријера у друштву, између осталих и физичких баријера. Оперативни проблеми највише се огледају на нивоу управљања, односно планирања, организације и контроле имплементације активности. Практични проблеми огледају се пре свега у недостатку адекватних информација о тренутном стању физичке приступачности у урбаним срединама, а потом у недостатку планских докумената који би омогућили координисано и синергетско деловање у процесу унапређења физичке приступачности.

У том смислу, предмет ове студије је идентификација могућности за успостављање адекватног друштвеног механизма за обезбеђење одрживог и континуираног деловања у отклањању физичких баријера и побољшања физичке приступачности за све.

2.2. Циљ, сврха и очекивани резултати

У сусрет новој Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом до 2020. године (РС, 2018а) ова Студија има за **циљ** проналажење начина за унапређење друштвеног амбијента у којем ће ефикасније и целовитије бити омогућено отклањање већине недостатака које карактеришу тренутно физичко окружење у урбаним насељима, односно да идентификује проактивна решења за проблеме физичке приступачности у друштвеном контексту Србије.

У складу са идентификованим кључним практичним проблемима у области деловања на унапређењу приступачности, и сходно томе, мерама и активностима које су дефинисане у новом Акционом плану за спровођење Стратегије (РС, 2018в), дефинисана је основна **сврха** ове Студије: истраживање могућности и оперативне ефикасних начина да се у актуелном друштвеном контексту стимулише и убрза процес друштвеног деловања у отклањању недостатака које карактеришу тренутно физичко окружење, односно дефинишу иницијални пројекти и дају препоруке за њихову имплементацију, који ће бити могуће реплицирати на читавој територији Републике Србије.

2.3. Методологија истраживања

У циљу постизања дефинисане сврхе пројекта, и узимајући у обзир бројне практичне проблеме и препреке у имплементацији политика и стандарда за унапређење физичке приступачности, истраживање је усмерено пре свега на анализу друштвених и просторних аспеката планирања, организације и контроле процеса имплементације националних норми и стандарда у овој области на локалном нивоу управљања. Економски аспекти нису анализирани у оквиру овог истраживања, обзиром на непостојање јасне основе за спровођење економске анализе, односно обима и распрострањености феномена и недоступности релевантних података. Истраживачке активности на

изради студије обухватале су укључивање стручњака из различитих научних области како би се на основу јасног методолошког поступка сагледали сви аспекти имплементације процеса унапређења стања физичке приступачности у урбаним срединама на територији Републике Србије.

Основни методолошки приступ спровођењу овог истраживања заснован је на методологији „меког“¹ системског приступа² (Checkland & Poulter, 2006). Ова методологија заснована је на холистичкој анализи начина поимања ситуације оних који су укључени у проблем и потом примени метода системског мишљења (као одговора на ограничења у редукционистичком и уско техничком приступу решавању проблема) у концептуалном моделовању³ система људских активности и односа за постизање заједничког циља (Checkland, 1998). „Меки“ системски приступ интегрише размишљања о логици како да се побољша ситуација са оним што је друштвено и политички изводљиво, и подразумева стално аналитичко „пребацавање“ између стварног света и концептуалног промишљања света (Lalović K., 2013).

Слика 1. Седам фаза „меког“ системског приступа према (Checkland, 1998), (Lalović K., 2013)

Састоји се од седам фаза процеса (Слика 1.) који се крећу од објашњења неструктуриране проблемске ситуације, кроз стварање идеалних или концептуалних модела људских активности који би помогли побољшању ситуације, који се потом компаративно анализирају у односу на проблемску ситуацију, како би се идентификовале пожељне и изводљиве промене. Овако дефинисан приступ поставља ово истраживање у групу критичких истраживања⁴, као облика социјалне/друштвене истраге чија централна тема подразумева стварну проблематизацију знања, које није само ствар представљања и објашњавања стварности већ друштвени феномен сам по себи, који има

материјално-конститутивне односе са личним идентитетима, друштвеним праксама, институцијама, државним и политичким структурама, укључујући и знање које су продуковали истраживачи кроз само-рефлексну компоненту (Carspecken, 2008).

Обзиром да је израда ове студије мотивисана производњом корисности за читаву друштвену заједницу у Србији, у идеалном случају, методолошки процес израде ове студије био би спроведен као *акционо истраживање*⁵ утемељено у заједници (представља основ „меког“ системског приступа), а кога карактеришу три кључне особине: (1) фокус на решавање проблема, (2) истраживање природе појава, и (3) заједнички напор – учење истраживача и учесника⁶. У концептуализацији истраживања у идеалном случају основне фазе процеса „меког“ системског приступа (Слика 1.) реализовале би се кроз карактеристичне методолошке кораке модела критичког акционог истраживања утемељеног у заједници (Davis, 2008): 1) препознавање и артикулација друштвеног проблема, 2) сазивање свих интересних група, 3) утврђивање обима истраживања и жељене врсте друштвене промене, 4) избор заједничког истраживачког тима, 5) програмирање истраживања, дефинисање истраживачких питања и метода, 6) обука истраживача сарадника, 7) вођење истраживања и анализа, 8) извештавање о налазима на приступачан начин свим интересним групама, 9) идентификовање независног тела за праћење и оцену квалитета истраживања, 10) поступање налазима истраживања кроз планирање даљих корака и праћење друштвених промена.

Међутим, како је предмет рада дефинисан *широко*, покушавајући да обухвати што већи спектар сложености локалних управљачких ситуација у области унапређења приступачности физичког окружења на читавој територији Србије, спровођење модела критичког акционог истраживања утемељеног у заједници није било могуће спровести у пуном интензитету у овој фази, те је стога извршена неопходна редукција, јасно ограничавање домета овог истраживања. Услед ограничености расположивих ресурса овог пројекта, није било могуће у пуном, пожељном обиму друштвене акције спровести све методолошке кораке који се односе се пре свега на корак 2) сазивање свих интересних група. Укључивање интересних група, урађено је методом полуструктурираних интервјуа са представницима министарства, стручним лицима и представницима и члановима удружења људи са посебним потребама у смислу физичког кретања. Идентификовање обима и озбиљности проблема смањене физичке приступачности у свим насељима на територији Републике Србије немогуће је урадити кроз једну студију и подразумева озбиљну друштвену акцију у коју се морају активно укључити и представници свих локалних самоуправа, бројне институције и организације које су у сталном контакту са циљним групама, академске институције итд.

У том смислу, ову студију сврстали смо у **пилот истраживање** структурирано на два нивоа праћењем фаза „меког“ системског приступа са модификацијама:

а) Истраживање ширег проблемског контекста (истраживање рађено коришћењем метода критичких истраживања из позиције трећег лица; у овој пилот фази није било могуће покретање ширег друштвеног дискурса).

У оквиру овог дела приступило се препознавању друштвеног проблема на генералном нивоу. Формирана је полазна истраживачка основа: - релевантна међународна документа из домена системске артикулације проблематике приступачности, - кључна контекстуална национална документа и планови, - документа и планови одабраних локалних заједница. На основу критичке анализе садржаја прикупљене основе и њихове компаративне анализе, формулисана

је генерална перспектива на друштвене проблеме унапређења приступачности физичког простора у Србији и извршен први степен структурирања проблема који је потребно решити на локалном нивоу.

У овој фази идентификовани су кључни недостаци у процесу имплементације прописаних стандарда унапређења физичке приступачности у урбаним срединама на територији Републике Србије. Константовано је да у корену проблема ефективног планирања, организације и контроле, односно праћења прогреса у процесу унапређења стања физичке приступачности у урбаним срединама **недостаје адекватна информациона подршка процесу одлучивања и приоритизацији активности, те стога изостају значајнији резултати у унапређењу квалитета физичког простора.**

Налази овог дела истраживања приказани су Поглављу 3.

Наведени налази указали су на чињеницу да упркос свести о постојању иновативних решења широм света, више од деценије фокусираности научне и стручне јавности ка проблематици унапређења приступачности физичке средине и бројних препорука и концепата за њено унапређење, у српској пракси управљања урбаним развојем није направљен битнији помак, што је определило правац истраживања у наредној фази.

- б) Концептуална истраживања** - за потребе спровођење овог дела истраживања одабрана је метода студије случаја. За полигон истраживања узета су три највећа града у Србији - Београд, Нови Сад и Ниш, са претпоставком да су механизми у другим урбаним срединама слични или можда још једноставнији.

У овом кораку анализирани су иницијативе и проблеми у досадашњој имплементацији са фокусом на корен проблема неефикасне и неефективне имплементације прописаних стандарда са аспекта друштвеног деловања у области регулисања урбаног развоја и имплементације прописаних стандарда у планирању и пројектовању простора. На основу компаративне анализе кључних налаза и глобално нормираног стандарда локалне „добре“ управљачке праксе унапређења приступачности као императива одрживог развоја методом индукције дефинисани су принципи развоја **иницијалног инструмента унапређења – модела информационе ИКТ подршке**. Постављен је могући концепт унапређења информационе подршке процесу одлучивања и приоритизацији активности која би требало да олакша анализу потреба и обима потребних интервенција, идентификацију могућих акционих пројеката и њихову приоритизацију, као и фасилитацију организационих процеса, праћење и контролу квалитета спроведених активности. Потом, кроз експериментални теренски рад вршена је провера физибилитета постављеног концепта са организационог аспекта. На овај начин вршена је својеврсна симулација реалних процеса предвиђена концептом у оквиру одабраних полигона на територији три града одабрана за студију случаја.

Налази овог дела истраживања приказани су у Поглављу 3 и 4.

- с) Закључна разматрања**

Веза између прва два нивоа истраживања остварена је тако што су резултати са нивоа специфичне концептуализације употребљени као основ за критичку анализу налаза генералног нивоа која је резултирала формулацијом препорука за праваца промена на нивоу Србије. Пре свега дефинисане су препоруке за развој адекватне е-платформе за подршку унапређењу

физичке приступачности у урбаним срединама на територији Републике Србије, која би била намењена свим актерима који учествују у овом процесу, било као корисници или су задужени за имплементацију или контролу појединачних активности, која представља први и неопходан корак у артикулацији шире друштвене активности у процесу унапређења физичке приступачности у урбаним срединама на територији Републике Србије, а потом сагледани су правци средњорочног и дугорочног друштвеног деловања у смислу синхронизације системских управљачких активности из области одрживог урбаног развоја у оквиру кога се питања приступачности морају третирати на ефикасан и ефективан начин. Налази овог дела истраживања приказани су у Поглављу 5.

2.4. Резултати истраживања

Спровођењем наведеног методолошког поступка израде ове Пилот студије остварени су следећи **резултати**:

- 1) Систематизација и преглед правно – нормативног оквира приступачности у смислу начела недискриминације на међународном и националном нивоу;
- 2) Систематизација и преглед нормативно-регулаторног оквира приступачности у смислу аспекта одрживог територијалног развоја на међународном и националном нивоу;
- 3) Концептуални модел е-платформе - инструмента за информациону и сазнајну подршку ефикаснијем и целовитијем друштвеном деловању у отклањању недостатака које карактеришу тренутно физичко окружење, односно дефинисање препорука за његову имплементацију на читавој територији Републике Србије.
- 4) Теренско истраживање, прикупљање података и испуњености стандарда приступачности прописаних Правилником за 2000 објеката на територији градова одабраних за студију случаја – Београд, Нови Сад, Ниш и њихова презентација на јавно доступној интерактивној мапи.

3. ДРУШТВЕНИ ОКВИР И УСЛОВИ ЗА ЕФЕКТИВНО ПРАКТИЧНО ДЕЛОВАЊЕ

“A city that is well designed is well designed for all. Accessibility, as a collective good that benefits all, should therefore be considered a central component of good policy to achieve inclusive and sustainable urban development.” Recommendations from a group of experts at the UNDESA-UN Habitat Forum on Disability Inclusion and Accessible Urban Development, Nairobi, 28-30 October 2015.

У оквиру овог поглавља представљени су систематизовани налази истраживања ширег друштвеног оквира проблематике приступачности физичког окружења. У првом под поглављу дат је преглед правно-нормативних оквира приступачности у смислу начела недискриминације. Посматран ниво глобалне међународне заједнице, заједнице земаља Европске уније и Републике Србије као земље са статусом у предприступном процесу. У наредном под поглављу приступачност физичког окружења посматрана је из перспективе одрживог територијалног развоја. У том смислу, посматрани су нормативно – регулативни елементи који уређују управљање територијалним развојем такође на свим нивоима управљања – од међународног, преко европског региона до националног и локалног нивоа. У трећем под поглављу систематизован је преглед кључних налаза.

3.1. Приступачност физичког окружења у смислу начела недискриминације

Забрана дискриминације је основно људско право, као и заштита дискриминисаних особа. Дискриминација постоји када се неко због расе, националности, вере, порекла, припадности партији или неприпадности, привилегује у односу на остале грађане или се лишава осталих права без обзира што их закон пружа грађанима без разлике. Зато се једнакост грађана пред законом сматра једним од основних људских права, а гарантовање једнакости пред законом спречава дискриминацију. Гарант једнакости грађана пред законом је независни и непристрасни суд основан на основу закона. Међутим, није свако разликовање дискриминација. Дискриминација постоји ако разликовање нема разумног нити објективног оправдања, тј. ако не постоји легитимни циљ и разумна сразмера између употребљених мера и циља који треба остварити, тј. непропорционалност.

3.1.1. Приступачност физичког окружења у међународним документима УН-а и Савета Европе

Забрана дискриминације као основно људско право утврђено је бројним међународним документима⁷.

У **Универзалној декларацији о људским правима** коју је Генерална скупштина Уједињених нација прогласила 10.12.1948. године (UN, 1948), *гарантују се једнака и неотуђива права свим људима*, као темељ слободe, правде и мира. Поштовање човекових права и основних слобода гарантују државе чланице Уједињених нација у циљу заштите мира и безбедности свих људи⁸. У члану 25. став 1. Декларацијом се гарантује: „*Право на животни стандард који обезбеђује здравље и благостање....., укључујући храну, одећу, стан, лекарску негу и потребне социјалне службе као и право на осигурање у случају незапослености, болести, онеспособљавања,.... или других случајева губљења средстава за издржавање услед околности независних од његове воље*“. Ова права припадају сваком човеку, припадају и особама са инвалидитетом. Право на достојанство лица са инвалидитетом је императив, који има вредност само/и уколико им се омогући да пристојним радом остваре пристојан живот достојан човека“.

Начело недискриминације нарочито је дошло до изражаја у **Европској конвенцији за заштиту људских права и основних слобода** (ЕС, 1950) (даље: Европска конвенција) која је сачињена у Риму 4.11.1950. године, а наша земља је ратификовала 26.12.2003. године. Ратификацијом Европске конвенције, грађани наше земље стекли су могућност да због повреда основних људских права и слобода траже заштиту пред Европским судом за људска права у Стразбуру (даље: Европски суд) у поступку у коме Европски суд оцењује да ли је домаћи закон у складу са Европском конвенцијом, да ли је поступак законито спроведен и да ли је прекршено неко право загарантовано Европском конвенцијом⁹.

Међународни пакт о грађанским и политичким правима који је потписан 16.12.1966. године а ратификован у нашој земљи 30.1.1970. године (SFRJ, 1971), предвиђа да у земљама где постоје етничке, верске или језичке мањине, лица која припадају таквим мањинама не могу бити лишена права да заједно са осталим припадницима групе, развијају властиту културу, исповедају своју религију и користе свој језик. Држава у којој живи национална, верска или етничка мањина има обавезу да јој створи услове да очува своју самобитност. Основна људска права ни једна држава ни једном појединцу не сме ускратити или ограничити, чак и у ванредном стању.

Начело недискриминације је дефинисано у чл. 14. Европске конвенције и члану 1. **Протокола 12 уз Конвенцију** (ЕС, 2000). Овим одредбама је дефинисано да се уживање права и слобода предвиђених Конвенцијом обезбеђује без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, политичко и друго мишљење, национално или социјално порекло, имовно стање, рођење и други статус. Такође, прописано је да ће се свако право које закон предвиђа остварити без дискриминације по било ком основу, као нпр. по основу пола, расе, боје коже, језика, вероисповести, политичком и другом уверењу, националном или друштвеном пореклу или другом статусу. Протокол 12. уз Европску конвенцију донет је 04.11.2000. године ради унапређивања једнакости свих људи применом опште забране дискриминације путем Европске конвенције, потврђујући да начело недискриминације не спречава потписнице да предузимају мере ради унапређења пуне и стварне једнакости под условом да постоји објективно и разумно оправдање за такве мере.

Одредбе Европске конвенција за заштиту људских права и основних слобода су биле повод за доношење **Повеље Европске уније о основним правима** 2000. године (ЕС, 2000)¹⁰. У делу под насловом *Једнакост* садржано је седам чланова. Поред једнакости пред законом, ту је и право на поштовање културних, религијских и језичких разлика, једнакост полова, права детета, права старијих и *право на интеграцију хендикепираних лица*. У делу 3 - *Једнакост*, у члану 21. став 1. дефинисано је да је *забрањена свака дискриминација по било ком основу*, на пример, по основу

пола, расе, боје коже, етничког или друштвеног порекла, генетских карактеристика, језика, вероисповести или уверења, политичког или било којег другог мишљења, припадности националној мањини, имовног стања, рођења, *инвалидитета*, старосног доба или сексуалне оријентације. За разлику од Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода у Повељи Европске уније о основним правима међу основима по којима се врши дискриминација издваја се и **инвалидитет**. Европска унија у Повељи о основним правима у члану 26. наводи да Унија признаје и поштује права особа са инвалидитетом да користи мере којима се обезбеђује њихова независност, друштвена и професионална интеграција и учешће у животу заједнице. Сврха и начин доношења мера по основи дискриминације се регулишу Уговором о функционисању Европске уније у члану 10 и 19 у којима се *већ у процесу планирања и доношења политика укључује борба против дискриминације*, као и дефинисање законодавног поступка за прописивање мера у циљу смањења дискриминације по основама дефинисаним Повељом и овим Уговором, као на нивоу Уније, тако и у државама чланицама.

Обзиром да Европска конвенција и Протокол 12 уз њу не препознају *инвалидитет* као основ, по коме је забрањено вршење дискриминације, па је Савет Европе усвојио **Резолуцију РесАп „Универзалним дизајном до пуног учешћа“** (ЕС, 2001)(ЕС, 2007), а потом и **Акциони план за промовисање права и пуног учешћа у друштву особа са инвалидитетом: побољшање квалитета живота особа са инвалидитетом у Европи 2006-2015** (ЕС, 2006), којима су прописане мере које државе чланице морају предузети како би створиле приступачно физичко окружење за све, у коме неће бити дискриминације по основу инвалидитета.

Конвенцијом УН о правима особа са инвалидитетом (UN, 2006) промовисано је једно од најважнијих начела - начело *недискриминације* дефинисано у члану 3, став 1, тачка б. Полазећи од принципа недискриминације и укључивања лица са инвалидитетом у живот заједнице, Европска унија је 2010. године ратификовала Конвенцију, као најважнији међународни документ, правно обавезујући документ у области људских права особа са инвалидитетом¹¹, а Република Србија у 2009. години (РС, 2009). У члану 2. став 3. наводи се да: **»Дискриминација по основу инвалидитета«** значи свако прављење разлике, искључивање или ограничавање по основу инвалидитета чији циљ или последица јесте ограничавање или поништавање признања, уживања или спровођења свих људских права и основних слобода у областима политике, економије, социјалних, културних, грађанских права и било којој другој области”. Из наведеног произилази да дискриминација по основу инвалидитета јесте не само ускраћивање и ограничавање људских права и слобода због неког личног својства (инвалидитета), већ и неспровођење мера које омогућавају пуно уживање људских права и основних слобода од стране особа са инвалидитетом. Она обухвата и све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумног прилагођавања¹². У последњем ставу чл. 2. ове Конвенције дата је **дефиниција “универзалног дизајна”**, као дизајна производа, окружења, програма и услуга које користе сви, у највећој могућој мери, без потребе прилагођавања или специјалног дизајнирања. “Универзални дизајн” не искључује помоћна средства за одређене групе особа са инвалидитетом тамо где је то потребно”. Једно од начела Конвенције УН-а о правима особа са инвалидитетом је **приступачност** (члан 3, став 1. тачка ф). Ово значи да се приликом тумачења одредби конвенције, спровођења других нормативних аката и пракси мора посветити пажња приступачности истих свим особама са инвалидитетом. У члану 9. прописане су **мере које се од стране држава потписница морају предузети за осигуравање приступачности уздигнуте су на ниво људског права особа са инвалидитетом**. Ово право обухвата обавезу државе да идентификује и отклони препреку у изграђеном окружењу како у урбаним, тако и у руралним

срединама, при чему се мисли на: ”зграде, путеве, превоз, и друге унутрашње и спољне објекте и постројења, укључујући школе, стамбене објекте, медицинска здања и радна места.” У ставу 2. овог члана наводе се конкретна задужења и обавезе државе потписнице, које морају предузети ради остварења начела приступачности изграђеног окружења као предуслова за самосталан живот и пуно учешће особа са инвалидитетом у свим сверама живота. **Приступачност по принципу универзалног дизајна мора бити правно обавезујућа за све зграде које су намењене јавности, сви објекти и услуге намењени јавности морају поштовати принципе универзалног дизајна како би и део јавности који чине особе са инвалидитетом могао приступити истима.** Чл. 9. став 2. тачка Конвенције гарантује људско право особа са инвалидитетом и налаже да овим особама: ”пруже облици непосредне помоћи и посредници, укључујући водиче, читаче и стручне тумаче за језик знакова, како би се олакшао приступ зградама и другим објектима отвореним за јавност“ у случају да примена принципа универзалног дизајна не омогућава потпуну имплементацију начела приступачности физичког окружења¹³. У члану 4 – Опште обавезе прописано је да ће државе потписнице ”Предузети све одговарајуће мере, укључујући законодавне ради измене или поништавања свих закона, подзаконских аката, обичаја и праксе који представљају дискриминацију лица са инвалидитетом”, као и мере како би уклонили дискриминацију по основу инвалидности коју врши било које лице, било која организација или предузетник”, (члан 4. став 1, тачка б и е).

Мере које доприносе независности и остваривању људских права особа са инвалидитетом Европска унија је дефинисала у Европској стратегији за особе са инвалидитетом 2010-2020 (ЕС, 2010). Ова Стратегија препознаје 8 приоритетних области, међу којима је и **приступачност**. Овај документ наводи да је: ”*Приступачност предуслов за партиципацију у друштву и економији, али пред ЕУ је још дугачак пут до остваривања овог циља*”. Стога се прописује да ”Комисија предлаже употребу законодавних и других инструмената попут стандардизације, оптимизације приступачности изграђеног окружења”, као и да ”ће охрабрити увођења приступачности и једног дизајна за све” у образовне програме и обуке за релевантне професије”.

3.1.2. Приступачност физичког окружења у правном оквиру Републике Србије

Забрана дискриминације утврђена је и законодавством Републике Србије. Положај особа са инвалидитетом у Републици Србији уређен је бројним законским и подзаконским актима, као и међународним конвенцијама које је наша земља ратификовала, чиме су оне постале део унутрашњег права и као такве могу се непосредно примењивати. Ради заштите свих људских права и основних слобода инвалида при Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања образован је посебан Сектор за заштиту особа са инвалидитетом.

Дискриминација није пожељна у нашој земљи и о томе говори низ докумената највишег ранга донетих у периоду иза нас. Уставом СРЈ гарантована је једнакост грађана без обзира на националну припадност, расу, пол, језик, веру, политичко и друго уверење, образовање, социјално порекло, имовно стање и друго лично својство, уз гаранцију једнакости свих пред законом и уз обавезу сваког да поштује слободу и права других и одговара за то (СРЈ, 1992). Такође, овај Устав јамчи неповредивост физичког и психичког интегритета човека, његову приватност и лична права, као и лично достојанство и сигурност. Све наведене уставне гаранције су у циљу обезбеђења једнакости свих пред законом и у животу и у односу на државне власти, а чиме се спречава дискриминација.

Такве гаранције пружа и **Устав Републике Србије** (РС, 2006), као и **Кривични законик** (РС, 2005), који предвиђају разне облике повреде равноправности, изричући њихову забрану и санкционисање. Устав Републике Србије, као највиши правни акт у Републици Србији у члану 21. изриче забрану дискриминације, гарантујући једнакост пред Уставом и законом за све, право на једнаку законску заштиту без дискриминације, посебно истичући да је забрањена свака дискриминација, непосредна или посредна, по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националне припадности, друштвеног порекла, рођења, вероисповести, политичког или другог уверења, имовног стања, културе, језика, старости и психичког или физичког инвалидитета. Такође, Устав Републике Србије наводи да се не сматрају дискриминацијом посебне мере које Република Србија може увести ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима.

Многобројни закони који су донети у ранијем периоду, као и они новији, уносе посебне одељке који се односе на забрану дискриминације, гарантујући грађанима како кривично-правну заштиту тако и грађанско-правну заштиту у случају повреде због дискриминације. Иако не *постоји посебан закон који на општи начин регулише област дискриминације*, скоро да нема ни једног новијег закона који у себи не садржи једну или више одредаба који изричито забрањују дискриминацију с обзиром на посебне околности које су у њима набројане.

Од посебног значаја за правно уређење положаја особа са инвалидитетом је доношење **Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом** (РС, 2006) који представља први антидискриминациони закон у Републици Србији. Тим законом уређује се општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које се предузимају ради подстицања равноправности и социјале укључености особа са инвалидитетом. Израз „**дискриминација**” и „**дискриминаторско поступање**”, дефинисана је у члану 3. тачка 2. овог закона и означава све облике неоправданог и недозвољеног прављења разлике и неједнаког поступања у смислу искључивања, ограничавања или давања првенства, без обзира да ли се они врше на отворен или прикривен начин према лицима или групама, као и члановима њихових породица, или њима блиским лицима, а који се заснивају на инвалидности или разлозима у вези са њом. Општа забрана дискриминације односи се на забрану непосредне и посредне дискриминације, као и забрану повреде начела једнаких права и обавеза. Непосредна дискриминација постоји ако се једно лице или група било којим актом или радњом стављају у неповољан положај због инвалидности. Посредна дискриминација постоји ако се једно лице или група због инвалидности стављају у неповољан положај доношењем акта или предузимањем радње која је привидно заснована на начелу једнакости и недискриминације¹⁴. *Тешким обликом дискриминације* према члану 9 овог закона сматра се: *”Изазивање и подстицање неравноправности или нетрпељивости према особама са инвалидитетом, као и пропагирање или смишљено вршење дискриминације од стране органа јавне власти у поступцима пред тим органима (путем јавних гласила, при пружању јавних услуга, у области радних односа, образовања, културе, спорта и сл.)”*.

Посебни случајеви дискриминације особа са инвалидитетом дефинисани су у чл. 11. до члана 31. овог закона утврђивањем појединачних радњи, чињења, нечињења или пропуштања које се сматрају дискриминацијом по основу инвалидности у одређеним областима друштвеног живота. Законом су забрањене појединачне радње или пропуштања којима се особе са инвалидитетом ометају у остваривању права: - пред органима јавне власти (државни орган, орган територијалне аутономије, орган локалне самоуправе, организација којој је поверено вршење јавних овлашћења, правно лице

које оснива или финансира република, територијална аутономија или локална самоуправа); - у удружењима; у вези са пружањем услуга и коришћења објеката и површина; - у вези са пружањем здравствених услуга; у васпитању и образовању; у запошљавању и радним односима; - у вези са пружањем услуга у јавном превозу; у брачним и породичним односима; у удружењима особа са инвалидитетом.

Органи државне управе, територијалне аутономије и локалне самоуправе, као и други органи јавне власти дужни су да, у циљу подстицања равноправности особа са инвалидитетом, предузимају мере за: подстицање оснивања служби подршке за особе са инвалидитетом ради повећања нивоа самосталности у свакодневном животу; стварање приступачног окружења (приступачност зграда јавних површина и превоза); обезбеђивање равноправности у поступцима пред органима јавне власти; обезбеђивање приступа информацијама путем употребе одговарајућих технологија симултаног писаног текста; обезбеђивање равноправности у области образовања и васпитања у оквиру општег система образовања и васпитања; обезбеђивање равноправног учешћа у културном, спортском и верском животу заједнице. (члан 32. до ч. 38. закона)¹⁵.

Уставна забрана дискриминације ближе је разрађена и **Законом о забрани дискриминације** (РС, 2009), који у члану 2. став 1. тачка 1) прописује да: “изрази “дискриминација” и “дискриминаторско поступање” означавају свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства), у односу на лица или групе као и на чланове њихових породица, или њима блиска лица, на отворен или прикривен начин, а који се заснива на раси, боји коже, прецима, држављанству, националној припадности или етничком пореклу, језику, верским или политичким убеђењима, полу, родном идентитету, сексуалној оријентацији, имовном стању, рођењу, генетским особеностима, здравственом стању, инвалидитету, брачном и породичном статусу, осуђиваности, старосном добу, изгледу, чланству у политичким, синдикалним и другим организацијама и другим стварним, односно претпостављеним личним својствима”. Одредбама члана 4. овог закона прописано је **начело једнакости** према коме: “сви су једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства, те да је свако дужан да поштује начело једнакости, односно забрану дискриминације.” Закон о забрани дискриминације у чл. 17. прописује дискриминацију у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина у јавној употреби. Према овој одредби дискриминација у пружању јавних услуга постоји: “ако правно или физичко лице, у оквиру своје делатности, односно занимања, на основу личног својства лица или групе лица, одбије пружање услуге, за пружање услуге тражи испуњење услова који се не траже од других лица или групе лица, односно ако у пружању услуга неоправдано омогући првенство другом лицу или групи лица.” **Дискриминација у коришћењу објеката и површина у јавној употреби се састоји у ограничавању или онемогућавању коришћења ових објеката и површина. Под објектима у јавној употреби сматрају се објекти у којима се налазе органи власти, објекти у области образовања, здравства, социјалне заштите, културе, спорта, туризма, и др. Јавним површинама у смислу наведене одредбе сматрају се паркови, тргови, улице, пешачки прелази и друге саобраћајнице**¹⁶.

Ради побољшања положаја инвалида у нашој земљи, Влада Републике Србије донела је **Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији** (РС, 2005) и **Акциони план за имплементацију Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији** за период од 2013. до 2015. године (РС, 2013). Стратегија представља први средњорочни план активности свих друштвених актера у Републици Србији усмерен на унапређење положаја

особа са инвалидитетом, који је израђен у сарадњи са цивилним друштвом, нарочито организацијама особа са инвалидитетом и уз значајну логистичку и финансијску подршку канцеларије Програма за развој Уједињених нација УНДП у Србији. Реч је о првом свеобухватном стратешком документу у Републици Србији који се на целовит начин бавио положајем особа са инвалидитетом. Стратегија се заснивала на неким од у то време најактуелнијих међународних и домаћих правних аката. Пошто је настајала у време усвајања Конвенције УН о правима особа са инвалидитетом, оба документа почивају на идентичним начелима. Неке од кључних одредби Стратегије директно су инспирисане решењима из Конвенције. Ова Стратегија представља *помак од медицинског ка социјалном моделу приступа инвалидитету* и афирмише идеје поштовања људских права особа са инвалидитетом и њиховог равноправног учешћа у друштву.

Задатак Стратегије био је да се дефинишу циљеви, мере и активности које ће допринети да се социјални модел и приступ заснован на људским правима угради у све мере које утичу на питања положаја особа са инвалидитетом. У складу са постављеним оквирима, Стратегија је предвидела да се до 2015. године испуни шест општих циљева. За сваки општи циљ, Стратегијом су предвиђени и посебни циљеви и мере неопходне за њихову реализацију. Такође, било је предвиђено да спровођење Стратегије прате двогодишњи акциони планови, којима би се прецизније дефинисале и разрадиле мере и активности, рокови и актери надлежни за реализацију, те одредили извори финансирања за поједине активности, међутим усвојен је Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2013. до 2015. године, као план за последњи двогодишњи период имплементације Стратегије. Самом Стратегијом, као и акционим планом предвиђено је низ мера и активности које су дугорочне и континуиране, те превазилазе временски оквир на који су ови документи пројектовани и из тог разлога и не могу бити реализовани у предвиђеним роковима, док су одређене мере само почетне активности или активности које треба да прерасту у непрекидни процес, те и у овом случају временско ограничење за реализацију мера није објективно.

У нашем законодавству **посебну заштиту од дискриминације особа са инвалидитетом предвиђа Закон о планирању и изградњи** (РС, 2014). Чланом 5. став 1. овог закона прописано је да се: *“Зграде јавне и пословне намене, као и други објекти за јавну употребу (улице, тргови, паркови и сл.), морају пројектовати, градити и одржавати тако да свим корисницима, а нарочито особама са инвалидитетом, деци и старим особама, омогућавају несметан приступ, кретање и боравак, односно коришћење у складу са одговарајућим техничким прописима чији су саставни део стандарди који дефинишу обавезне техничке мере и услове пројектовања, планирања и изградње, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама.* Ставом 2. овог члана прописано је да се: *„Стамбене и стамбено-пословне зграде са десет и више станова морају пројектовати и градити тако да се свим корисницима, а нарочито особама са инвалидитетом, деци и старим особама омогућава несметан приступ, кретање, боравак и рад.*

Наведене одредбе Закона о планирању изградњи налажу примену стандарда приступачности физичког окружења и поштовања права особа са инвалидитетом. Приликом изградње објеката извођач радова је дужан да радове изводи **у складу са главним пројектом на основу кога је издата грађевинска дозвола**, као и да **у оквиру наведеног прати примену услова за несметан приступ, кретање, боравак и рад лица смањене покретљивости и лица са инвалидитетом у изградњи објекта у јавној употреби, стамбених и стамбено-пословних објеката**¹⁷.

Сходно чл. 2. став 1. **Уредбе о локацијским условима** (РС, 2015а) локацијски услови садрже све урбанистичке, техничке и друге услове и податке потребне за израду идејног пројекта, пројекта за грађевинску дозволу и пројекта за извођење у складу са Законом о планирању и изградњи. Изузетно од става 1. овог члана *локацијски услови се не издају за извођење радова на инвестиционом одржавању објекта и уклањању препрека за особе са инвалидитетом*, радове којима се не мења спољни изглед, не повећава број функционалних јединица и капацитет инсталација, адаптацију, санацију, грађење зиданих ограда, као и у свим осталим случајевима извођења радова којима се не врши прикључење на комуналну инфраструктуру односно не мењају капацитети и функционалност постојећих прикључака на инфраструктурну мрежу, осим у случајевима за које је Законом, односно планским документом прописана обавеза прибављања услова. За поједине врсте радова законодавац није предвидео потребу прибављања грађевинске дозволе, већ решења у смислу чл. 145. Закона о планирању и изградњи којим се одобрава извођење тих радова. Тако, се и *извођење радова на инвестиционом одржавању објекта и уклањању препрека за особе са инвалидитетом*, у смислу одредбе члана 145. став 1. Закона о планирању и изградњи врши на основу *решења којим се одобрава извођење тих радова*, а које издаје орган надлежан за издавање грађевинске дозволе. Према ставу 2. истог члана Закона потребно је надлежном органу поднети захтев за доношење решења којим се одобрава извођење ових радова, а уз захтев је, између осталог, потребно приложити: идејни пројекат, односно главни пројекат или технички опис и попис радова за извођење радова на инвестиционом одржавању. Поступак се покреће подношењем захтева надлежном органу искључиво у електронској форми односно попуњавањем захтева за издавање решења из чл. 145. Закона кроз централни информациони систем Агенције за привредне регистре Републике Србије посредством следећег линка <https://ceop.apr.gov.rs/eregistrationportal/>, а захтев мора бити потписан квалификованим електронским потписом¹⁸.

Надзор над изградњом објекта врше урбанистички и грађевински инспектори¹⁹. Члан 153. став 1. Закона о планирању и изградњи прописује да инвеститор обезбеђује стручни надзор у току грађења објекта, односно извођења радова за које је издата грађевинска дозвола, а у ставу 2 да: “Стручни надзор обухвата: контролу да ли се грађење врши према грађевинској дозволи, односно према техничкој документацији по којој је издата грађевинска дозвола; контролу и проверу квалитета извођења свих врста радова и примену прописа, стандарда и техничких норматива, **укључујући стандарде приступачности**; контролу и оверу количина изведених радова; проверу да ли постоје докази о квалитету материјала, опреме и инсталација који се уграђују; давање упутстава извођачу радова; сарадњу са пројектантом ради обезбеђења детаља технолошких и организационих решења за извођење радова и решавање других питања која се појаве у току извођења радова.”²⁰

У завршним одредбама овог закона предвиђено је издавање казни за прекршај и привредни преступ одговорним лицима за градњу и поступање која није у складу са овим законом. **Новчаном казном казниће се за прекршај привредно друштво или друго правно лице које је инвеститор објекта ако не обезбеди приступ објекту особама са инвалидитетом у складу са стандардима приступачности**. За овај прекршај казниће се и одговорно лице у привредном друштву или друго правном лицу. Захтев за покретање прекршајног поступка подноси надлежни урбанистички инспектор. Међутим, проблем постоји и у случају ако инвеститор обезбеди несметан приступ и кретање особи са инвалидитетом ако не прибави дозволу надлежног органа. Кажњавање истом прекршајном или другом казном инвеститора који је омогућио уживање основних људских права особама са инвалидитетом, али без прибављања дозволе и инвеститора који то није омогућио, није правично.

Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом (РС, 2015) прописани су стандарди којима се дефинишу обавезне техничке мере и услови пројектовања, планирања и изградње објеката којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама. Приступачност се односи на зграде јавне и пословне намене, као и на друге објекте за јавну употребу као што су улице, тргови, паркови и сл. Правилник се односи и на стамбене и пословно-стамбене зграде са десет и више станова.

Народна скупштина Републике Србије је усвојила више закона у циљу **заштите интереса особа са инвалидитетом и спровођења начела недискриминације којима се информисе јавност о проблемима ових особа и начину остваривања њихових права**: Закон о јавном информисању и медијима (РС, 2014а), Закон о електронским медијима (РС, 2014б) и Закон о јавним медијским сервисима (РС, 2015б). Такође, заштита инвалида од дискриминације обезбеђена је Законом о социјалној заштити (РС, 2011) који је донела Народна скупштина Републике Србије у циљу пружања помоћи и стварања услова свим грађанима за самостална живот и подстицање социјалне укључености. Корисницима социјалне помоћи пружа се социјална заштита и материјална подршка. Члан. 24. овог закона прописује поштовање начела заштите људских права и достојанства корисника услуга социјалне заштите, а члан 25. забрањује дискриминацију, укључујући и дискриминацију на основу инвалидности.

Закон о јавним набавкама Републике Србије (РС, 2012) у члану 1. дефинише предмет овог закона тако да се истим: “уређује планирање јавних набавки, услови, начин и поступак јавне набавке; регулише централизација јавних набавки; уређује јавна набавка у области водoprивреде, енергетике, саобраћаја и поштанских услуга и у области одбране и безбедности; одређује начин евидентирања података о јавним набавкама; одређују послови, начин рада и облик организовања Управе за јавне набавке и Републичке комисије за заштиту права у поступцима јавних набавки; одређује начин заштите права у поступцима јавних набавки и у другим случајевима у складу са законом; уређују и друга питања од значаја за јавне набавке”²¹. Према овом закону **наручилац је дужан да приликом одређивања техничких карактеристика или спецификација у тендерској документацији, у складу са законом, пропише обавезну примену техничких стандарда за приступачност особа са инвалидитетом.**

Тежња да област професионалне рехабилитације и запошљавања особа са инвалидитетом има примарни значај за побољшање услова живота ове категорије становништва, остварена је доношењем новог **Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом** (РС, 2009), а одредбе чл. 24. и 29. овог закона, које се односе на обавезу послодавца за запошљавање одређеног броја особа са инвалидитетом, односно обавезу плаћања пенала, примењују се протеком рока од годину дана од дана ступања на снагу овог закона²². Примена овог Закона би требало да омогући да будуће запошљавање особа са инвалидитетом буде засновано на економским мотивима, односно да се *незапослене особе са инвалидитетом третирају равноправно са свим осталим кандидатима у оквиру групе лица која траже запослење*. Утврђена је обавеза сваког послодавца који има најмање 20 запослених да има у радном односу одређени број особа са инвалидитетом: - послодавац који има од 20 до 49 запослених дужан је да има у радном односу **једну особу са инвалидитетом**, затим, - послодавац који има 50 и више запослених дужан је да има у радном односу **најмање две особе са инвалидитетом**, и на сваких наредних започетих 50 запослених по једну особу са инвалидитетом²³. За послодавце који не запосле особе са инвалидитетом у складу са одредбама овог закона прописане су и санкције²⁴.

Једна од подстицајних мера је да послодавац који запосли особе са инвалидитетом које се запошљавају под посебним условима може да оствари право на рефундацију трошкова прилагођавања радног места за запошљавање тих лица. Друга подстицајна мера усмерена је на то да послодавац који запосли на неодређено време особу са инвалидитетом без радног искуства има право на субвенцију зараде за ту особу у трајању од 12 месеци²⁵. Увођење обавезе запошљавања особа са инвалидитетом у правни систем Републике Србије је прва мера овакве врсте и први покушај законски утврђеног интегрисања особа са инвалидитетом у отворену привреду.

3.2. Приступачност физичког окружења у смислу одрживог развоја

Међусобне везе између *инвалидности и одрживог развоја* размотрене су у оквиру Конференције Уједињених нација о одрживом развоју (Рио + 20) (UN, 2012), а обећавајући кораци предузети су у процесу разматрања развојне агенде после 2015. године. Државе чланице Уједињених нација су све више препознале да је осигурање приступа и укључивања особа са инвалидитетом важно за постизање међународно договорених развојних циљева. На пример, у мају 2013. године извјештај генералног секретара Високог већа еминентних особа о пост-2015 развојној агенди третирао је инвалидност на бројне критичне начине, посебно као питање унакрсног развоја, а у вези са људским правима, учешћа и праћења (UN, 2013). На састанку на високом нивоу Генералне скупштине о реализацији Миленијумских развојних циљева и другим међународно договореним развојним циљевима, државе чланице су поновиле ове позиве и одлучиле да промовишу приступачност, укључујући и пратећи приступ универзалног дизајна. Конвенција о правима особа са инвалидитетом представљао је потицај за прилагођавање приступа инвалидности и приступачности у међународном развоју. Према својим одредбама, државе уговорнице су обавезне да промовишу доступност у развоју.

3.2.1. Стандарди приступачности у међународним документима УН-а и Савета Европе

Према глобалном извештају Светске здравствене организације (WHO, 2011) процењује се да је у 2010. години било *више од једне милијарде људи - приближно 15% свјетске популације* које живе са инвалидитетом, и да више од 80% особа са инвалидитетом живи у земљама у развоју. У Мадридском интернационалном акционом плану о старењу (UN, 2002) наводи да је приступачност важан фактор у унапређењу циља друштва за све узрасте. Процена одељења за становништво Уједињених нација проценило је да је 2009. године било 737 милиона људи (нешто више од 10% глобалне популације) старијих од 60 година и да је у већини региона, удео становништва старијих особа (старих 60 и више година) расте брже од укупног становништва (UN, 2009), а обзиром да се учесталост појаве физичких оштећења и инвалидитета повећава са годинама, овај тренд још више подржава потребу за укључивањем инвалидитета у међународну агенду за развој. Наводи се такође да акценат на унапређењу приступачности и примени принципа универзалног дизајна у оквиру међународне развојне агенде, би требало да осигура да се сваком окружењу, простору, производу или услугама, било физичком или виртуелном, лако приступа, достигне, улази, излази, интерактивно, разуме или на други начин користи од особа различитих способности. Истовремено,

обезбедило би да особе са инвалидитетом буду у потпуности интегрисане у све аспекте социјалног, економског, политичког и културног живота под једнаким условима с другим грађанима, помоћу флексибилности у начину на који сви људи могу да остваре интеракцију са својим физичким и виртуелним окружењима.

Европска комисија је новембра 1999. године усвојила низ мера за борбу против дискриминације, на основу члана 13 Амстердамског уговора са фокусом на недискриминацији на основу инвалидитета, разумном смештају особа са инвалидитетом у приступ запошљавању и обуци и промовисању адекватне интеграције особа са инвалидитетом у радна окружења (UN, 2013). Потом, Европска комисија даје мандат европским организацијама за стандардизацију да припреме водич за развијање *стандарда о сигурности и корисности производа особама са посебним потребама (старијих особа и особа са инвалидитетом), укључујући приступ у изграђеном окружењу. Смернице за израду стандарда за решавање питања старијих особа и особа са инвалидитетом* (CEN, 2014) имао је за циљ да: (а) информише јавност, повећа разумевање и подигне свест о томе како људске способности - сензорни, физички, когнитивни и алергијски - утичу на функционалност производа, услуга и окружења; (б) да објасни однос између захтева у стандардима и приступачности и функционалности производа и услуга; и (ц) подигне свест о предностима усвајања приступачних принципа дизајна у смислу ширег тржишта. Европска унија је 2003. годину прогласила Европском годином особа са инвалидитетом, са намером да подигне свест јавности о предностима обезбеђења физичке приступачности свим особама и да *процени правну и политичку климу за ефективну примену минималних стандарда концепта универзалног дизајна - Дизајн за све.*

У циљу дефинисања смерница ка практичној операционализацији концепта универзалног дизајна, Европска унија је у 2010. години извршила **инвентарску процену примењености стандарда приступачности** у земљама чланицама. Утврђено је да, иако су добро препознате предности физичке доступности, постоје бројни примери у урбаним окружењима где објекти и отворени простори (како јавни тако и приватни) не пружају одговарајуће нивое приступачности. У извештају је утврђено да постоји значајан број прописа, стандарда и смерница који су на располагању како би се спроводио универзални дизајн и обезбедила приступачност објектима, али да и даље *постоје битни недостаци и слабости у националним регулаторним оквирима који се односе на функционалне захтеве за приступачност, разлике у минималним захтевима, као и битне разлике у начинима процене достигнутог комфора приступачности* (UN, 2013). У циљу решавања идентификованих легислативних недостатака у области физичке приступачности и системима за управљање развојем урбаног комфора у Европи, у оквиру извештаја препоручено је увођење заједничког приступа на нивоу Европске уније у погледу **спецификације захтева, стандарда приступа и процене комфора физичке приступачности**, који би укључивао припрему и усвајање техничког референтног документа Европске уније (ЕН стандард): (а) о основним функционалним захтевима за приступачност изграђеног окружења; (б) о минималним техничким спецификацијама везаним за функционалне захтеве; и (ц) припрему и усвајање модела Европске уније за тендере и оцењивање усаглашености ради решавања приступа током процеса јавних набавки.

Европска комисија је 15. новембра 2010. године усвојила **Европску стратегију о инвалидности 2010-2020** (ЕС, 2010), у циљу разбијања баријера којима се онемогућавају особе са инвалидитетом да учествују у друштву на равноправној основи. Стратегија поцртава да се инвалидитет сматра питањем права, а не посебности., те се стога фокусира на начине којима би Европска унија и националне владе могле оснажити људе са инвалидитетом како би у потпуности могли да уживају

своја права. Посебне мере Стратегије усмерене су ка унапређењу доступности роба и услуга, здравствене заштите, запошљавања и образовања. Предложене активности обухватале су коришћење стандардизације, јавних набавки или правила помоћи и помоћи за пружање робе и услуга доступним особама са инвалидитетом и подстицање тржишта Европске уније за развој помоћних уређаја у складу са предложеним Европским законом о доступности. Стратегијом истакнуто је 8 кључних области за заједничке акције између Европске уније и земаља чланица:

- **Пристапачност:** осигурати да особе са инвалидитетом имају приступ роби, услугама и помоћним уређајима;
- **Учешће:** осигуравање да особе са инвалидитетом могу остварити сва своја основна права као грађани Европе;
- **Једнакост:** осигуравање да се политике спроводе (и на нивоу ЕУ и на националном нивоу) које промовишу равноправност;
- **Запошљавање:** обезбеђивање повећања броја радника са инвалидитетом на тржишту рада и обезбеђивање бољег приступа радним местима;
- **Образовање и оспособљавање:** осигуравање да ученици са инвалидитетом имају користи од приступачног образовног система и програма доживотног учења. Европска комисија је већ покренула неколико иницијатива у вези са образовањем, као што је Европска агенција за развој образовања за посебне потребе;
- **Социјална заштита:** решавање распрострањених друштвених изазова особа са инвалидитетом, као што су неједнакост дохотка, ризик од сиромаштва и социјална искљученост. Структурни фондови ЕУ и националне мере ЕУ могу се користити за осигурање ове социјалне заштите;
- **Здравље:** осигуравање да особе са инвалидитетом добијају једнак и приступачан приступ (менталним) здравственим услугама и објектима;
- **Спољашња акција:** промовисање права особа са инвалидитетом на међународном нивоу.

У циљу најбољег спровођења стратегије, институције Европске уније и земаља чланица морају заједнички радити на: (1) подизању свести о питањима везаним за инвалидност, (2) развијању могућности финансирања и (3) унапређењу статистичких података и осигурању да се осигурати да се спроводи УН Конвенција.

Према оцени одељења економских и социјалних послова, одељења за социјалну политику и развој Уједињених нација наведених у извештају **Пристапачност и развој – усмеравање питања инвалидности у пост-2015 развојној агенди**, европска искуства за интегрисање пристапачности пружају важне лекције за унапређење циља укупног међународног развоја у овој области (UN, 2013):

- а) **Питања перцепције/поимања су важна:** Као и код Европске уније, смернице политике за интегрисање пристапачности већ постоје у облику Конвенције о правима особа са инвалидитетом; међутим, пажња јавности мора се усмерити ка обостраним предностима пристапачности.
- б) **Инвентарисање је важно:** Као и у европском случају, важно је сагледати постојеће стандарде и програме и водити адекватну процену да ли и у којем контексту служе својој намени. Ово ће обезбедити темеље за постављање минималних међународних стандарда за постизање пристапачности у изграђеном окружењу, уз истовремено пружање довољне флексибилности за прилагођавање домаћим и домаћим потребама.
- с) **Питања институционалног оквира су важне:** постављање стандарда треба да обухвати системе за надзор и евалуацију.

- d) **Изградња капацитета је интегрална:** Након постављања стандарда, требало би да буду доступни модели и алати за поједностављивање имплементације.

У истом извештају (UN, 2013) наводи се да **приступачност може играти значајну улогу у урбаном развоју:** значајан спектар и проценат светске популације свих узраста могу имати користи од мера приступачности и прогресивног уклањања баријера за њихово пуно и делотворно учешће у друштвеном животу и развоју. У прилог операционализацији прокламованих норматива Одељење за економска и социјална питања Уједињених нација објавила је збирку добрих пракси приступачности у урбаном развоју (CA, 2007), ако је су биле основ за дефинисање **нове Урбане Агенде** (UN, 2016) из које издвајамо кључне аспекте:

1) Промовисање приступачности као колективног добра и кључну компоненту у урбаној политици, дизајнирању, планирању и развоју је од кључног значаја за успех Нове урбане агенде:

- Приступачност се активно промовише као колективно добро које користи свима. Приступачност олакшава пуно и ефикасно учешће свих и стога треба бити инкорпорирана и активно промовисана као интегрална компонента добре политике за постизање инклузивног и одрживог урбаног развоја. Град је добро дизајниран само ако је добро дизајниран за све.
- За преко милијарду особа са инвалидитетом широм света, приступачност је предуслов за њихово уживање у људским правима и представља средство за економско, социјално, културно и политичко оснаживање, учешће и инклузију.
- *Свеобухватан програм за урбани развој приступачности особа са инвалидитетом може се реализовати свуда. То захтева снажну посвећеност у конкретном смислу, која укључује нове оквире урбане политике о инклузивности, одговарајуће регулаторне структуре и стандарде, примену концепта "дизајнирање за све" у планирању и пројектовању и предвидиву расподелу ресурса. Такође захтева активно и значајно учешће особа са инвалидитетом и њихових организација, као носиоца права и као заступника и корисника развоја током свих фаза процеса урбанизације.*

2) Приступачно становање и изграђене инфраструктуре као кључни елементи за одрживе и инклузивне градове

- Интегрални приступи становању и позиционирању станова у инклузивном урбаном развоју морају узети у обзир не само одрживост животне средине, разноликост (укључујући инвалидност) и финансијске аспекте, већ и људска права.
- Универзални дизајн, као концепт и принцип, требао би се одражавати у *дизајну и плановима* за ново изграђена окружења и реновирање зграда и објеката како би се осигурало да су доступни за све.
- Стандарди изградње, закони и ефикасни механизми извршења су од суштинског значаја за осигурање приступа, доступности, приступачности и квалитета стамбених и јавних услуга за све, укључујући особе са инвалидитетом.

- **Доступан превоз, јавни простори и јавне услуге**
 - Интегрисани транспортни објекти и услуге не само да обезбеђују доступност за све, већ морају бити и поуздани и приступачни. Они су значајна полуга одрживог и инклузивног развоја и променама.
 - Инклузивни транспорт захтева континуитет приступачности током путних ланаца, што значи да сви елементи путовања од почетне до крајње дестинације укључују приступачне улазе.
 - Интегрална урбанистичка политика и планови морају идентификовати и решити недостатке у приступачности у јавним просторима и из једног изграђеног окружења у други.
 - Социјална једнакост захтева да трошкови приступачног превоза и основних јавних услуга не буду у потпуности задужење корисника услуга, јер је то од суштинског значаја за осигурање могућности за пуно и ефикасно учешће у социјалном, економском, културном и политичком животу особа са инвалидитетом.
- 3) Приступачне информационе и комуникационе технологије (ИЦТ) за изградњу инклузивних, отпорних и паметних градова и заједница**
- *Владе треба да развију приступачне ИКТ, укључујући мобилне апликације, владине веб странице, јавне киоске и аутоматске рачунарске машине, и треба да укључе приступачне ИКТ услуге у своје урбанистичке планове.*
 - Због брзог развоја и иновација у производима и услугама ИКТ, помоћни и адаптивни уређаји и технологије нису увек доступни, а трошкови многих од ових технологија ограничавају приступ особама са инвалидитетом, посебно земљама са малим и средњим приходима. Владе треба да промовишу и олакшају истраживање, развој и интегрирање доступних ИКТ производа и услуга тако што укључе захтеве за приступачности у јавне набавке за производе и услуге ИКТ који користе јавне организације или њихови корисници или особље.
 - Многи национални органи за телекомуникације имају универзалне циљеве сервиса који препознају приступачност и приступ мрежама као праву; размотриће се хитно приступачност као трећи циљ универзалне услуге.
- 4) Пуна и активна партиципација особа са инвалидитетом и широко заснована партнерства са више заинтересованих страна за унапређење инклузивног и приступачног урбаног развоја**
- Порука глобалних циљева одрживог развоја (UN, 2016) "не остављају никог иза" покушава да обезбеди да се циљеви испуњавају за све људе и сегменте друштва, укључујући особе са инвалидитетом у градовима.
 - Постизање заиста заокружене Нове урбане агенде, у којој се нико не оставља, захтева холистички и „заснован на људима“ приступ који информише, ангажује и укључује особе са инвалидитетом и њихове организације у свим аспектима урбаног развоја, а посебно приступ одговарајућем становању .

- Нова урбана агенда треба да допринесе унапређењу приступачности за све у погледу права на адекватно становање, изграђено окружење, јавне површине, саобраћај, објекте, услуге и ИКТ.
- Нова урбана агенда се не може постићи ако не одговори на потребе и права свих, укључујући и процењену милијарду особа са инвалидитетом.

3.2.2. Стандарди приступачности физичког окружења у Републици Србији

Законом о планирању изградњи (РС, 2014) стандарде приступачности физичког окружења дефинише као стандарде и услове неопходне за обезбеђивање несметаног приступа, кретања, боравка и рада особа с инвалидитетом у објектима у јавној употреби. Дакле, ови стандарди треба да обезбеде могућност пуног функционисања особама с инвалидитетом од самог прилаза тј. доласка до објекта, па до свих његових делова којима се може приступити и ући, односно које користе и други људи. Одредбе овог Закона кључне су за примену стандарда приступачности физичког окружења и поштовања људског права особа с инвалидитетом дефинисаних **Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом** (РС, 2015). Иако је постојала значајан континуитет ИСО стандардизације у области приступачности у претходном периоду не постоје јавни подаци о активностима Института за стандардизацију Србије у овом тренутку²⁶.

Објекти за јавно коришћење, у смислу овог правилника су: банке, болнице, домови здравља, домови за старе, објекти културе, објекти за потребе државних органа, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе, пословни објекти, поште, рехабилитациони центри, саобраћајни терминали, спортски и рекреативни објекти, угоститељски објекти, хотели, хостели, школе и други објекти. Чланом 2. овог Правилника дата су значења неких појмова употребљених у овом правилнику:

- 1) **особа са инвалидитетом** је особа са телесним, сензорним или интелектуалним оштећењем која услед баријера које постоје у окружењу не може несметано да се креће и да користи површине јавне намене, објекте за јавно коришћење, стамбене и стамбено пословне зграде са десет и више станова, укључујући и јавни превоз и друге услуге намењене јавности;
- 2) **особе смањене покретљивости** су особе са физичким или сензорним инвалидитетом, старе особе, труднице, и/или друге особе чија је могућност несметаног кретања привремено или трајно смањена услед баријера са којима се сусрећу у окружењу;
- 3) **дизајн за све (универзални дизајн)** представља интервенцију на површинама јавне намене, објектима за јавно коришћење или објектима намењених становању, укључујући и пратеће уређаје и опрему, с основним циљем да се створе једнаке могућности приступа, учешћа и употребе за све потенцијалне кориснике, без потребе за додатним прилагођавањем или специјализованим дизајном;
- 4) **помагала за оријентацију у простору могу бити:** различити системи хоризонталне и вертикалне сигнализације, бели штап, пас водич или електронска помагала;

- 5) **помагала за кретање могу бити:** производ, део опреме, систем производа, хардвер, софтвер или услуге које се користе да би се омогућило несметано кретање;
- 6) **препрека** је физичка, комуникацијска и/или оријентацијска сметња која постоји у простору, а која особу може ометати и/или спречавати у несметаном приступу, кретању, боравку, примању неке услуге и/или раду;
- 7) **приступачност** јесте резултат примене техничких стандарда у планирању, пројектовању, грађењу, реконструкцији, доградњи и адаптацији објеката и јавних површина, помоћу којих се свим људима, без обзира на њихове физичке, сензорне и интелектуалне карактеристике, или године старости осигурава несметан приступ, кретање, коришћење услуга, боравак и рад;
- 8) **приступачан објекат**, његов део или опрема јесте онај објекат, део објекта или опреме која осигурава испуњавање обавезних елемената приступачности прописаних овим правилником;
- 9) **обавезни елементи приступачности** су елементи за пројектовање, грађење, реконструкцију, доградњу и адаптацију којима се одређују величина, својства, инсталације, уређаји и друга опрема на јавним површинама и објектима ради осигурања приступа, кретања, боравка и рада за све потенцијалне кориснике, а у складу са овим правилником;
- 10) **ознаке приступачности** су ознаке којима се означавају примењени обавезни елементи приступачности - Слика 1. Ознаке приступачности;
- 11) **рампа** представља елемент приступачности за савладавање висинских разлика. Обавезни елементи рампе су коса раван, рукохвати, граничници и у посебним случајевима одморишта или подести;
- 12) **коса раван** представља пешачку, равну, чврсту површину која је под углом у односу на хоризонталну раван;
- 13) **визуелна најава и звучна најава** су упозорења које обавештавају и/или упозоравају кориснике неког простора путем светлосних и/или звучних сигнала;
- 14) **звучна сигнализација** јесте сигнализација која помаже корисницима приликом кретања и/или оријентације у простору путем различитих звучних фреквенција (на пример звучни семафор);
- 15) **Обавезни елементи приступачности** према овом правилнику су: 1) Елементи приступачности за савладавање висинских разлика; 2) Елементи приступачности кретања и боравка у простору - стамбене зграде и објекти за јавно коришћење; 3) Елементи приступачности јавног саобраћаја.

Елементи приступачности за савладавање висинских разлика су: прилази до објекта (члан 6.), рампе за пешаке (члан 7.), степенице и степеништа (члан 8.), лифт (члан 9), вертикално-подизна платформа (члан 11) и коса подизна склопива платформа (члан 12).

Елементи приступачности кретања и боравка у простору - стамбене зграде и објекти за јавно коришћење су: и то као кретање у зградама: улазни простор у зграду (члан 13), пешачки прилази и ходници (члан 14), а као коришћење појединих просторија: ходници, предсобља и друге помоћне просторије, спаваће, дневне собе и простор за обедовање и раду дневној соби, собе, учионице и радни простор (члан 19.), WЦ (члан 20), купатило (члан 21.), врата, прозори и ограде на терасама (члан 22), уређаји за управљање и регулацију инсталација (члан 23.), сандучићи за пријем поште (члан 24.), шалтер, пулт, јавне телефонске говорнице, други уређаји и опрема (члан 31.).

Елементи приступачности јавног саобраћаја су: тротоари и пешачке стазе (члан 32.), пешачки прелази и пешачка острва (члан 35), места за паркирање (члан 36.), стајалишта јавног превоза (члан 37.), раскрсница (члан 38.), системи за оријентацију (члан 39-знакови и табле за обавештавање и натписне плоче).). Знакови у за смислу члана 39. овог закона су: 1) знакови за оријентацију (скице, планови, макете и др.); 2) путокази; 3) функционални знакови, којима се дају обавештења о намени појединих простора (паркиралишта, гараже, лифтови, санитарне просторије и др.).

Елементи приступачности које морају садржати сви објекти у јавној употреби су: улазни простор, ходници, тоалет, пулт и паркинг место. Обавезни елементи приступачности примењују се одабиром најповољнијег решења у односу на намену, ако није другачије предвиђено међународним стандардима који уређују област јавног саобраћаја.

Стратегијом унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији 2007.-2015. године (РС, 2005) дефинисано је шест општих циљева са посебним циљевима и мерама неопходним за њихову реализацију, а пети се односио на приступачност физичког окружења. У оквиру Информације о спровођењу стратегије (РС, 20186) наводе се остварени резултати и препоруке за Нацрт нове Стратегије²⁷. На основу анализе садржаја овог документа (Табела 1.) може се уочити неколико кључних опсервација: - приступачност као аспект одрживог територијалног развоја још увек није друштвено препознат, а последично није довољно заступљен у актуелној урбанистичкој и архитектонској пракси, - обзиром на релативно кратко време промовисања овог концепта у актуелним развојним политикама и примене стандарда у урбанистичкој и архитектонској пракси, суочавамо се са озбиљним проблемом „санације“ раније изграђених структура и објеката који нису узимали у обзир минималне стандарде приступачности, - и поред проактивног деловања националних управљачких структура по овом питању, изостају битни практични резултати услед неразвијених локалних управљачких капацитета за имплементацију националне политике и стандарда, - ресорно министарство за политике просторног развоја није се активно укључило својим деловањем у овој области, те се приступачност у Републици Србији и даље посматра само у смислу начела недискриминације и као домен права, - одрживи и ефективни акциони план за уклањање баријера на читавој територији Републике Србије није усвојен, - постоји озбиљан структурни проблем у области ЈГС.

Табела 1. Преглед остварених и неостварених резултата Спровођења Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији 2007.-2015. године на основу Информације о спровођењу стратегије (РС, 20186)

Општи циљ	5. Особама са инвалидитетом потребно осигурати приступ изграђеном окружењу, приступачном превозу , информацијама, комуникацијама и услугама намењеним јавности, а кроз развој и спровођење плана уклањања баријера и изградње приступачних објеката и услуга		
ПОСЕБНИ ЦИЉ 13:	Обезбедити да сви нови јавни и објекти отворени за јавност, саобраћајна инфраструктура и објекти у функцији јавног превоза путника у свим гранама саобраћаја, буду приступачни за особе са инвалидитетом.		
Мера	Остварени резултати	Неостварени резултати	Препоруке
13.1 Промовисати и едуковати јавност и стручњаке о концепту приступачности – универзални дизајн, односно приступ за све, у циљу превенције стварања нових баријера и дискриминације;	универзални дизајн и приступачност постали су део обавезног наставног плана и програма (Универзитет у Новом Саду, Архитектонски факултет Универзитета у Београду) националне, регионалне и међународне конференције о приступачности преведене међународне публикације	приступачност још увек није постала део обавезног програма стручног усавршавања архитеката, инжињера и дизајнера	неопходно наставити и интензивирати континуирано спровођење мере 13.1.

<p>13.2 Доследно примењивати прописе који предвиђају обавезну примену стандарда приступачности, вршити надзор над применом тих прописа и изрицати санкције прекршиоцима;</p>	<p>Закон о планирању и изградњи Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката јавне набавке: доказ о поштовању техничких стандарда приступачности Повереник за заштиту равноправности, заштитник грађана: мишљења о неприступачности Закон о кретању уз помоћ пса водича: ЈГС</p>	<p>Неприступачност јавних објеката, посебно оних у којима се остварају различита права, као што су ЦСР, ЈЛС, поште, Полицијске управе, РФ ПИО и сл. је и поред бројних али не систематичних интервенција, и даље изражена</p>	<p>неопходно је наставити и интензивирати активности на континуираном спровођењу мере 13.2.</p>
<p>13.3 Подстицати оснивање и развој органа и институција који ће се бавити питањима приступачности и промоцијом принципа „Универзалног дизајна“.</p>	<p>ресорна министарства канцеларије Заштитника грађана и Повереника за заштиту равноправности Локални тимови за приступачност формиран су у 11 општина</p>	<p>нису формирана посебна тела за приступачност</p>	<p>неопходно предузимати даље, систематичне напоре на спровођењу мере 13.3.</p>
<p>ПОСЕБНИ ЦИЉ 14:</p>	<p>Постепена и континуирана адаптација постојећих јавних објеката и саобраћајне инфраструктуре и превозних средстава у јавном превозу путника у свим гранама саобраћаја, како би постали приступачни за особе са инвалидитетом.</p>		
<p>Мера</p>	<p>Остварени резултати</p>	<p>Неостварени резултати</p>	<p>Препоруке</p>
<p>14.1 Обезбедити финансијска средства за уклањање баријера у свим јавним службама, јавним објектима, саобр. инфраструктури и превозним средствима у јавном превозу путника у свим гранама саобраћаја;</p>	<p>Министарство и посебно Сектор за заштиту особа са инвалидитетом континуирано подржава пројекте уклањања архитектонских баријера</p>	<p>Министарства надлежна за питања грађевинарства, инфраструктуре, саобраћаја нема посебних стратешких докумената или програма и пројеката који би били у функцији реализације ове мере</p>	<p>неопходно је даље континуирано и систематично интензивирати активности на спровођењу мере 14.1</p>
<p>14.2 Израда акционих планова за реконструкцију постојећих објеката и инфраструктуре, по листи приоритета и постепена континуирана и систематична замена постојећих неприступачних превозних средстава у јавном превозу путника у свим гранама саобраћаја, новим приступачним;</p>	<p>активности Министарства омладине и спорта Законом о безбедности саобраћаја на путевима: правила која обезбеђују приступ, равноправно са другима, физичком окружењу особама са инвалидитетом У друмском саобраћају омогућено је постављање опреме за слепа и слабовида лица Јединствени модел паркинг карте за особе са инвалидитетом 16 локалних Стратегија и акционих планови за приступачност</p>	<p>није усвојен акциони план за уклањање баријера са овом темом на нивоу Републике Србије</p>	<p>континуиран и систематичан, системски приступ, уз интензивирање напора за спровођење мере 14.2.</p>
<p>14.3 Развој и примена принципа паралелног колосека у организацији јавног превоза за особе са инвалидитетом, поред увођења нових приступачних превозних средстава у јавном превозу путника у свим гранама саобраћаја.</p>	<p>ГСП Београд: превоз путника са инвалидитетом са двадесетак прилагођених комби возила која превозе по систему „од врата до врата“.</p>	<p>капацитети су премали, покривају превоз до образовних установа, посла и здравствених установа неприлагођеност многих стајалишта ЈГС, чиме се отежава употреба нископодних аутобуса, тролејбуса и трамваја.</p>	<p>уложити даље напоре на систематичном и континуираном спровођењу ове мере</p>

ПОСЕБНИ ЦИЉ 15:	Обезбедити приступачност информација, комуникација и услуга укључујући примену информацијских и комуникацијских технологија као и других научних достигнућа у циљу стварања једнаких могућности и унапређења положаја особа са инвалидитетом.		
15.1 Подржати истраживања, развој, производњу и примену нових информационо–комуникацијских технологија у циљу боље приступачности и приступа информацијама и комуникацијама за особе са инвалидитетом;	„Енридер“ који омогућава аудио читавање текстова (Технолошки факултет Универзитета у Новом Саду) Републички завод за информатику и интернет: „Смернице за израду web презентација органа државне управе в.3.0		неопходно је наставити континуирано спровођење мере 15.1.
15.2 Развити приступачне механизме информисања за кориснике са инвалидитетом укључујући преводиоце за гестовни језик;	развој услуге „Телецентар“ коју је покренуло Министарство: аудио-видео услуга знаковног преводиоца коју би глуве особе користиле уз помоћ таблет рачунара		неопходно је наставити и интензивирати активности на континуираном спровођењу мере 15.2.
15.3 Обезбедити особама са инвалидитетом приступ свим службама и јавним сервисима, укључујући и сервисе за ванредне ситуације.	указано је на приступачност објеката а тиме и услуга центара за социјални рад и НСЗ	обезбеђивање приступа полицијским управама,	потребно наставити активности на континуираном спровођењу мере 15.3.

У оквиру нацрта нове Стратегије (РС, 2018а) посебни циљ у области приступачности јесте: **„обезбеђивање приступачности физичког окружења, роба и услуга, као и обезбеђивање информационе приступачности за особе са инвалидитетом.“** Исходи спровођења овог посебног циља у области приступачности подразумевају **постепено и континуирано обезбеђивање већег броја објеката** који су приступачни за особе са инвалидитетом, саобраћајне инфраструктуре, роба и услуга, као и повећан број приступачних медијских садржаја и информација. Ради реализације овог посебног циља, у оквиру Акционог плана предвиђају се оперативни циљеви са низом мера и планираних активности (РС, 2018в):

- 1) **доследно спровођење прописа у пракси**, уз појачање инспекцијског надзора, сталне обуке и системско укључивање питања приступа тако да се програми, планови и пројекти обавезно развијају са уграђеном компонентом приступачности, у складу са принципом „Универзални дизајн“, уз унапређивање и што веће коришћење асистивних технологија;
- 2) **континуирани рад, дугорочна сарадња и заједничко планирање**, као и обезбеђивање фондова ради унапређивања стања нарочито у областима приступачности јавних објеката, саобраћајне инфраструктуре и превозних средстава у јавном превозу путника, приступачности информација и комуникација, као и услуга намењених јавности.

Табела. 2. Извод из Акционог плана нацрта нове Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године (РС, 2018в)

1. Област деловања: ПРИСТУПАЧНОСТ					
ПОСЕБНИ ЦИЉ: Обезбеђивање приступачности физичког окружења, роба и услуга, као и обезбеђивање информационе приступачности за особе са инвалидитетом					
Оперативни циљ 1. - Доследно спровођење прописа у пракси, уз појачавање инспекцијског надзора, сталне обуке и системско укључивање питања приступа тако да се програми, планови и пројекти обавезно развијају са уграђеном компонентом приступачности, у складу са принципом „Универзални дизајн“, уз унапређивање и што веће коришћење асистивних технологија					
Р. бр.	Мера	Активности	Извазни резултати са роковима за реализацију	Носиоци активности	извор финанс.
1.1.1	доследно спровођење прописа о планирању и изградњи у смислу поштовања стандарда приступачности	издавање дозвола за изградњу и реконструкцију са уграђеном компонентом приступачности, редовно вршење надзора над применом прописа о стандардима приступачности, изградња или реновирање објеката који одговарају стандардима приступачности уграђивање компоненте приступачности у све планове, програме и пројекте грађевинских радова	уграђена компонента приступачности у дозволама, до краја 2018. број инспекцијских надзора који обухватају сагледавање стандарда приступачности се повећава по годинама, константно повећан број објеката који се граде или реновирају са поштовањем стандарда приступачности	МГСИ, грађевинске инспекције	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације, ИПА 2-донаторска средства
1.1.2	креирање и спровођење акционог плана за приступачност	сагледавање могућности и израда Нацрта акционог плана за приступачност на свим нивоима републичком и ЈЛС, усвајање Акционог плана за приступачност и акционих планова на нивоу ЈЛС, доследно спровођење Акционог плана за приступачност	формирана радна група и сачињен Нацрт акционог плана за приступачност, до краја 2017., усвојен Акциони план за приступачност У РС, до краја 2018. усвојени АП на нивоу ЈЛС, на годишњем нивоу	МГСИ	нису потребна додатна средства
1.1.3	постојање квалитетне и што обухватније Мапе приступачности о приступачним објектима за јавне намене	сагледавање приступачности кроз прикупљање података о објектима за јавну намену у области социјалне и здравствене заштите, образовања, културе, ЈЛС и др., редовно допуњавање и ажурирање мапе приступачности, са детаљним подацима на нивоу свих ЈЛС	Мапа приступачности употпуњена већим бројем података доступна на сајту ЗГ до краја 2018. године и константно подаци у Мапи се редовно ажурирају и допуњују на годишњем нивоу	ЗГ, сви органи у оквиру своје надлежности, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.1.4	подизање капацитета одговорних у ЈЛС, коморама инжењера и архитеката и других стручњака у различитим областима у смислу физичке приступачности	сагледане потребе и приступљено изради програма обуке за доносиоце одлука и за стручне раднике, континуирано спровођење обавезне обуке о приступачности за доносиоце одлука спровођење редовне обавезне обуке за стручне раднике који граде, надгледају изградњу, издају грађевинске дозволе	сачињен програм обуке, реализација обуке на нивоу што већег броја доносиоца одлука на нивоу локалне самоуправе, до краја 2018. спровођење обуке континуиран процес за стручне раднике који граде и надгледају изградњу, до краја 2020.	МГСИ	ИПА 2 - донаторска средства

1.1.5	усавршавање правног оквира који се односи на приступачност средстава превоза и саобраћаја на свим нивоима у правцу решавања проблема мобилности ОСИ	сагледавање могућности за унапређење правног оквира у смислу приступачности превоза и саобраћаја, измена прописа или предложене мере за унапређење приступачности саобраћаја и превоза Закон о безбедности саобраћаја, Закон о друмском саобраћају, правилници у железничком саобраћају, паркирању, одређивање органа за вршење свеобухватног надзора над спровођењем прописа на целој територији РС	извршена анализа правног оквира у правцу сагледавања начина за уређивање обавезности обезбеђивања приступачности средстава превоза, до половине 2017, донети прописи, односно извршене измене и допуне, до краја 2017., спровођење надзора континуирано	МГСИ	нису потребна додатна средства
1.1.6	доследно спровођење прописа у којима је регулисана приступачност информација и комуникација	подршка изради приступачних медијских садржаја (штампани, интернет, радио и ТВ), пружање подршке пројектима којима се развијају и примењују технички и технолошки формати у позоришним, спортским, туристичким и другим садржајима за несметано праћење од стране свих ОСИ, односно увођење асистивних технологија	обезбеђена средства и примењени технички и технолошки формати у ТВ програмима/повећање броја приступачних програма и информационих садржаја, на годишњем нивоу обезбеђена приступачност културних, спортских, туристичких и других садржаја	МКИ, МТТТ	нису потребна додатна средства
1.1.7	обезбеђена приступачност интернет презентација органа државне управе, ЈЛС и јавних служби	континуирано праћење усаглашености веб презентација са Смерницама за израду веб презентација органа државне управе и ЛСГ, израда обавезујућег прописа о приступачним презентацијама и интернет страницама органа управе, ЈЛС и јавних служби, компонента приступачности постаје део електронских презентација органа	донет обавезујући пропис о приступачним презентацијама, до краја 2018., обезбеђени приступачни сајтови, до краја 2017., континуиран пораст приступачних интернет презентација органа државне управе, ЈЛС и јавних служби	МДУЛС, сви органи и организације	нису потребна додатна средства
1.1.8	подршка пројектима ОЦД који се односе на унапређење социјалне укључености особа са инвалидитетом применом ИКТ	објављивање конкурса за избор програма у области информационог друштва који се односе на унапређење социјалне укључености особа са инвалидитетом применом ИКТ, подршка програмима који доприносе унапређењу социјалне укључености особа са инвалидитетом	унапређен положај особа са инвалидитетом у мери која подразумева њихову равноправност у остваривању права и преузимању одговорности са другим члановима друштвене заједнице; Подигнут ниво информисаности код особа са инвалидитетом о постојању ИКТ алата који могу да унапреде свакодневни живот	МТТТ	Буџет РС
1.1.9	обезбеђена употреба знаковног језика у складу са законом	спровођење стандардизације и израда програма обуке знаковног језика, сагледавање потреба глувих и обезбеђење већег броја канцеларија и тумача знаковног језика, формирање кол центара	донет програм обуке за учење знаковног језика, до краја 2016. приступљено стандардизацији знаковног језика, до краја 2017. повећан број канцеларија и тумача знаковног језика, на годишњем нивоу, до краја 2017. омогућавање употребе знаковног језика у складу са потребама, континуирано	МРЗБСП, сви органи и организације, удружења глувих особа	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације

Оперативни циљ 2. - Континуирани рад, дугорочна сарадња и заједничко планирање, као и обезбеђивање фондова ради унапређивања стања нарочито у областима приступачности јавних објеката, саобраћајне инфраструктуре и превозних средстава у јавном превозу путника, приступачности информација и комуникација, као и услуга намењених јавности					
1.2.1	постепено обезбеђивање пуне приступачност и постојећих објеката за јавне намене у архитектонском и у организационом смислу	обезбеђивање потпуне приступачности (улаз, писарница, тоалет и лифт) постојећих објеката за јавне намене, изградња нових приступачних објеката, обезбеђен приступ услугама у организационом смислу – измештене службе у просторије у приземљу, учионице и сл. комуникација електронским путем, портал Е-управа	обезбеђена средства за грађевинске радове на постојећим објектима за јавну намену, спроведени радови на неприступачним објектима/број објеката на годишњем нивоу, смањен броја објеката за јавну намену који нису приступачни, континуирано, извршене промене у организацији обављања делатности у правцу омогућавања приступачности	сви органи у оквиру своје надлежности, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.2	обезбеђење приступачност и спортских, културних и других објеката	обезбеђивање приступачности улаза, тоалета, лифтова и др., инсталирање натписа на Брајевом писму и прописана светлосна, тактилна и звучна сигнализација,	број објеката где је обезбеђена приступачност се повећава, константно, инсталирани натписи на Брајевом писму и прописана светлосна, тактилна и звучна сигнализација, по годинама	МОС, МКИ, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.3	обезбеђивање физичке приступачност и стамбених зграда	прихватање принципа Универзалног дизајна у погледу изградње и реконструкције стамбених зграда, планирање средстава постаје редовна пракса код израде финансијских планова локалних самоуправа, спровођење радова на стамбеним зградама	обезбеђена средства за финансирање приступачности стамбених објеката на нивоу ЈЛС континуирано повећање приступачности стамбених објеката, односно број стамбених објеката по ЈЛС у којима је обезбеђена потпуна приступачност објеката и станова (улаз, лифт, тоалети...),	ЈЛС	буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.4	постављање опреме на путевима и саобраћајницама којима се обезбеђује несметано кретање ОСИ	сагледавање начина и обезбеђење средстава за постављање опреме за несметано кретање особа са инвалидитетом, обучени радници који изводе и надгледају извођење радова,	број приступачних путева и саобраћајница се повећава редовно, спроведене обуке радника који надгледају и изводе радове на саобраћајницама	МГСИ, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.5	спровођење адаптације међуградских аутобуских и железничких станица, увођење приступачних средстава јавног превоза у друмском и железничком саобраћају	израда плана адаптације аутобуских и железничких станица и набавке приступачних средстава јавног превоза, извођење адаптација станица постепено увођење приступачног превоза у друмском и у железничком саобраћају	израђен план адаптације аутобуских и железничких станица и набавке приступачних средстава јавног превоза, до краја 2018., број адаптираних станица, по годинама се повећава обезбеђена приступачна превозна средства у друмском и железничком саобраћају, по годинама	МГСИ, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.6	остваривање права на повластице у унутрашњем путничком саобраћају	издавање књижица за коришћење повлашћене возње, упознавање заинтересованих о праву на повластице, повраћај средстава аутопревозницима за коришћење повлашћеног превоз	број лица која су остварила повластице, на годишњем нивоу несметано остваривање остваривање права на повластице, обим извршеног повраћаја	удружења ОСИ, МРЗБС	Буџет РС

1.2.7	остваривање права на царинске олакшице	издавање потврда за увоз аутомобила, редовно вођење базе података о издатим потврдама, вршење рефундација плаћеног ПДВ приликом увоза аутомобила за ОСИ, рефундација ПДВ за медицинска помагала	број издатих потврда на годишњем нивоу, ажурирање базе података о издатим потврдама редовно, износ средстава и број лица која су остварила право на рефундацију ПДВ, по годинама	МРЗБСП, МЗ, МФ	70 милиона динара
1.2.8	обезбеђивање градског превоза за ОСИ у складу са потребама	сагледавање потреба за превозом особа са инвалидитетом у градским срединама, обезбеђивање услова за реализацију потреба за превозом ОСИ, реализација градског превоза у ЈЛС	у локалним плановима предвиђено обезбеђивање превоза за ОСИ и предвиђени рокови и начини за реализацију, спроведена анализа потреба за локалним превозом у већим градовима, до краја 2018. повећан број ЈЛС у којима је обезбеђен превоз, континуирано	МГСИ, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације
1.2.9	обезбеђено несметано кретање уз помоћ пса водича	спровођење едукације о постојању и примени прописа о кретању уз помоћ пса водича, омогућавање кретања уз помоћ пса водича у свим објектима и просторима у складу са законом	едукација слепих лица и одговорних у појединим органима спроведена регионално, до краја 2018. број слепих лица оспособљених за самостално кретање се повећава, континуирано	МРЗБС, сви органи надлежности, ЈЛС	Буџет РС, буџети ЈЛС, пројекти, поклони и донације

Анализом садржаја планираних мера и активности за спровођење оперативних циљева 1) *доследно спровођење прописа у пракси* и 2) *континуирани рад, дугорочна сарадња и заједничко планирање* (Табела 2.) издвојили смо све оне активности (наглашене реченице у табели) које **директно спадају у домен управљања (планирање, организација, контрола) просторним развојем** у складу са тумачењем одредби Закона о планирању и изградњи (РС, 2014):

– **домен архитектонског и урбанистичког пројектовања:**

мера 1.1.1. доследно спровођење прописа о планирању и изградњи у смислу поштовања стандарда приступачности, односи се на формалне поступке изградње нових или реновирања објеката свих врста (стамбених и за јавно коришћење²⁸),

Реализација ове мере је углавном у домену **контроле прописаних процеса**. Ради се о континуалном процесу углавном **изградње нових објеката**, а за потребе оцене његове ефективности и утицаја на промену квалитета урбане структуре у смислу приступачности неопходно је **развити инструмент за просторно праћење промена и испуњености прописаних услова**.

– **домен урбанистичког пројектовања и урбанистичког регулационог планирања насеља:**

мера 1.2.3. обезбеђивање физичке приступачности стамбених зграда, мера 1.2.4 постављање опреме на путевима и саобраћајницама којима се обезбеђује несметано кретање ОСИ, мера 1.2.2. обезбеђење приступачности спортских, културних и других објеката.

Уколико посматрамо склоп насеља, дакле стамбену целину са стамбеним зградама, објектима јавног коришћења који сервисирају потребе једног насеља, као и припадајуће саобраћајнице,

онда се реализација ових мера огледа на нивоу израде **плана детаљне или генералне регулације насеља** (РС, 2014). Апсурдно је међутим, да се у оквиру Закона о планирању и изградњи поштовање аспеката приступачности помиње само у Члану 40. који се односи на правила градње у оквиру Просторног плана посебне намене. Актуелна пракса урбанистичког планирања широм Србије углавном се оријентише ка нивоу генералног планирања, а све мање ка нивоу детаљне регулације, **чиме се питања приступачности у већ изграђеним подручјима уопште не разматрају, или се третирају евентуално кроз правила уређења, чије се спровођење заправо односи само на новоизграђене јавне просторе.**

Да би се на овом нивоу планирања могло реаговати систематски неопходна је квалитетна просторно одређена информација о стању приступачности физичког простора по свим елементима приступачности дефинисаним актуелним Правилником. У том случају на овом нивоу планирања могле би се предвидети зоне од стратешког значаја за спровођење пројеката **урбане обнове** у циљу унапређења приступачности физичког окружења.

– **домен управљања урбаним развојем:**

Мера 1.1.2. креирање и спровођење акционог плана за приступачност је у директној вези са мером 1.1.3. постојање квалитетне и што обухватније Мапе приступачности о приступачним објектима за јавне намене, мером 1.2.1 постепено обезбеђивање пуне приступачности постојећих објеката за јавне намене у архитектонском и у организационом смислу,

Реализација ове мере спада у **домен урбане обнове**, што представља аспект од стратешког значаја за неки град и представља друштвену инвестицију у коме се ствара јавно добро и подизање квалитета урбаног живота. Међутим, у актуелној пракси стратешког планирања просторног развоја градова у Србији, није забележена пракса интегралног приступ унапређења приступачности као јавног добра, или се тек планирају, нити су по овом питању дефинисани стратешки пројекти урбане обнове.

Студија случаја Града Београда: У Стратегији развоја града Београда (БГ, 2017) мере везане за приступачност се углавном односе на функционалности јавног градског превоза у смислу брзине и развијености мреже, што никако не покрива сва питања и проблеме приступачности града Београда. На територији града Београда постоје бројне цивилне организације веома активно ангажоване по питањима унапређења приступачности.

Забележене су бројне иницијативе цивилних организација и предузећа на унапређењу јавне информисаности по питањима јавне приступачности, као што различите иницијативе мапирања приступачности²⁹. Међутим, по оцени изнетој у оквиру нацрта нове стратегије Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године, сви ови покушаји нису уродили плодом, садрже релативно мали број информација, нису ажурне и не садрже све релевантне податке и нису распрострањен међу корисницима.

Студија случаја Града Ниша: У Акционом плану одрживог развоја Града Ниша 2015-2020. (НИ, 2014) под мером „Унапређење приступачности Града Ниша“ предвиђају се следећи пројекти: 1) Пројекат „Израде Стратегије приступачности“- I фаза, 2) Пројекат, Стандардизација и реконструкција постављених баријера, 3) Пројекат „Уклањања преосталих архитектонских баријера у Граду“, 4) Пројекат „Доступност информација и комуникација од

јавног значаја намењених институцијама, установама и грађанима Ниша“. У 2017. години Град Ниш добио је прву награду за стратешко промишљање и проактивност у развоју приступачности у конкуренцији 22 града и општина. „Град је учествовао на конкурс са публикацијом „Водич кроз права и субвенције намењене особама са инвалидитетом на територији Града Ниша“, као и медијским презентацијама градских активности на свеобухватном побољшању положаја ОСИ“, што сведочи о томе да су активности на самом почетку реализације.

Студија случаја Новог Сада: У Новом Саду усвојена Стратегија приступачности Новог Сада 2012-2018. (НС, 2012), која међутим према ставовима удружења особа са инвалидитетом, изнесеним у јавним медијима (Вечерње_novosti, 2017), није донела битне промене у квалитету приступачности урбаног простора, а грађани указују на неопходност израде мапе приступачности. Не постоје јавно доступни извештаји о резултатима имплементације ове Стратегије. Иако у концептуалном смислу ова стратегија нуди бројна веома квалитетна решења, чини се да резултати изостају из разлога недовољне разраде система друштвене организације, односно метода партиципације и колаборације свих релевантних актера имплементације, нејасних временских и финансијских средстава за све активности неопходне и овом процесу, као и система одговорности и вођства целог процеса, што може бити последица недовољних капацитета у смислу знања и вештина за вођење колаборативних процеса.

На основу истраживања на овом нивоу одрживости урбаног развоја може се уочити недостатак свести о потреби интегралног приступа урбане одрживости у области приступачности, као и неопходних људских и технолошких капацитета, знања и вештина, да се неопходни процес колаборације спроведе и донесу квалитетне и ефективне оперативне одлуке. Додатно, не постоји адекватна информациона подршка групном систему одлучивања који је карактеристичан за овако сложен и мултисекторски предмет рада какав је приступачност физичког простора.

3.3. Закључак: приступачност и обликовање будућности коју сви желимо

Иако је постоје све већа знања и стручност у погледу приступачности и промовисања овог концепта, фокус је и даље остао на инфраструктурном дизајну физичких и виртуелних окружења. Нема довољно доказа о јавном потврђивању начина на који приступачни и корисни дизајн доприноси одрживом и инклузивном развоју свих појединаца и друштава. Дискусија о креативној и делотворној употреби основних принципа приступачности генерално се јавља у стручним публикацијама за изградњу и дизајн, научним публикацијама академија и организација које се баве унапређењем особа са инвалидитетом, као и владиним организацијама, које у највећем броју случајева пружају финансијску потпору практичним напорима (UN, 2013).

Оваква ситуација наглашава преживљени начин перцепције приступачности и универзалног дизајна као питања усаглашавања потреба на циљане групе популације, а не као теме која се односи главни ресурс који доприноси побољшању животног стандарда и благостања за све. Успешна развојна агенда Уједињених нација након 2015. године захтева развој и напредак заснован на правима, сигурном и правичном свету за све особе (UN, 2013). У том контексту, неопходно је да се приступачност сагледава као аспект урбане одрживости који покреће питања у четири

домена, а то су: социјална укљученост, управљање животном (грађеном и природном) средином, економска инклузија и грађанско и политичко учешће (UN, 2012).

Пост-2015 одрживи развојни оквир би требало да укључује посвећеност *приступачности општим друштвеним системима на једнакој основи за све*, што захтева промену перспективе и начина размишљања, од политика које се углавном односе са циљем изједначавања могућности за особе са инвалидитетом као циљне групе, ка политикама које се фокусирају на мере које доприносе физичкој доступности општих система за све. У циљу прилагођавања овој промени свести, креатори политика на међународном и националном нивоу морају преиспитати своју визију развоја и улогу људи и процеса у њему, узимајући у обзир сасвим нове врсте вештина, знања и техника неопходних за имплементацију принципа универзалног дизајна.

Спровођење ове нове визије захтева *нове инструменте - алате за анализу, планирање и програмирање ресурса, праћење и евалуацију с циљем премештања фокуса друштвене дебате од трошкова приступачности, ка улагањима у приступачност као есенцијалне компонента одрживог развоја. У том смислу, интеграција и координација свих актера развоја, укључујући и све особе са различитим функционалним потребама и инвалидитетом ће бити критичан фактор ефективности. Партиципативни процеси који дају глас особама са инвалидитетом представљају најефикасније средство да се обезбеди да се приступачност укључи у одрживу глобалну развојну агенду након 2015. Године* (UN, 2013).

Наведени закључци УН-а у потпуности одговарају актуелном стању у Републици Србији. На основу детаљне анализе актуелног друштвеног оквира приступачности у смислу начела недискриминације и у смислу одрживог територијалног развоја, може се уочити да је далеко више систематских решења донето када је у питању правно регулисање, него што је приступачност препозната као неодвојиви део одрживог развоја. Системска решења у домену приступачности у оквиру управљања одрживим просторним развојем још увек су неразвијена, и нису у складу са савременим међународним концептима иако је на националном нивоу управљања ратификована посвећеност глобалним и регионалним политикама. Неопходно је да се на нижим нивоима управљања, на локаном нивоу, подигну капацитети, знања и вештине за колаборативно и стратешко планирање и дизајн, као и да се развију адекватни ИКТ алати за подршку одлучивању у планирању, организовању и контроли унапређење физичке приступачности.

4. МОДЕЛ УНАПРЕЂЕЊА ИНФОРМАЦИОНЕ ПОДРШКЕ О ПРИСТУПАЧНОСТИ ФИЗИЧКОГ ОКРУЖЕЊА У ГРАДОВИМА СРБИЈЕ – Студија случаја Београда, Новог Сада и Ниша

“Ниједан проблем се не може решити са истог нивоа свести на коме је настао.” Алберт Ајнштајн

У оквиру овог поглавља најпре су приказани кључни налази истраживања модела територијалних информационих система за подршку одрживом урбаном развоју у Србији, потврђеног на примеру шест градова и општина у Србији, које је објављено 2013. године. На основу ових научно доказаних концептуалних поставки формиран је концептуални модел информационе подршке одрживом унапређењу приступачности у оквиру друштвеног контекста Србије, што је приказано у другом подпоглављу. Овај модел провераван је у оквиру експеримента мапирања критичних локација приступачности у оквиру одабраних локација на територији града Београда, Ниша и Новог Сада, како би на основу њега могле да се формулишу препоруке за практичну имплементацију модела. У трећем подпоглављу дата је методологија експеримента као кључни налази теренских истраживања сва три града посматрана кроз студију случаја.

4.1. Кључни принципи и задаци у развоју информационе подршке одрживом унапређењу приступачности у Србији

Формулисање **принципа развоја информационе подршке на локалном нивоу** производ је поступка анализе садржаја више међународних докумената у којима се 1) дефинишу стандарди „добре“ управљачке праксе (ESCAP, 2011) и 2) приступа урбанистичком планирању у савременим условима операционализације одрживог развоја (UN-HABITAT, 2010). Поступак формулисања принципа вршен је у оквиру истраживања развоја Модела територијалних информационих система за подршку одрживом урбаном развоју у Србији, који је потврђен на примеру шест градова и општина у Србији (Слика 2.) (Lalović K., 2013):

- 1) **Информација о територији је јавно добро и доступна је свим актерима развоја** – интегрални приступ одрживом развоју подразумева омогућавање партиципације свих актера просторног развоја, али свих рањивих група и шире јавности у процесу управљања територијом. То је условљено пре свега њиховом добром информисаношћу о укупном територијалном капиталу, али и могућношћу праћења читавог процеса доношења, спровођења одлука и постизања резултата развоја. Према томе, од посебне важности је обезбедити јавну доступност информацијама и подацима о територији без икаквих посебних услова. Проглашавање територијалних информација јавним добром, подразумева да је њихово прикупљање, обрада и публикување саставни део управљачке функције и један од основних задатака управе било ког територијалног нивоа.
- 2) **Интегралност података и информација о територији** – добра управљачка пракса подразумева активности планирања, организације, вођења развојних процеса и праћења просторног развоја и подразумева вишеструке поступке одлучивања на основу различитих

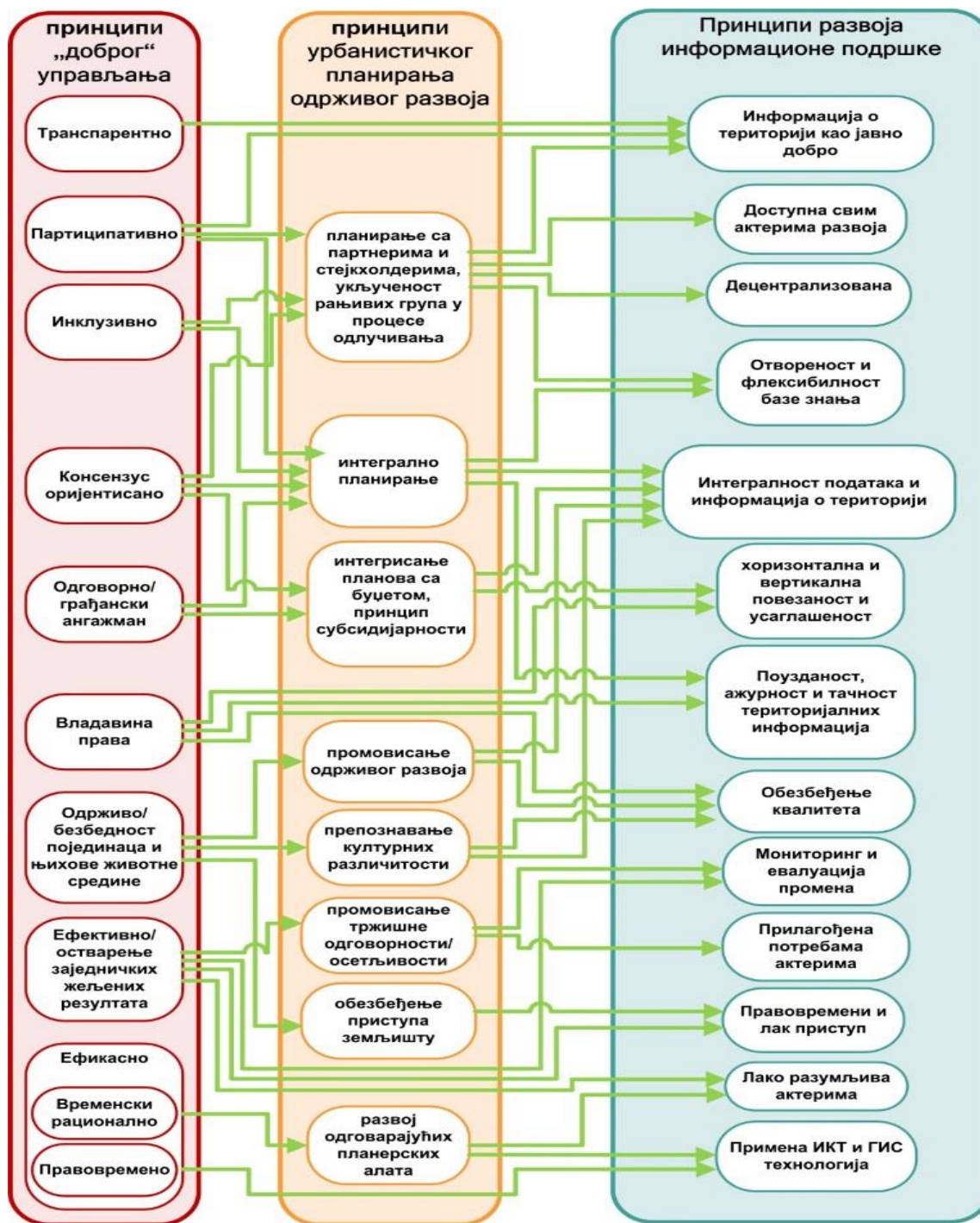
сетова релевантних података и информација. Одлучивање у одрживом развоју подразумева разумевање и обухватање свих домена реалности (унутрашњих и спољашњих), свих сектора друштва, економије, природне и грађене животне средине на одређеној територији, како у домену дефинисања развојних циљева за одређени територијални ниво, тако и у домену дефинисања развојних програма, пројеката и акција. Додатно, процес доношења одлука који је инклузиван и тежи ка постизању концензуса подразумева групни процес успостављања заједничког разумевања и трансформацију знања доносиоца одлука, усмерених ка прихватању одговорности за будућа одржива понашања. То значи да се ради о комуникативним процесима у којима актери просторног развоја морају бити информисани сагласно својим вредносним системима и потребама. Ефикасност у постизању концензуса и даље ефективност донешених одлука директно зависи од интегрисаности територијалних информација. У случају територијалних информационих система кључно оперативно питање је везано за успостављање релација између „непросторних“ информација које се односе на друштво и економију и просторних које се односе на животну средину, што је превазиђено достигнућима ГИС технологија.

- 3) **Децентрализација, отвореност и флексибилност базе „знања“ у функцији квалитета и адекватности информационе подршке** – обезбеђење адекватне и квалитетне и информационе подршке управљању/планирању одрживим развојем пре свега подразумева свест о динамичности и трансформабилности знања у одлучивању, што је последица континуалне променљивости стања животне средине и друштвено-економских структура. То значи да ИКТ формализована база знања мора бити отворена и флексибилна за сталне промене и допуне, односно да у свакој ситуацији доношења одлука мора омогућити генерисање информационе основе релевантне за дату ситуацију примерено когнитивним особеностима свих учесника у одлучивању. Додатно, како се ради о партиципативном процесу, односно о веома сложеним друштвеним сазнајним конструктима, осим фактографије о спољашњим доменима неопходно је укључење релевантних информација о унутрашњим доменима реалности. Дакле, квалитет и адекватност информационе основе директно зависи од конкретне ситуације, односно когнитивне структуре доносиоца одлука. Светска искуства у домену изградње и формализације овако сложених база знања говоре у прилог потребе децентрализације поступака прикупљања података. У случају територијалних информационих система то значи локално координисану организацију активности на прикупљању података из различитих извора, која осим јавног сектора као „произвођача“ података подразумева и укључење цивилног и приватног сектора у процес производње информација.
- 4) **Поузданост, ажурност и тачност територијалних информација, хоризонтална и вертикална повезаност и усаглашеност** – од посебне је важности да се одлучивање у процесу територијалног развоја заснива на што је могуће тачнијим, ажурнијим и поузданијим информацијама, јер је то предуслов поштовања принципа владавине права, безбедности појединаца и животне средине и тржишне одговорности. Обезбеђење и праћење квалитета информација подразумева утврђивање, документовање и праћење методолошких поступака аквизиције знања, која је јавно доступна и транспарентна, па стога подложна критичком преиспитивању. То значи да постоји систем регулације, стандардизације и процедура за континуално прикупљање, чување, складиштење и обраду територијалних података и информација у складу са динамиком њихове променљивости. Регулативни систем обезбеђује поштовање методолошких поступака и минималних техничких стандарда формализације и дигитализације прикупљених података, утврђује периоду ажурирања као и опсег толеранције релативне грешке. Обзиром да се ради о децентрализованом бази знања, неопходна је хоризонтална и вертикална повезаност и усаглашеност рада свих институција и организација

„произвођача“ територијалних информација, у циљу обезбеђења компатибилности база података и спречавања редуваности база. Оваква врста координиране друштвене акције обезбеђује размену знања и искустава, што је основ за периодично преиспитивање и унапређивање регулативног система.

- 5) **Мониторинг и евалуација промена** – Кључни захтеви који се постављају пред савремено планирање/управљање одрживим развојем су ефикасност и ефективност. Овде се ради заправо о захтеву за правовременим и временски рационализованим деловањем, које при томе доводи до постизања жељених резултата. Искуства говоре, а на чему инсистира и међународна заједница, да је повећање ефикасности немогуће без сталног праћења процеса имплементације планова, промена и постигнутих исхода које акције производе у оквиру контекста, а повећање ефективности је немогуће без спровођења поступака како формативне, тако и сумативне евалуације. То значи да савремена информациона подршка мора обезбедити све ове функционалности са обавезним јавним периодичним публиковањем вредности заједнички дефинисаних сетова индикатора.
- 6) **Правовремени и лак приступ информацијама прилагођених и разумљивих актерима просторног развоја** – постизање што виших стандарда разумљивости и прилагођености информационог сервиса потребама корисника је веома важно, јер директно утиче на ефикасност и ефективност комуникативног процеса, постизање заједничког разумевања и увећава шансе за концензус одлуке. Да би се омогућио правовремени, лак и разумљив приступ информацијама, неопходан је, са једне стране, континуални развој локалне ИКТ инфраструктуре, а са друге континуирана активност у публиковању територијалних података, која може бити организована електронски путем сервиса е-управе, али и на друге конвенционалне начине. Правовремени и лак приступ информацијама у одрживом развоју заправо представља стратешки циљ локалне управе, а начин његовог постизања мора бити пронађен балансирањем између когнитивних капацитета средине и степена развијености информационе културе локалне заједнице. Истраживања у овој области спроведена су парцијално и најчешће са фокусом на само поједине аспекте, тако да не постоје поуздани емпиријски резултати како и ком обиму структурирање и „визуелизација“ информација утиче на убрзавање сазнајних процеса заједнице. Међутим, постоје бројна истраживања из области социопсихологије која нуде методе и технике учења које би се могле искористити у ближњем дефинисању начина постизања овог стандарда.
- 7) **Примена ИКТ и ГИС технологија и перманентно образовање** – операционализација савремене информационе подршке планирању/ управљању одрживим развојем немогућа је без употребе и примене савремених ИКТ и ГИС технолошких решења. То значи да је на свим нивоима управе неопходно формирати институционалне и регулаторне системе за координисано и стандардизовано развијање ИКТ технолошких решења информационе подршке. Флексибилност, функционална комплексност и економска приступачност савремених ИКТ технологија не представљају више препреку у развоју контекстуално специфичне информационе подршке, напротив, постоје бројна различита технолошка решења која се могу имплементирати сходно расположивим ресурсима и тренутним потребама. У овом тренутку, расположива технологија у највећем броју случајева превазилази знање и вештине људи да их максимално преформантно користе у свакодневном раду. Стога, примена савремених технолошких решења мора бити праћена перманентном едукацијом свих учесника у развоју, како у методолошком, тако и техничко - технолошком смислу коришћења информационе подршке. Програми перманентног образовања неодвојив су део унапређења информационе подршке одрживом урбаном развоју.

Слика 2. Слика 9. Анализа сложености и динамике релација стандарда пожељне одрживе управљачке (ESCAP, 2011) и планерске праксе (UN-HABITAT, 2010) и идентификација пожељних стандарда/принципа информационе подршке

Издвојен је низ од седам кључних области друштвеног деловања, односно задатака управе у процесу развоја информационе подршке одрживом урбаном развоју:

- 1) **Развој система јавног информисања** – Потреба за развојем система информисања грађана у тесној је вези са принципима транспарентности, инклузивности и партиципативности планирања/управљања развојем и представља једну од кључних полуга изградње културе одрживости у одређеном контексту. Нагласак на речи „систем“ поцртава важност систематичног и дубоко промишљеног приступа овом задатку и тесно је повезан са локалним лидерским компетенцијама: способност репрезентовања локалних интереса, комуникације и омогућавања повезивања и формирања партнерстава (UN-HABITAT, 2005), које се сматрају најважнијим и истовремено најкомплекснијим способностима, јер су везане за фундаменталне вредности репрезентативне, колаборативне и делиберативне демократије. Систем јавног информисања игра кључну улогу у искоришћењу информационе подршке као инструмента одрживог развоја, јер директно доприноси најширој дисеминацији знања и обликовању јавног мњења о одрживом развоју. У оперативном смислу, развој система јавног информисања подразумева развој више програма и акционих планова у постизању изврности јавног информисања и представља својеврсни стратешки задатак свих нивоа управе. Одабир средстава и „језика“ јавног информисања директно зависи од специфичности културног контекста у коме се реализује.
- 2) **Развој градске мрежне интелигенције** – Овај задатак је тесно повезан са достизањем стандарда интегралног планирања и деловања кроз партнерства јавног, приватног и цивилног сектора, са циљем остварења принципа субвенционисаности, односно децентрализације одговорности за акције на све друштвене субјекте развоја. Он подразумева најпре *поступак идентификације и анализе структуре стејкхолдера у локалној заједници, укључујући и рањиве групе, а потом њихово умрежавање са циљем подизања нивоа и интензитета ангажмана у унапређењу заједничких вредности заједнице*. Искуства показују да се ови процеси одвијају и неформалним путевима, међутим оно што представља проблем у оваквим околностима је чињеница да се актери развоја најчешће повезују по интересном критеријуму, а актери *слабијих моћи или рањиве групе остају изван процеса*, што је углавном последица њихових уверења о маргиналности сопствене друштвене улоге, не поседовању „моћи“ гласа, вештина и компетенција за деловање, осећаја страха и угрожености животне егзистенције и ниских капацитета да на конзистентан и друштвено прихватљив начин формулишу своје потребе и захтеве (Hamilton M., 2006), (Hamilton M., 2007). Искуства показују да *системско подстицање развоја друштвених мрежа* доприноси развоју мрежне интелигенције града повећањем интензитета друштвене интеракције и размене информација, доприноси изградњи капацитета социјалне подршке подстицањем реципроцитета и изградњом поверења између чланова мреже. *Развој мрежне интелигенције системским подстицањем развоја виртуелних друштвених мрежа* једна је од основних компоненти информационе подршке одрживом урбаном развоју, а њена виртуелно-јавна форма директно доприноси идентификацији и трансформацији друштвених снага развоја.
- 3) **Развој интегралне градске интелигенције** – Овај задатак је најкомплекснији. Први ниво комплексности генерисан је на нивоу значења појма „интегрални“ који се из различитих дисциплинарних и културолошких перспектива тумачи на различите начине³⁰. Остварење интегралног приступа подразумева укључивање савременог поимања: 1) *територије* – јединица управе у свој својој сложености друштвених токова и припадајућег капитала повезаних са географским обухватом њене надлежности и свој сложености *релација са вишим нивоима*

територијалне организације (ЕС, 2007), (ЕС, 2008) и 2) локалног развоја – као посебног облика регионалног развоја, схваћеног као сценарио развоја у коме кључну улогу имају локални актери као и простор где се одвијају активности (ЕС, 2010а). Пракса је показала да интегрални приступ кроз просто сабирање различитих дисциплинарних погледа не обезбеђује интегрални поглед на реалност: потребна је, над дисциплинарна, филозофска промена позиције сагледавања:

- a) *Објектнооријентисна релациона база података* – Свест о томе да је одрживи развој као мета-проблем немогуће спознати ни истраживати као целовит јединствени „објекат“ истраге, нити се он може посматрати као одвојен заокружени објекат једне културе/контекста, поцртава важност заузимања позиције онтолошког плурализма са које се поимање одрживог урбаног развоја одиграва кроз вишеструке поступке истраге увек откривајући динамичне и променљиве „границе“ његове спознаје. Према томе не постоји јединствени теоријски основ који може бити „фиксна“ полазна основа за моделовање и формализацију базе знања: свака од онтолошких позиција заправо представља један од многих „објеката“ истраге у њој и увек је у некој узрочно последичној вези/релацији са неким другим „објектом“ који не мора искључиво у својој целости бити дистинктивна у односу на први. У том смислу, за формирање базе знања која подржава онтолошки плурализам неопходна је примена концепта објектнооријентисаних релационих база података/знања.
- b) *Модел дистрибуираних база територијалних података* – У контексту интегралног приступа интегрална „мапа“ реалности се, са мудисциплинарности, проширује на: сваки појединац, свака група људи је релевантни извор знања. Иницијалне праксе широм света говоре о системским централизованим приступима изградње база знања у којима су извори биле углавном институције и организације из јавног сектора, задужене за прикупљање и снимање података, обзиром да није постојало институционализовано директно укључење цивилног и приватног сектора у обезбеђењу података. Међутим, неопходно је прихватање чињенице да постоји мноштво институција, организација, група, појединаца који су титулари или носиоци одређеног дела знања у укупној интегралној мапи, а њихова формализација и доступност директно утиче на процес групног разумевања у доношењу одлука, степен колаборације и формулацију одрживе иницијативе. Дистрибуирана база знања подразумева да су сви титулари знања задужени да развој и обезбеђење сета података из свог домена деловања, а који се према утврђеним протоколима, процедурама и стандардима интегришу и тако интегрисане јавно дистрибуирају.
- c) *Научно заснован и друштвено верификован комуникативни процес* – Интегрални приступ поцртава важност укључења свих до сада развијених поступака истраге реалности без обзира да ли се ради о „чистим“ научним или друштвено-хуманистичким дисциплинама. Позиција критичког реализма поцртава неопходност заузимања сталне критичке позиције о ограничениости одређених теоријских позиција у спознаји метафеномена, а потом неопходности сталног иновирања теоријских позиција, па према томе и методолошких приступа на основу искустава праксе.
- d) *Успостављање интегралне перспективе кроз AQAL оперативни систем* – Обезбеђивање адекватног знања за бављење мета проблемима/ феноменима у одрживом урбаном развоју подразумева систематско „мапирање“ сва четири домена реалности: 1) субјективну/задовољства корисника, 2) интерсубјективну/социјалну, 3) објективну/образаца понашања и 4) интеробјективну/системску, кроз више елемената истраге. Оно што је

посебан квалитет AQAL оперативног система је што истовремено омогућава мапирање читавог процеса поимања реалности и његово релационо позиционирање у односу на контекст локални/глобални, субјекте и објекте истраге. што је кључно за развој интегралне интелигенције града, јер обезбеђује функцију саморефлексије која је основ учења и раста свесности.

- 4) **Развој истраживачке градске интелигенције** – Овај задатак директно је повезан са остварењем принципа владавине права, промовисања одрживог развоја и прихватања културних различитости не само локалне већ и глобалне заједнице. Усмерен је ка постизању обезбеђења квалитета информационе подршке за дату локалну заједницу и користи стратегије трансформације/саморефлексије и учења у развоју способности заједнице за подизање капацитета свесности. Развој истраживачке интелигенције усмерен је ка активном укључењу грађана у процес развоја свесности о граду, фокусирању њихове пажње на промишљање кључних питања и сопствене улоге у проналажењу адекватних развојних одговора, као и ка развоју подршке лидерима развоја у креирању комуникативних процеса, јер они, кроз превођење добијених одговора у вредносне системе и њихово интегрално посматрање, имају могућност да препознају развојне капацитете који су утемељени у унутрашњој грађанској мотивацији. Сматра се да је развој истраживачке интелигенције један од кључних инструмената савремене информационе подршке одрживом развоју, јер директно утиче на инцијацију и интензивирање унутрашњих процеса трансформације уверења и вредносних система грађана ка више одрживим.
- 5) **Развој навигационе градске интелигенције** – Овај задатак у директној је релацији са достизањем ефикасности и ефективности планирања/управљања одрживим развојем, кроз гарантовање безбедности и неселективног права приступа урбаним ресурсима. Односи се на захтев обезбеђења континуалног мониторинга промена тоталитета локалне територије, као и евалуације постигнутих резултата друштвених развојних процеса. Као један од међународно прихваћених форми навигационог „језика“ је перманентно праћење, мерење и публиковање друштвено верификованих индикатора развоја, који се показао као веома употребљив на вишим нивоима управљања одрживим развојем. Међутим, искуства показују да у односу на ширу јавност, дакле на локалном нивоу, овај навигациони „језик“ нема довољну комуникативну перформантност, односно није широко когнитивно прихватљив. Развој навигационе градске интелигенције усмерен је ка постизању стандарда „мета-мониторинга“, система извештавања који користи „животне“ индикаторе у складу са културним нормама људи који их користе и комуницира њихове резултате универзалним језиком, јавним публиковањем података који су „вредни“ и на локалном и на глобалном нивоу, а који говоре о виталним животним сигнаlima заједнице и обиму еколошког отиска у односу на климу, границе носећих природних капацитета, друштвено здравље, економију, инфраструктуру и др. релационо повезане у територијалне системе.
- 6) **Развој еволутивне интелигенције и СПП заснованих на „веб“ ГИС технологијама** – И овај задатак је у директној релацији са достизањем ефикасности и ефективности планирања/управљања одрживим развојем, наглашавајући битан аспект стратешког приступа одрживом развоју који се односи на важност и валидност методолошког приступа из визионарске позиције. Искуства праксе показују да искључиво проблемски приступ, који је погодан за решавање једноставних проблема, у ситуацији бављења дугорочним развојем заједнице оставља неосветљене бројне могућности и капацитете за развој. Исто као што

позиција планирања искључиво позиционирана на жељену циљну структуру може довести до маргинализовања битних тренутних проблемских аспеката контекста. Стратешки приступ планирању одрживог развоја заправо подразумева итеративно заузимање обе позиције у проналажењу „реално“ спроводљивог планског аранжмана. Искуства стратешког лабораторивног процеса у локалним заједницама указују на чињеницу да је замишљање, визионирање будућности веома комплексно и битно условљено когнитивним капацитетима локане заједнице, као и капацитетима планера и лидера развоја. Развој еволутивне интелигенције види се као задатак који је усмерен ка свим учесницима у развоју, укључујући и планере, и подразумева стратешко опредељење за развој и примену савремених система за подршку планирању – СПП. Ови инструменти планирања, који окупљају фамилију веома различитих научно и хеуристички заснованих аналитичких алата и функционалности заснованих на ГИС технологијама (Geertman & Stillwell, 2009), омогућавају рационализацију и унапређење процеса планирања и припремања одлука, фокусирањем на аналитичке резултате (а не на аналитичке процедуре) поређењем више различитих интерпретација реалности кроз вишекритеријумско вредновање у тражењу оптималног решења уз бројне начине визуелизације и презентовања података. Сматра се да СПП засновани на „веб“ ГИС технологијама представљају кључну основу за развој индивидуалних и колективних способности и вештина замишљања, изражавања, заједничког разумевања, визионирања будућности града уз свест екорегionalног контекста и сопственог доприноса квалитету свог окружења и општем опстанку планете. Интернет доступност уграђеним аналитичким алатима је од посебне важности, јер вишеструко увећава мотивисаност шире јавности за укључење у процес, обзиром да пружа могућност слободне и неограничене индивидуалне кориснички специфичне аналитичке претраге и ствара услове да групни комуникативни процеси буду далеко ефикаснији јер корисници долазе припремљени.

- 7) **Инкрементални развој територијалних информационих система – „корак по корак“** – Овај задатак у директној је релацији са захтевом да информациона подршка обезбеди правовремени, лак, приступ подацима и информацијама, разумљив и прилагођен потребама грађана, али и са захтевом да читав процес развоја информационе подршке као једна од кључних компоненти развоја такође буде одржива. Сложеност пожељне структуре података, институционалне организације неопходне за поштовање принципа интегралности и стварања услова за реализацију претходно наведених задатака мора бити у балансу са расположивим институционалним, технолошким и хуманим ресурсима, односно у складу са информационом културом локалне заједнице. Постизање резултата по свим претходно дефинисаним задацима представља својеврсни процес друштвене трансформације и захтева време, континуалан рад и пажљиво програмирање корака тако да контекст може да, без великих притисака, еволуира на виши ниво. У том смислу, бројна светска искуства указују на неопходност инкременталног приступа, односно стратешког развоја информационе подршке, са дефинисаном визијом, али корак по корак (циклично, са квалитативним и квантитативним искораким у сваком од њих), проблемски оријентисано и интегрално.

4.2. Концептуална поставка модела информационе подршке за одрживо унапређење приступачности у Србији

У оквиру постављеног генералног оквира приступило се концептуалној поставци модела информационе подршке и то као:

- 1) **Инструмента управљања развојем приступачности:** односи се на испуњавање захтева за подршком принципима доброг управљања, где се процес доношења и спровођења одлука ослања на сложене, квалитетне, интегралне информације које треба да одражавају различите интересе актера развоја и да пружају могућност за квалитативну и квантитативну процену алтернативних одлука. Овакав управљачки инструмент треба да обезбеди доносиоцима одлука доступност квалитетним информацијама релевантним за процес групног доношења одлука (Слика 3.).

Слика 3. Информациона подршка као инструмент управљања (Lalović K. , 2013)

- 2) **Планерског (скупа) алата:** односи се на испуњавање захтева за разумевањем територије у процесу интегралног приступа креирању политика и планова локалног, регионалног и националног развоја. Тачне, одговарајуће, брзе и интегралне информације о територијалним ресурсима, неопходне су за ефективно и ефикасно одлучивање у процесу планирања и формулација политика и процењивању будућих промена у области коришћења и управљања територијом.
- 3) **Локалног територијалног система информисања:** односи се на испуњавање захтева за успостављањем институционално/ организационог система производње територијалних информација; подразумева планирање, организацију и праћење координираних људских активности на прикупљању, структурисању и обрађивању територијалних података; ову управљачку функцију треба да организује и координира локална управа, поштујући принцип инклузивности, субвенционости, хоризонталне и вертикалне координације .

У структурном смислу, из перспективе организационих и информационих наука, концептуални модел информационе подршке подразумева постојање три основна елемента (Lalović K. , 2013):

- 1) **база знања** – организован и систематизован дигитални/аналогни запис територијалних података и информација (Слика 4.),

Слика 4. Илустрација сложене структуре података и информација које је чине основ за базу знања (Lalović K., 2013)

- 2) **хумани ресурси** - То су експерти различитих дисциплина који су укључени у посао планирања/управљања одрживим развојем приступачности и они представљају „дизајнере/креатори“ информационе подршке. Додатно неопходно је да постоје људи квалификовани за развој и употребу ИКТ алата који су задужени за компјутерску обраду података, програмирање функционалности, визуализацију и публикавање. Обзиром да смо је овај инструмент за подршку доношењу одлука свима, онда се у оквиру хуманих ресурса могу идентификовати и бројни веома различити типови људи у улози корисника као на пр. стари, политичари, предузетници, пословни људи, незапослени, деца итд. На основу чијих потреба се дефинишу функционалности.
- 3) **ИКТ технологија** – скуп софтверских, хардверских решења и услуга ИКТ подршке. У овом тренутку на располагању је веома широк спектар технолошких решења од веома једноставних до сложених и веома скувих. Одабир технолошког решења неопходно је прилагодити хуманим капацитетима.

База знања моделује се коришћењем ГИС софтвера који нам омогућава да објекте из окружења опишемо на што природнији начин, дозвољавајући нам да сами установимо кључ њиховог просторног типолошког разврставања (по адреси, географској координати, катастарском броју итд.). Избор информација је круцијалан за моделовање Геобазе података. При избору информација потребно је решити више проблема као што су (Sinton & Lund, 2007): - утврдити који подаци и информације су неопходни, - сазнати да ли они постоје и где, - како доћи до њих ако постоји и како их прикупити ако не постоје, - како чувати ове информације на једноставно приступачан начин и у адекватној форми, - како интерпретирати податке, - како решити проблем квалитета, контрадикторности и некомплетности, - утврдити коме је потребна информација, и - кад и у којој форми је дистрибуирати када је потребно. Јединствени квалитет ГИС-а је његова способност да integriше различите типове података, текстуалне, нумеричке, видео, мултимедијалне, векторске, итд. у заједничко информационо радно окружење коришћењем просторног кључа. Дакле, он геокодира било који податак и везује га за просторну јединицу, односно географску позицију. На тај

начин ГИС омогућава интелигентно моделовање реалних објеката подражавајући интеракције и понашања објеката у географском окружењу (Sinton & Lund, 2007). Постоје, међутим и други типови информација од значаја за конкретну посматрану локалну заједницу и они заправо захтевају да се успостави локална процедура моделовања Геобазе која најчешће захтева колаборативни приступ, због осетљивости података и информација које треба прикупити и публиковати (Nedovic-Budic, Pinto J., & Warnescke, 2004). Стога, процес моделовања Геобазе није само једноставно прикупљање и интеграција расположивих података. Он подразумева неопходност потпуног разумевања когнитивних преференција и информационих потреба свих актера развоја, јер се свака од неопходних класа података може описати низом просторних представа или атрибута. Дакле, моделовање подразумева укључивање корисника у циљу одабира специфичних података (просторних представа или атрибута) који ће задовољити њихове потребе за квалитетним информацијама (Слика 5.).

Слика 5. Илустрација процеса моделовања базе знања ТИС (ESRI, 2012) (Lalović K., 2007)

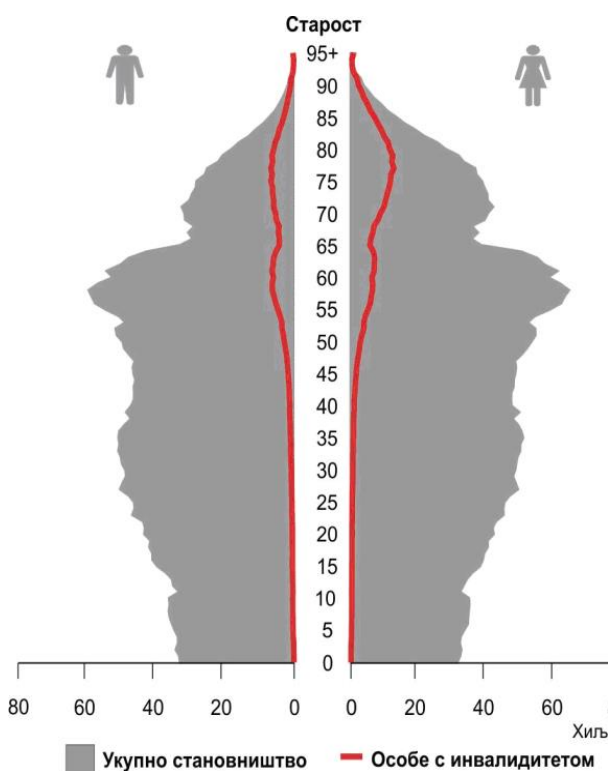
4.3. Операционализација модела информационе подршке за одрживо унапређење приступачности – експеримент студије случаја Београд, Нови Сад, Ниш

Операционализација модела информационе ИКТ подршке унапређењу физичке приступачности започета је дефинисањем корисничких група система. На основу ове поделе, потом врши се концептуална поставка функционалности е-платформе. **Примарна циљна група корисника** овог информационог инструмента су све особе **које имају проблема при кретању** (РС, 2015):

- 1) **особа са инвалидитетом** је особа са телесним, сензорним или интелектуалним оштећењем која услед баријера које постоје у окружењу не може несметано да се креће и да користи површине јавне намене, објекте за јавно коришћење, стамбене и стамбено пословне зграде са десет и више станова, укључујући и јавни превоз и друге услуге намењене јавности;
- 2) **особе смањене покретљивости** су особе са физичким или сензорним инвалидитетом, старе особе, труднице, и/или друге особе чија је могућност несметаног кретања привремено или трајно смањена услед баријера са којима се сусрећу у окружењу;

Према подацима Републичког завода за статистику из 2011. године у Србији 4,7% (приближно 340.000 људи) укупне популације становништва има неки вид умањених способности при кретању. У том смислу разматрала се пре свега **физичка приступачност**.

Слика 6. Укупно становништво и особе с инвалидитетом према старости и полу, Република Србија, Попис 2011. (РЗС, 2013)

Просечна старост особа с инвалидитетом је око 67 година.

Посматрано по полу, међу особама са инвалидитетом веће је учешће жена (58,2%), него мушкараца (41,8%).

Највеће учешће особа са инвалидитетом забележено је у општинама: Гаџин Хан (17,3%), Рековац (15,4%), Пландиште (15,3%), Црна Трава (14,8%) и Сврљиг (14,0%), док је најмање учешће забележено у општинама: Нови Пазар (4,3%), Тутин (4,5%), Нови Београд (5,1%), Чукарица (5,5%) и Звездара (5,5%).

Пристапачност се, како је Правилником дефинисано (РС, 2015), односи на зграде јавне и пословне намене, као и на друге објекте за јавну употребу као што су улице, тргови, паркови и сл., као и на стамбене и пословно-стамбене зграде са десет и више станова. Група примарних корисника обухвата све организације цивилног сектора преко којих особе са инвалидитетом или смањене покретљивости артикулишу своје потребе и потражују отварање својих права.

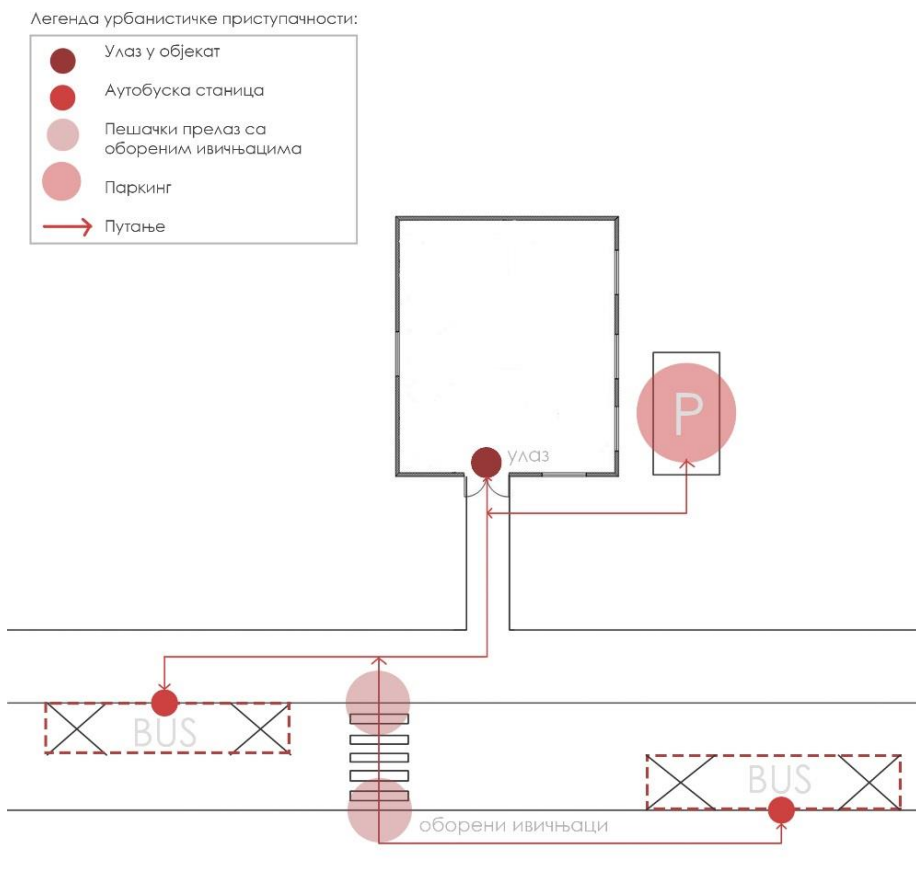
Секундарна група корисника, су запослени у оквиру јавне управе, односно све институције које врше организацију и контролу спровођења имплементације прописаних стандарда. У ову групу спадају сви нивоу управљачке структуре по вертикали и хоризонтални, односно национални и локални субјекти. **Трећа група корисника** су сви професионалци који обављају посао планирања и пројектовања простора и територијалног развоја. У ову групу спадају све институције, организације и јавна предузећа укључена планирање, организацију, имплементацију и контролу територијалног развоја. Такође, у ову групу корисника спадају и све академске институције које се баве научно-истраживачким радом у области унапређења концепта планирања и управљања територијалним развојем у Србији. **Четврта група корисника** је шира јавност. Оваква структура корисника је само један од могућих начина груписања, а детаљно структурирање треба да буде резултат комуникативног процеса ширег друштвеног дискурса између свих актера који дефинишу сврху овог инструмента, па сходно томе и његове функционалности. Флексибилност савремених технологија омогућава да сложеност корисничких група и функционалности увећава у току времена, кроз процес његовог коришћења, што веома олакшава иницијализацију и имплементацију кроз Пилот пројекте који су једноставнији за сагледавање и организовање (Lalović K., 2013).

Основна потреба свих наведених корисника је „инвентарисање“, односно **идентификација и процена стања основних елемената пристапачности**. У том смислу, експериментална истраживања усмерена су ка операционализацији овог поступка и проналажењу оптималне и ефикасне организације за континуално и квалитетно инвентарисање територије локалне самоуправе. Методолошко артикулисање функционалности инвентарисања иницирано је кроз анализу важећег Правилника (РС, 2015). За потребе идентификације и стручне процену сваке од критичних тачака у урбаном простору сачињен је најпре **упитник са листом критеријума за оцену елемената пристапачности у јавним објектима за особе са инвалидитетом**, а у складу са Правилником о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката (РС, 2015). На основу овог упитника развијена је адроид апликација за теренско снимање и прикупљање фактографије о стању пристапачности за све објекте дефинисане Правилником (Прилог 1. Критеријуми за оцену елемената пристапачности и њихова визуелизација, Прилог 2. Опис Адроид апликације). Планирано је да се уз помоћ апликације у току од два месеца прикупе информације за око 2000 објеката на територији града Београда, Новог Сада и Ниша.

Обзиром да је неопходно овако сложени сет информација о објекту учинити јавно доступним и лако читљивим свим корисницима, коришћен је јавно доступни сервис Google Map-а за просторно јавно публикување података. За евентуалне будуће потребе вршења урбанистичких анализа биче неопходно користити сложеније ГИС алате, како би се омогућиле функционалности просторних анализа и вишекритеријумске оцене квалитета територије. У циљу лакшег теренског снимања, као и лакшег интегрисања у ГИС, извршено је „превођење“ обавезних елемената пристапачности дефинисаних Правилником на основне урбане структуралне елементе улица – парцела - објекат. У том смислу, обавезни елементи пристапачности груписани су у две основне групе:

- 1) **Урбанистичка ситуација** (Слика 7.) обухватају све елементе приступачности дефинисане Правилником који се односе на приступачност у „спољном“ јавном урбаном простору и обухватају:
- a. елементи приступачности за савладавање висинских разлика:
 - i. Прилази до објекта
 - ii. Савладавање висинских разлика
 - b. елементи приступачности јавног саобраћаја:
 - i. Тротоари и пешачке стазе
 - ii. Пешачки прелази и пешачка острва
 - iii. Места за паркирање
 - iv. Стајалишта јавног превоза
 - v. Раскрсница
 - vi. Системи за оријентацију

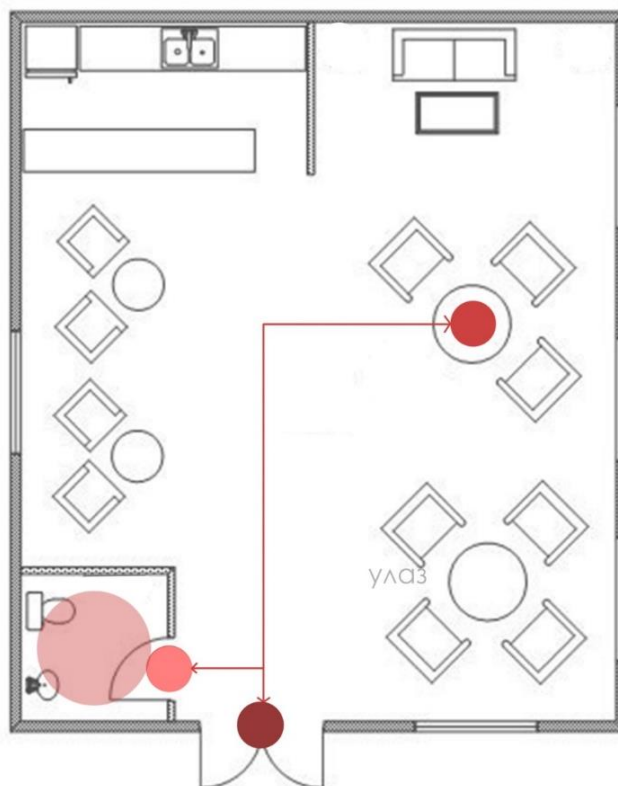
Слика 7. Илустрација елемената приступачности у урбанистичкој ситуацији

- 2) **Архитектонска ситуација** (Слика 8.) - обухватају све елементе приступачности дефинисане Правилником који се односе на приступачност у „унутрашњем“ јавном урбаном простору и обухватају:
- a. елементи приступачности за савладавање висинских разлика:
 - i. Савладавање етажних висинских разлика
 - b. елементи приступачности кретања и боравка у простору
 - i. Кретање у зградама
 - ii. Коришћење појединих просторија у зградама
 - iii. Уређаји за управљање и регулацију инсталација
 - iv. Посебни услови за поједине објекте и елементе опреме

Слика 8. Илустрација елемената приступачности у архитектонској ситуацији

Легенда архитектонске приступачности:

Следећи важан корак у поставци аналитичких елемената приступачности је структурисање објеката за јавно коришћење дефинисаних Правилником, у складу са уобичајеном урбанистичком научном и професионалном систематизацијом која омогућава вредновање квалитета урбане структуре (Табела 3.). Иако је у имплементацији политика унапређења приступачности у примарном фокусу приступачност јавним објектима јавног коришћења, често се у пракси ова формулација интерпретира само на објекте којима се управља у оквиру јавног сектора, а не на све објекте јавног коришћења (Табела 3.). На основу увида у Табелу 3., јасно је да у свако насељено место место садржи бројне објекте од интереса људи из примарне циљне групе корисника. Обзиром да се ради о великим територијама и огромном броју објеката, било је неопходно утврдити адекватан методолошки критеријум за избор локација за прикупљање података, а на начин који ће омогућити закључивање о стању приступачности физичког окружења неког урбаног насеља.

Табела. 3. Класификација простора јавног коришћења уобичајена за урбанистичку професију

Класификација градских функција централитета	Према урбанистичкој класификацији (Бадовинац, 1996)		Према правилнику
Функције друштвеног стандарда_ <i>јавни и приватни сектор</i>	Здравствена заштита	болнице и болнички центри домови здравља рехабилитациони центри специјалистичке ординације амбуланта лабораторије апотеке	болнице домови здравља рехабилитациони центри
	Социјална заштита	домови за старе, центри за социјални рад, НСЗ службе, ПИО службе НВО средишта	домови за старе
	Образовање и наука	Основне школе, Средње школе Факултети, Институту Образовни центри, Универзитетски центри, Студентски центри	школе и други објекти
	Култура и уметност	Позоришта, Бископи, Галерије Културни центри и сајмишта Установе културе, Културне асоцијације	објекти културе
	спорт и рекреација	Спортски центри Рекреативни центри	спортски и рекреативни објекти
Функције пословања и услуга <i>приватни сектор</i>	пословање	Банке, поште, агенције пословни објекти и центри представништва	банке пословни објекти, поште
	угоститељство	Ресторани и кафеи Објекти брзе хране Хостели, хотели, приватан смештај	угоститељски објекти хотели хостели
	занатство и привреда	Занатске радње (личне услуге, одржавање домаћинства исл.) Производни центри	
	трговина	Продавнице (свакодневно снабдевање) Специјализоване продавнице (повремене и изузетне потребе) Пијаце, Робне куће, Тржни центри	
Функције	саобраћајни	Аутобуски терминал, Железничка	саобраћајни

транспорта <i>јавни и приватни сектор</i>	терминали	станица, пристаништа Стајалишта ЈГС (беовоз, трамвај, аутобус), Јавне гараже	терминали
Функције управљања и заштите <i>јавни сектор</i>	управа	објекти за потребе државних органа органа територијалне аутономије и локалне самоуправе	објекти за потребе државних органа органа територијалне аутономије и локалне самоуправе
	Друштвене институције	Судови, удружења и асоцијације, царина итд.	
	Одбрана и заштита	МУП, итд.	
Отворени јавни простори <i>јавни сектор</i>	У урбаном ткиву	Улице, тргови, паркови	
	отворени рекреативни простори	Парк шуме, градске плаже, спортски терени итд.	

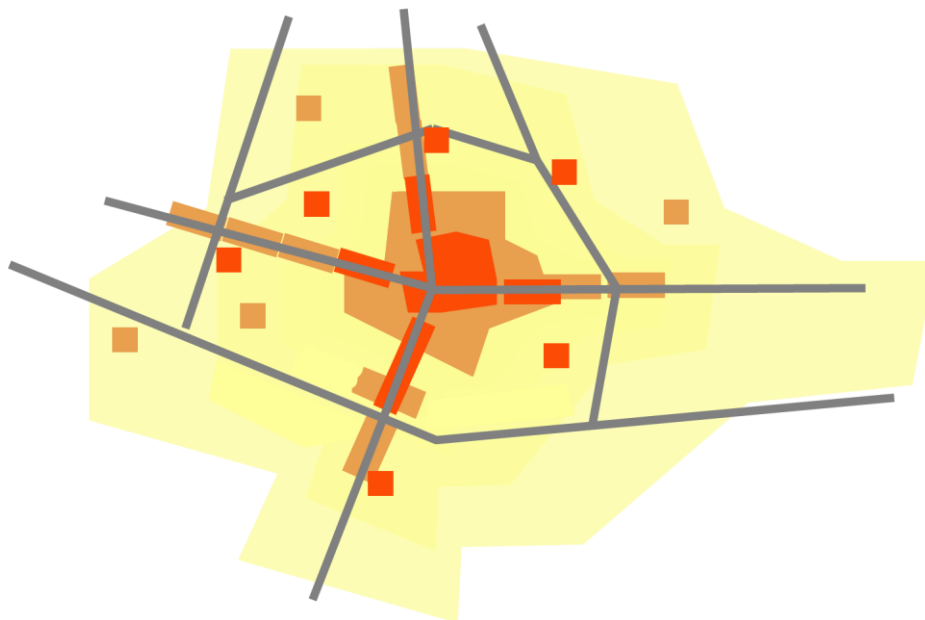
Као основно основно полазиште су концептуални приступи које промовише међународна заједница (приказани у Поглављу 3.), а који у средиште информационе подршке стављају крајњег корисника – особе са ограничењима у физичком кретању. У том смислу обављен је разговор са крајњим корисницима (особе са инвалидитетом који користе колица) у смислу проблема и потреба приступачности које имају у свакодневном животу. У оквиру ових полуструктурираних интервјуа преовладао је став корисника да примарна потреба приступачности ка објектима и просторима јавног коришћења пре свега се односе на објекте у којима се задовољавају рутинске свакодневне потребе а налазе се у близини места становања (продавнице, поште, банке, кафеи, паркови, апотеке, домови здравља и сл.), дакле у питању су локални, насељски општи центри (Бадовинац, 1996). У секундарну групу објеката од интереса корисницима спадају објекти у оквиру специјализованих центара (трговински центри, ураве и друштвених институција, објекти културе, спорта и рекреације обзиром да су најчешће удаљени од места становања и захтевају организацију колског превоза, обзиром да још увек стајалишта ЈГС нису прилагођена особама са посебним потребама). Ова комуникација определила нас је за приступ евидентирања приступачности објеката јавног коришћења **у урбаним зонама градских центара** (на подручјима **општинских центара** рангираних од насељских до општинских центара, као и **специјализованих центара** који су најчешће општинског или градског ранга (Бадовинац, 1996)). Додатну валидацију приступа пружа и логика ланца кретања која је дефинисана у оквиру Стратегије приступачности Новог Сада (НС, 2012) (Слика 9).

Слика 9. Непрекидни лана кретања, у оквиру Стратегије приступачности Новог Сада(НС, 2012)

Насељски општи центри по дефиницији имају непосредну повезаност са стамбеним ткивом са једне стране, а са друге у структури обично садрже све барем један објекат наведене класификацијом у Табели 3., а који треба да задовоље свакодневни живот свих људи (Слика 10.). Специјализовани **центри** у којима доминира једна од функција, на пр. трговина, или спорт, углавном су усмерени на задовољавање повремених или изузетних потреба становника и имају виши ранг у мрежи градских центара. У том смислу, најчешће су планирани у близини главних градских саобраћајница или у близини чворишта ЈГС (Бадовинац, 1996) (Слика 10.).

Слика 10. Шема уобичајене територијалне полицентричне урбане структуре насеља (општи центри – беж, специјализовани центри – наранџасто)

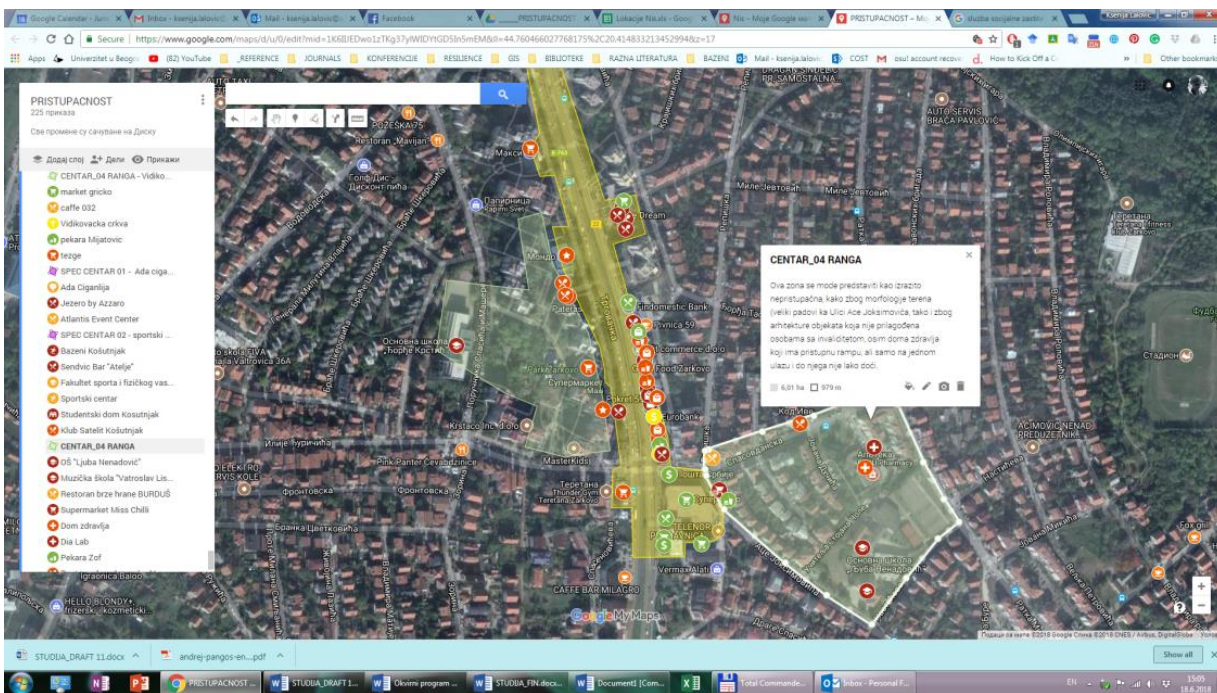
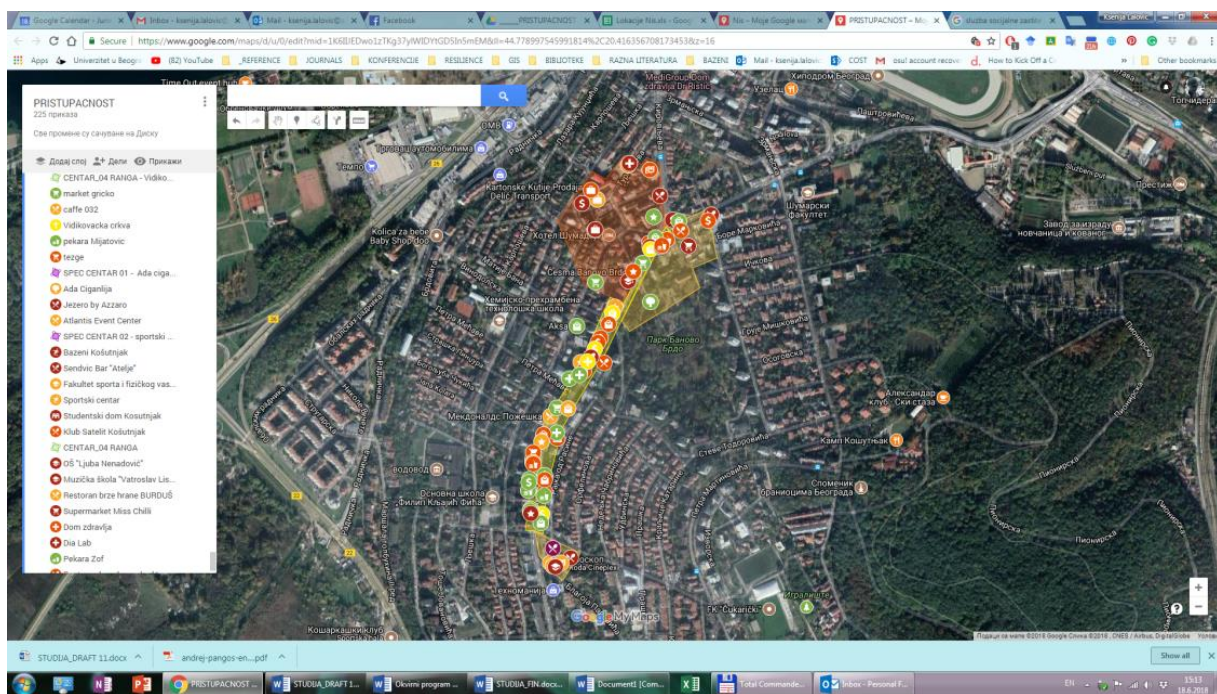
4.4. Експериментална провера концепта - налази

У оквиру Пројекта било је планирано мапирање 2000 објеката у ова три града. Јасно је да на територији ових градова постоји вишеструко више објеката јавног коришћења. У том смислу било је неопходно дефинисати критеријуме за одабир објеката који ће се мапирати у оквиру ове Пилот студије. Дефинисање критеријума за теренски експериментна територији града Београда, Новог Сада и Ниша, било је мотивисано са једне стране потребом за провером методолошког приступа операционализацији модела информационе ИКТ подршке (Поглавље 4.3.), а са друге, мотивисано потребом да се и мотивишу сви актери за подршку развоју овог инструмента и иницира подизање свести о значају приступачности уопште. У том смислу, било је неопходно одабрати територијалне узорке тако да прикупљени подаци буду релевантни за све наведене групе корисника и истовремено илуструју адекватним информацијама критичне тачке, које ограничавају приступ и несметано свакодневно нормално функционисање особа са инвалидитетом или смањеном покретљивости на територији ових градова.

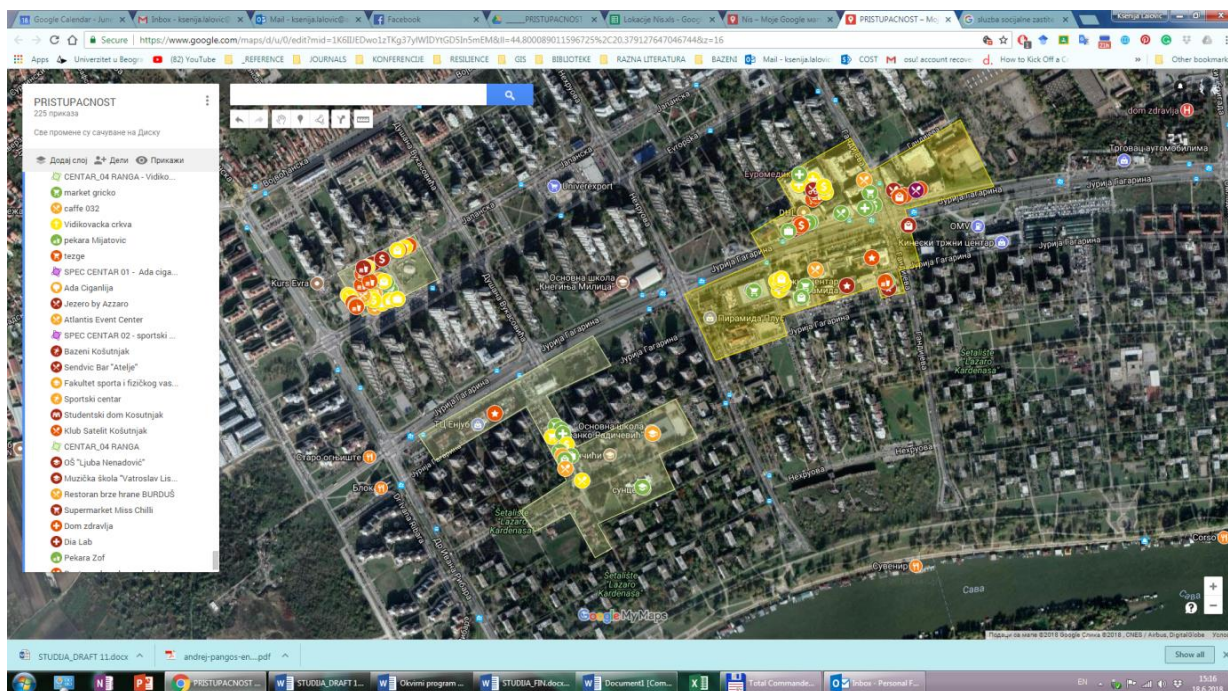
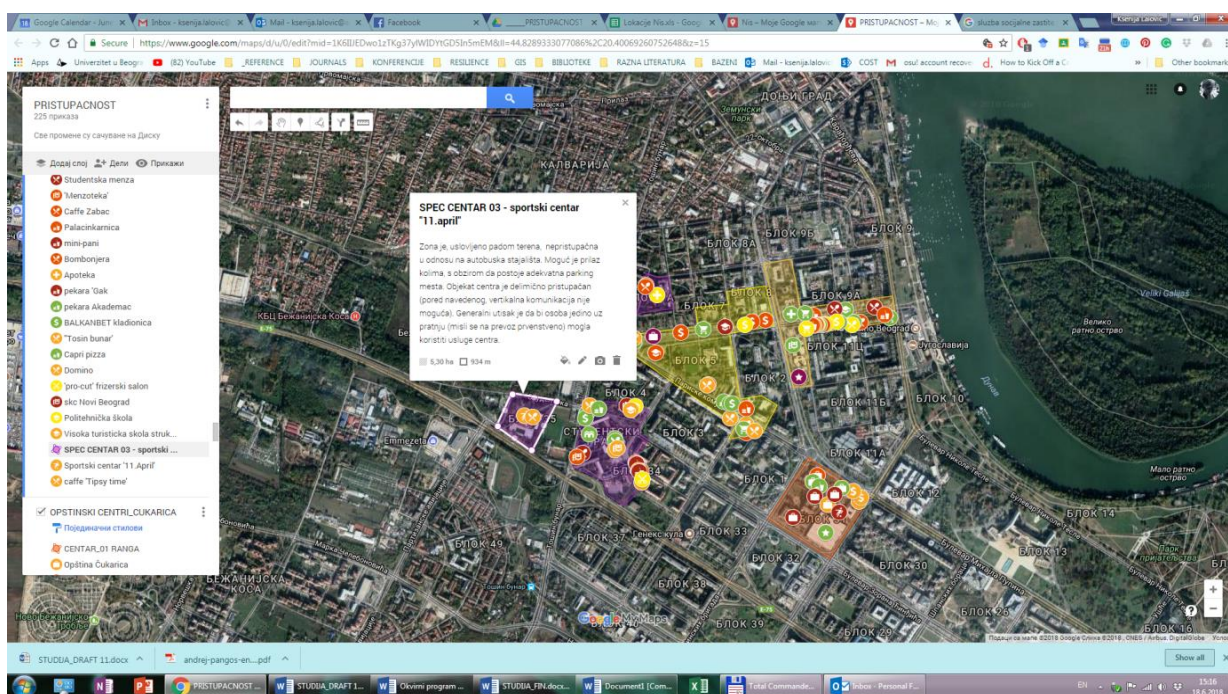
Са једне стране, предмет интересовања корисника исказаних у оквиру интервјуа су насељски општи центри, а са друге стране специјализовани садржаји градског значаја. Обзиром на тешкоће и компликовану организацију транспорта до оваквих садржаја корисници са отежаним кретањем избегавају њихово коришћење и компензују ове повремен или изузетне потребе на други начин. Ипак, уколико би мотивација корисника била велика они би се одлучили да предузму ове компликоване организационе кораке. Једно од таквих подручја је, према исказима корисника, је централно језгро града. Централно језгро града заправо има структуру општег центра, али обзиром да се на овом месту концентришу функције градског значаја представља и територију са „више“ специјализованих центара (култура, угоститељство, итд.)

У том смислу, за сва три града определили смо се за евидентирање објеката јавног коришћења у централном језгру града и неких од специјализованих садржаја на широј територији града. Додатно, на територији града Београда одабран је и узорак насељских центара различитог ранга. Обзиром да је територија града Београда веома велика, одабране су најпре две најмногољудније општине, пре свега са претпоставком да сагласно томе имају и већи проценат особа са инвалидитетом, али због веома различите конфигурације терена обзиром да морфологија терена пресудно утиче на могућност остварења максималног комфора приступачности. То су општине Чукарица и општина Нови Београд на којима су најпре дефинисане неке зоне насељских општих и специјализованих центара према рангу (Слика 11., Слика 12.).

Слика 11. Пример дефинисаних зона насељских центара за насеља на Бановом Брду и Јулином брду – Општина Чукарица

Слика 12. Пример дефинисаних зона насељских центара у центру и за насеља у „блоковима“ на општини Нови Београд

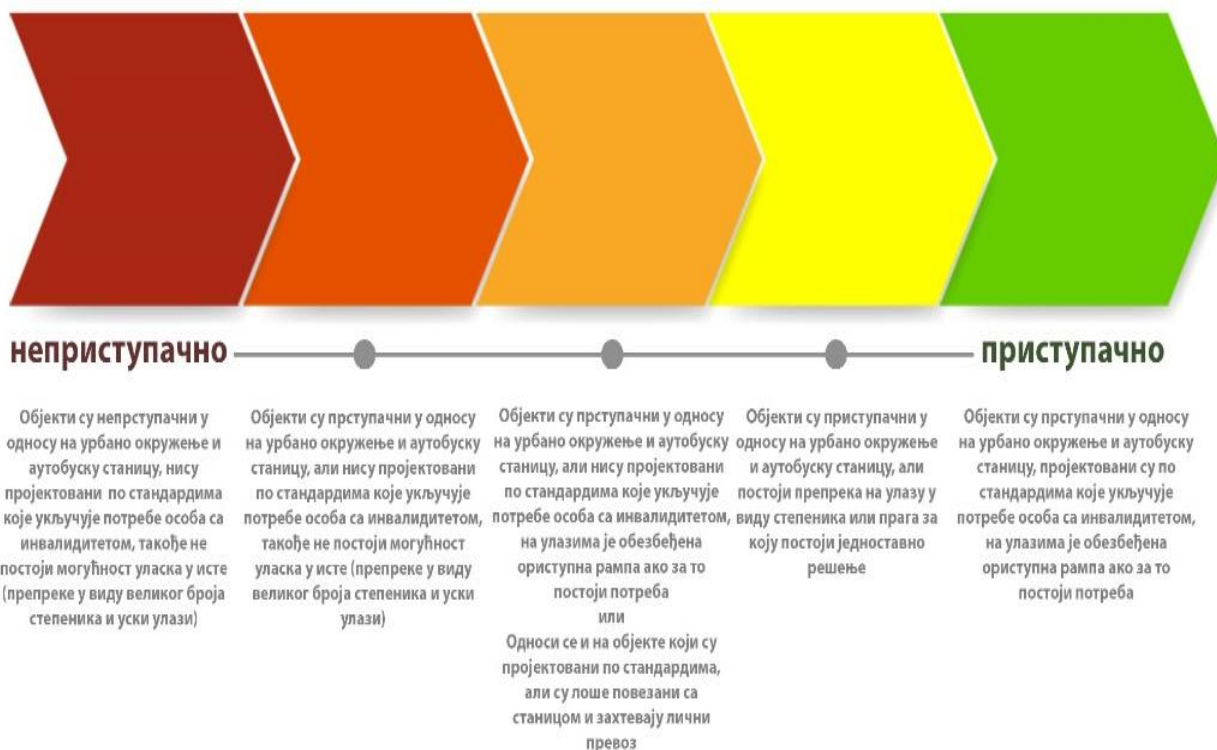
Прикупљање података подразумевало је евиденцију испуњености услова приступачности и коришћења посматраних локација према сачињеној листи критеријума (Прилог 1.), а уз помоћ развијене андроид апликације за прикупљање свих неопходних информација и одговарајућих фотографија. У плану је било мапирање и обрада 2000 локација за период од два месеца имплементације пројекта (Табела 4.). И поред ограничености ресурса за имплементацију пројекта, 100 % планираног обима мапирања завршено је у планираном року са двоструко мање људи, што указује на ефикасност коју пружа организациони конструкт концептуалног модела и развијена андроид апликација (Табела 4.). Посао мапирања реализовало је 4 студента завршних година Архитектонских факултета Универзитета у Београду (2 студента), Нишу (1 студент) и Новом Саду (1 студента) под стручним надзором два професора и асистента из уже стручних области.

Табела. 4. Преглед планираних и мапираних локација у оквиру пројекта

	планирано	број људи	остварено	број људи
Београд	1000 локација	4	1500	2
Нови Сад	500 локација	2	350	1
Ниш	500 локација	2	150	1

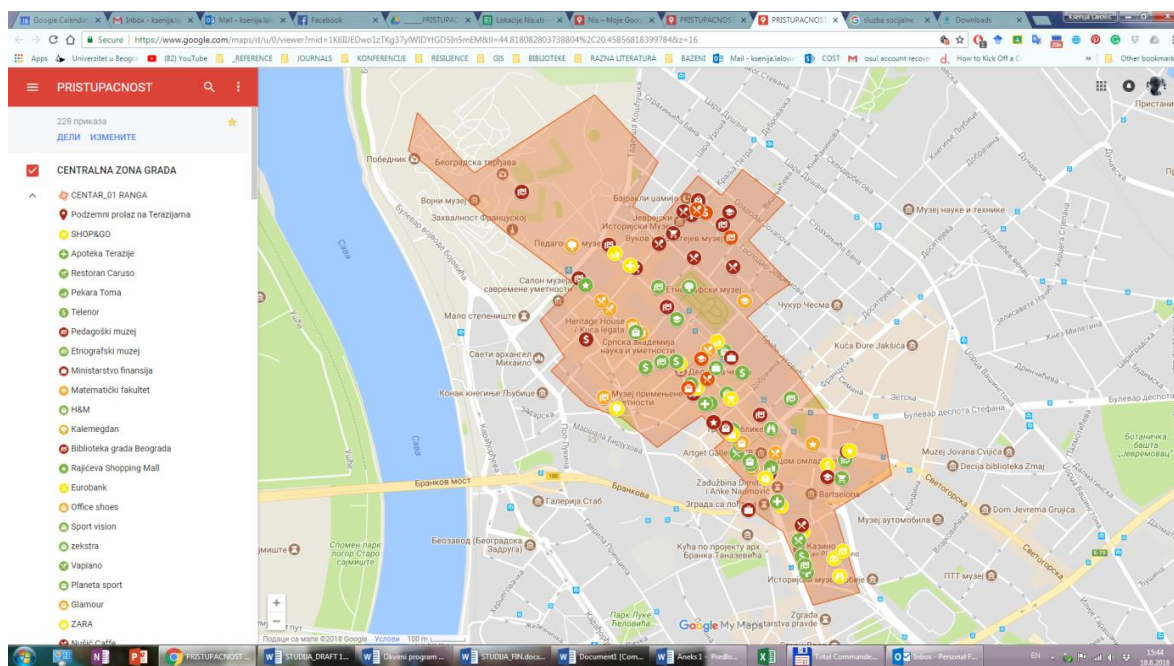
За потребе јасног графичког презентовања прикупљених података развијена је универзала скала приказа оцене приступачности за све објекте где је направљен предлог визуелни начина рангирања и оцене приступачности (Слика 13.).

Слика 13. Скала за визуелизацију читања степена приступачности посматраног објекта

Коришћењем ове скале евидентирани објекти са приказани на Google иконицама у боји који одражава степен приступачности према утврђеној скали. Такође, у циљу лакшег сагледавања територијалних информација одабране су адекватне симболичке иконице за сваку од групација централних функција дефинисаних у Табели 3. Идеја је да се интерактивна мапа структурира тако да се прикази могу филтрирати по слојевима са могућношћу да корисник бира подручје / насељски центар, или тип функција централитета, или филтрира објекте према степену приступачности у зависности од својих потреба. Додатно, овако структурирани подаци омогућили би другим групама корисника, као што су планерске агенције да врше анализу дистрибуције намена и постигнути степен физичке приступачности, или на пример институције задужене за контролу спровођења прописаних стандарда имали би увид у преглед објеката који јесу или нису спроведени у складу са њима и могли да предузму адекватне мере. Ова могућност је веома важна када су у питању објекти у приватном власништву, али у јавном коришћењу где је једини механизам контроле спроведености стандарда путем издате грађевинске дозволе и контроле техничке исправности објекта. Као илустрација могућности овако структуриране базе података је предлог израде – „Личне карте приступачности објекта“ која би омогућила компаративни униформи преглед карактеристика објеката по питању приступачности (Прилог 3.) (Слика 15.)

Слика 14. Пример ознака приступачности објеката према врсти функција централитета и у скали боја (од црвене до зелене) у односу на степен приступачности.

Слика 15. Пример изгледа „личне карте“ приступачности објекта

4.4.1. Студија случаја Београда – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања

На подручју територије Београда спроведено је теренско истраживање на следећим подручјима:

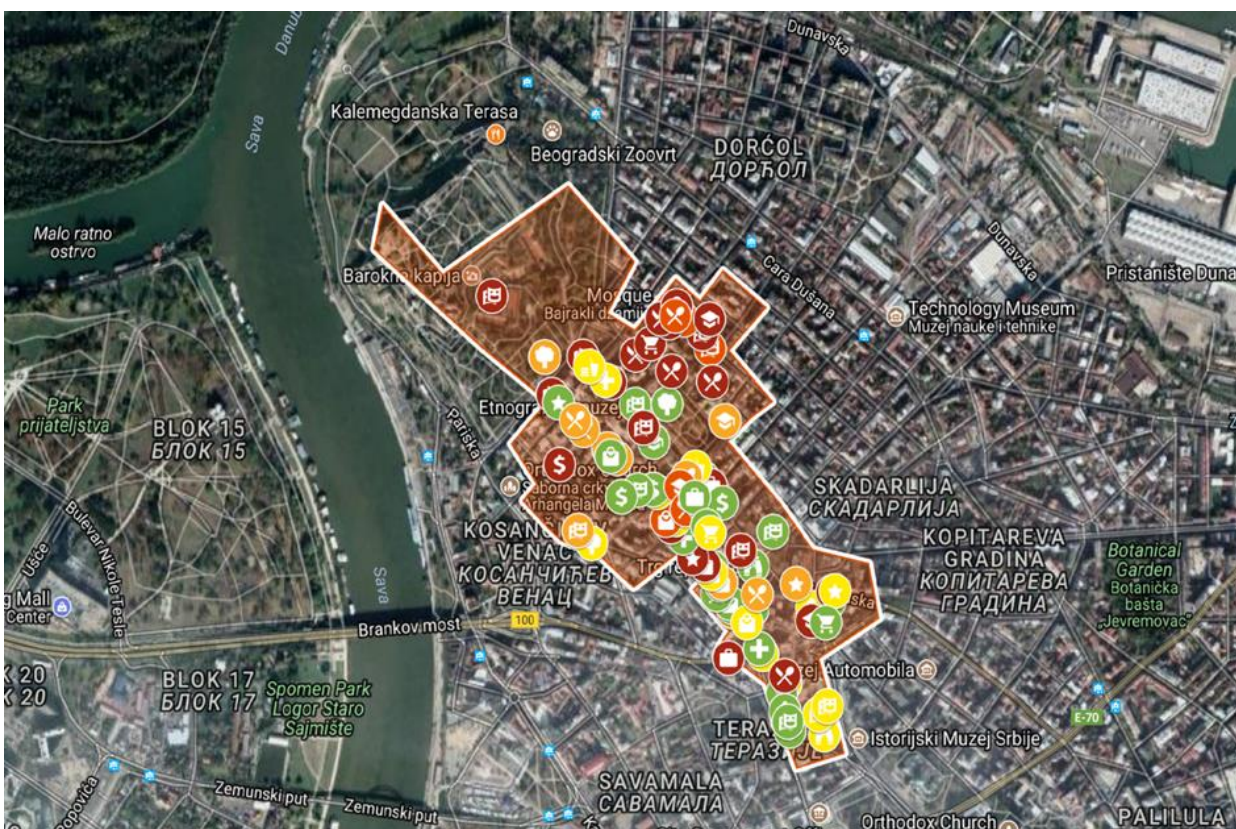
- **Зона централног језгра града** – Зона 1_потезТеразије – Калемегдан; Зона 2_потез Славија – Београђанка
- **Нови Београд:** општински центар првог ранга и „нови“ Меркатор, насељски центри другог ранга „стари“ Меркатор, насељски центар трећег ранга „Фонтана“ и ул. Гоце Делчева, насељски центри у блоковима 45, 44, 61 и 63, као и специјализовани центри: Институт „Мајка и дете“, спортски центар 11. април и студентски град.
- **Чукарица:**Зона општинског центра Чукарице, зона пијаце Баново брдо и парка, блок зграда око биоскопа Рода, блок зграда око такси станице Видиковац, насељски центар око Трговачке улице, насељски центар око Пожешке улице, насељски центар око Кнеза Вишеслава улице, насељски центар око Видиковачке пијаце, насељски центар око основне школе Ђорђе Крстић и парка Жарково, насељски центар око основне школе Љуба Ненадовић, као и специјализовани центри: спортски центар „Кошутњак“ и спортско рекреативни центар „Ада Циганлија“

- **Доминантни јавни објекти:** у насељским центрима општина Земун, Звездара, Палилула, Сурчин и насеља Карабурма, Железник, Овча и Борча

У наредном тексту дајемо преглед опште оцене приступачности за предметне локације на основу спроведених теренских истраживања.

Општа оцена приступачности за зону централног језгра града_ЗОНА 1: Када се зона сагледава целокупно, може се представити као неприступачна. Ово се односи на заузетост тротоара пасивним саобраћајем, многобројне препреке као што су оштећења, неравнине, рупе, и на превисоке ивичњаке који на појединим пешачким прелазима нису оборени (код Трга Николе Пашића и Народне Скупштине). Један од основних проблема када посматрамо са аспекта урбанизма, јесте сама морфологија терена. Осим централног дела (Трг Републике, Трг Николе Пашића, Кнез Михаилова улица), остатак зоне је у паду, што такође чини многобројне локације неприступачним (Слика 16.).

Слика 16. Подручје централне зоне 1 града Београда где је експериментално вршено мерење приступачности

Оно што је за поменути централни део зоне карактеристично јесте већа приступачност, раван терен и уређене пешачке зоне, са обореним ивичњацима чине локације у оквиру ње добро повезаним са јавним превозом. Карактеристично за многе објекте који не спадају у категорију управних и културних објеката, јесте да постоје препреке у виду прага или једног степеника, које је једноставно решити постављањем рампе. За кафиће и ресторане, важно је истаћи омогућен улазак у локале,

али не и њихова архитектонска решења прилагођена особама са инвалидитетом (тоалети нису прилагођен особама са инвалидитетом, обично су на спрату, недовољно широки улази и без стандардне опреме за тоалете за инвалиде). Оно што карактерише објекте културне намене (музеје, позоришта, итд.), јесу неприступачни улази, обично због позиције улаза на много вишој коти од терена, где је приступ решен само степеништем (Слика 16.).

Општа оцена приступачности за зону централног језгра града_ЗОНА 2: Са аспекта урбанизма зона се може представити као делимично приступачна. Раван терен и широки тротоари карактеристични су за потез Улице Краља Милана, док је Немањина улица у паду и важи за мање приступачну. Обично се као проблем јавља улазак у објекте са већим или мањим висинским разликама. Одређене локације могуће је решити једноставним постављањем рампе, док је друге, са већим висинским разликама који директно излазе на тротоаре, тешко прилагодити особама са инвалидитетом. Може се приметити да су новопројектовани објекти приступачни по свим аспектима, док старији нису. На управним објектима постављене су рампе, али њихово архитектонско решење није прилагођено потребама особа са инвалидитетом (високи шалтери, неприлагођени тоалети). Карактеристично за локале брзе хране је што су приступачни у односу на аутобуску станицу, али најчешће имају превисоке пултове, што карактерише ове локале неприступачним, јер је управо њихова основна функција везана за комуникацију преко пулта (Слика 17.).

Слика 17. Подручје централне зоне 2 – Славија – Цветни трг – Београђанка града Београда где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд _ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 01 РАНГА: Зона је приступачна у односу на аутобуска стајалишта (постоје оборени ивичњаци на пешачким прелазима, тротоари су адекватне ширине). Објекти у оквиру зоне углавном су административне, услужне и трговинске намене. Иако је терен проходан, већина објеката није апсолутно прилагођена потребама људи са инвалидитетом, тј. до свих објеката се може доћи, али је улаз и/или коришћење већине објеката отежано (Слика 18.).

Слика 18. Зона ЦЕНТАР_01 РАНГА – Блок 31 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

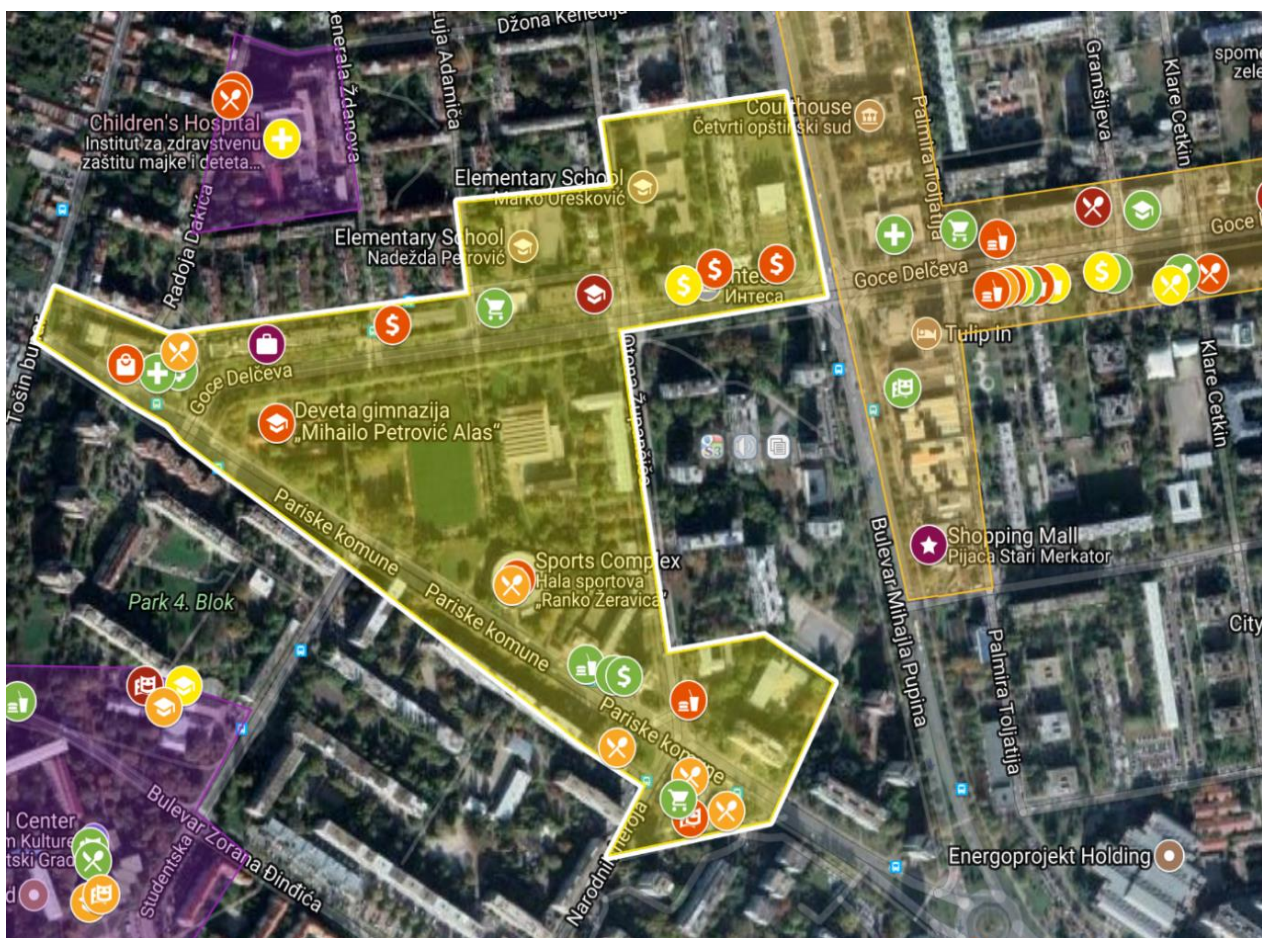
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд _ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 02 РАНГА: Зона је приступачна у односу на аутобуска стајалишта (постоје оборени ивичњаци на прелазима, а ширина тротоара је адекватна). Објекти су претежно неадекватни (сви киосци су на већој висини од неопходне, док код објеката код којих постоји улаз он углавном није решен рампом). Гледано ка правцу хотела Југославија, десна страна булевару је доступнија корисницима. Стари Меркатор као подцентар зоне је скоро потпуно неприступачан (Слика 19.).

Слика 19. Зона ЦЕНТАР_02 РАНГА – „Стари Меркатор“ Улица Гоце Делчева на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

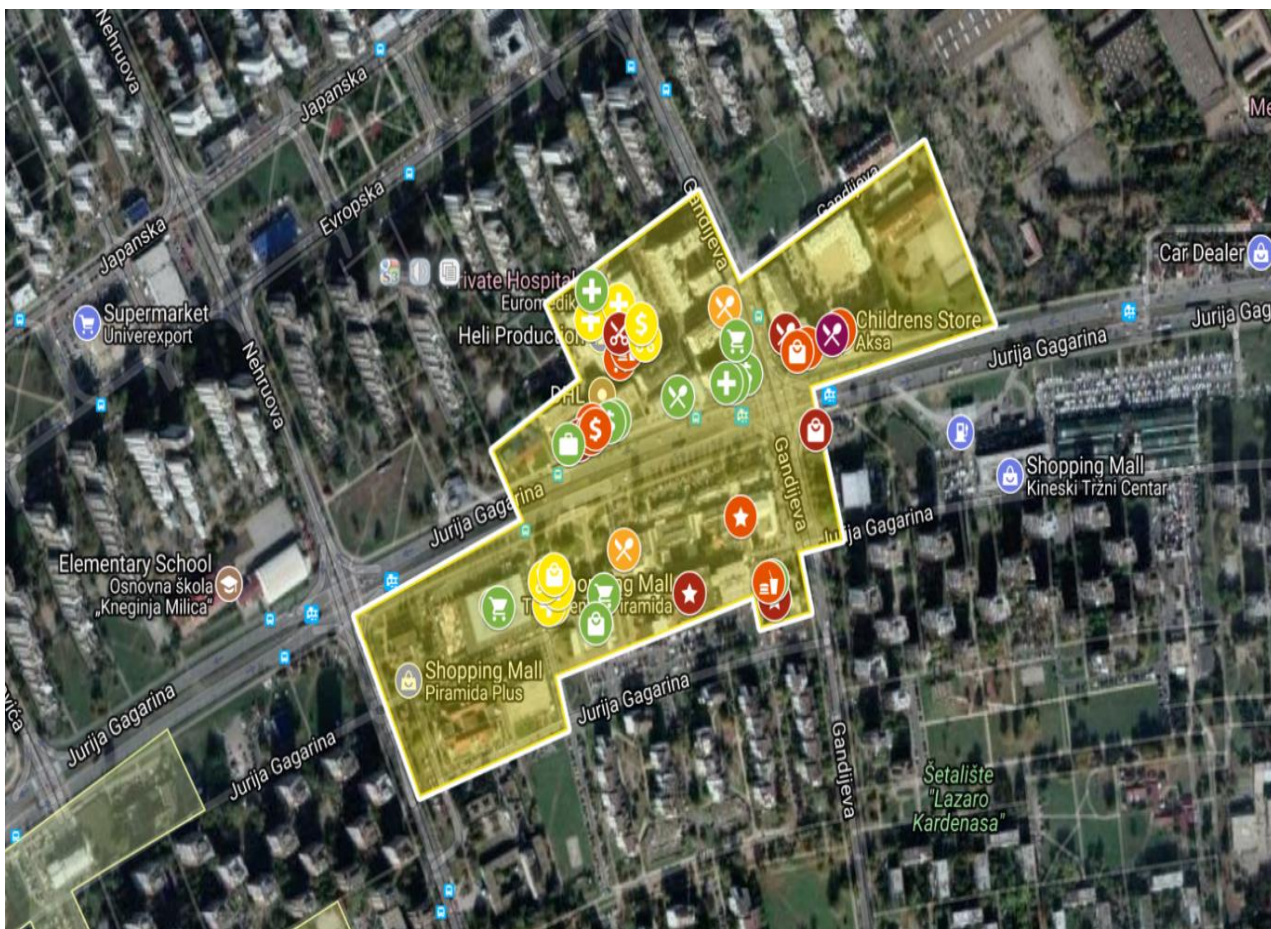
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – Фонтана: Зона је приступачна у односу на аутобуска стајалишта (постоје углавном оборени ивичњаци, а тротоари су адекватне ширине). Објекти су претежно услужне и административне намене, приступачни углавном потпуно или делимично (чест случај немогућности вертикалне комуникације у оквиру објекта, или коришћења свих услуга у оквиру објекта несметано) (Слика 20.).

Слика 20. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Блок 44 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

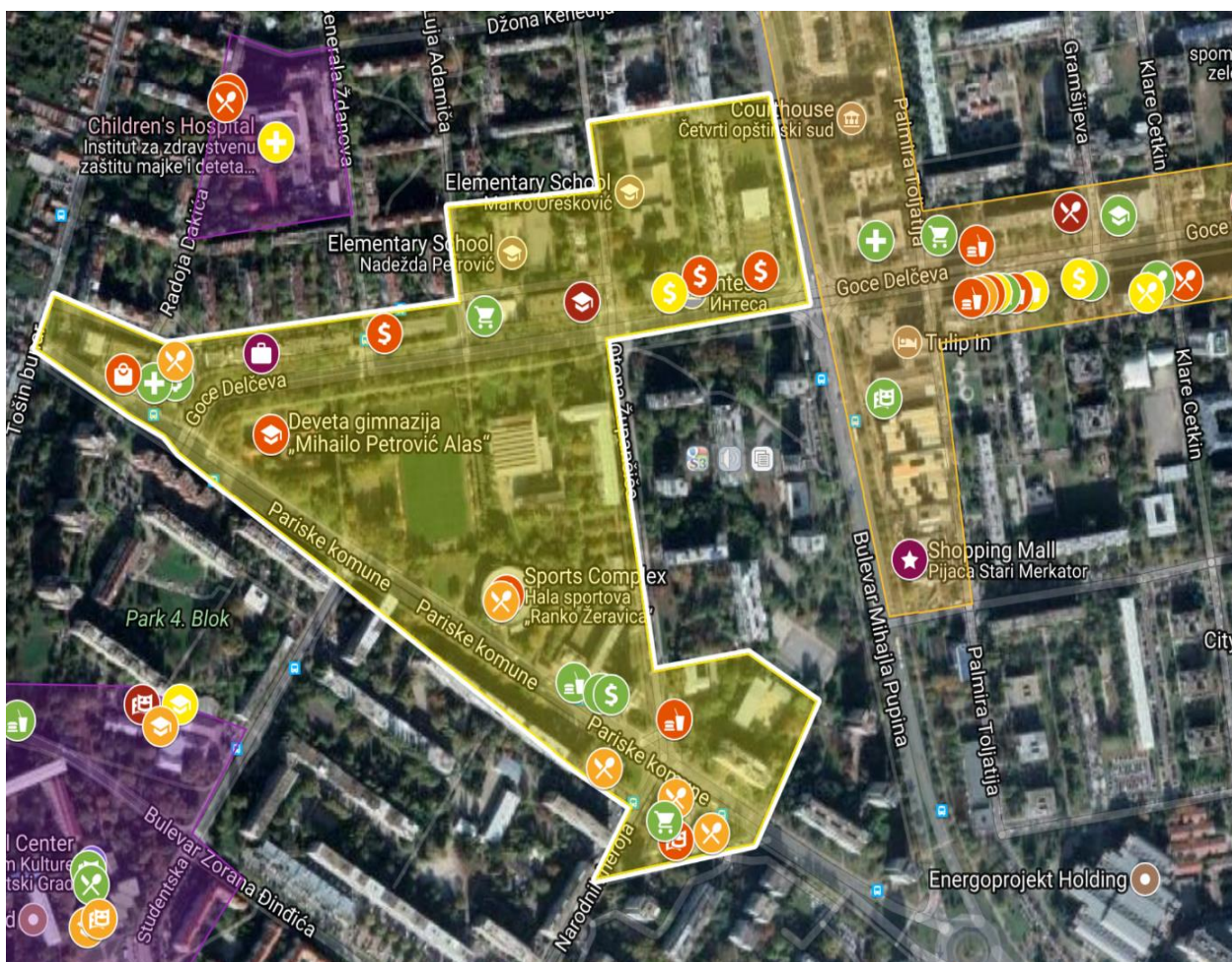
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – блок 44: Зона је релативно доступна у односу на аутобуска стајалишта. (ивичњаци су оборени на већини прелаза, али негде се јавља проблем лошег стања асфалта-рупе, неравнине). Претежно су приступачни објекти трговине, здравствене услуге и заштите (приватна болница, апотеке). Са горње стране Улице Јурија Гагарина налази се новије изграђен блок који је приступачнији (или постоји већа шанса адаптирати га) у односу на блок са доње стране улице, где су старији објекти, махом вишеспратни без адекватне вертикалне комуникације пре свега, до којих је уопште и приступ отежан, с обзиром на неадекватно решене прилазе и лоше стање поплочања (Слика 21.).

Слика 21. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Блок 44 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

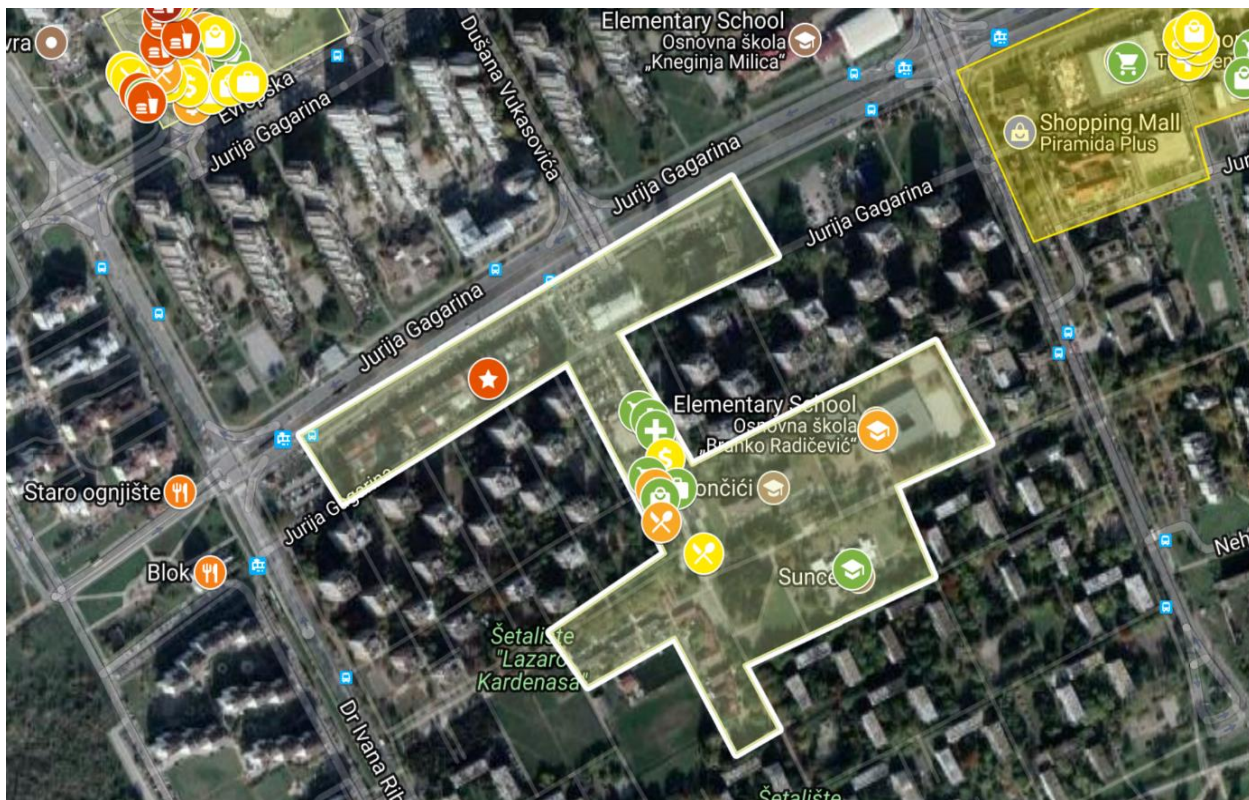
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд **ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – блок 5 и блок 8**: Зона је приступачна у односу на аутобуска стајалишта (постоје углавном оборени ивичњаци, а тротоари су адекватне ширине). Објекти су претежно услужне и административне намене, приступачни углавном потпуно или делимично (чест случај немогућности вертикалне комуникације у оквиру објекта, или коришћења свих услуга у оквиру објекта несметано) (Слика 22.).

Слика 22. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Блок 5 и блок 8 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – блок 45: Зона је делимично приступачна у односу на аутобуска стајалишта (само на одређеним местима је могућ улаз у централну зону насеља, јер се мимо тога јављају ивичњаџи). Објекти унутар зоне су углавном трговински и услужни. Проходност унутар зоне је добра (могућ прилаз скоро свим објектима, решен проблем улаза у већину објеката). Највећи проблем објеката у оквиру зоне јесу неадекватна арх. решења унутар њих (пулт неадекватне висине, непостојање тоалета намењених особама са инвалидитетом) (Слика 23.).

Слика 23. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Блок 45 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд _ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 04 РАНГА – блок 61: Зона је делимично приступачна у односу на аутобуско стајалиште (постоје оборени ивичњаци, али се на неким местима јавља проблем проходности тротоара). Постоје претежно објекти трговине и услуга. Највећи проблем се јавља у виду неадекватно решених улаза, односно приступа у случају киоска са храном (превисоки су) (Слика 24.).

Слика 24. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Блок 61 на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

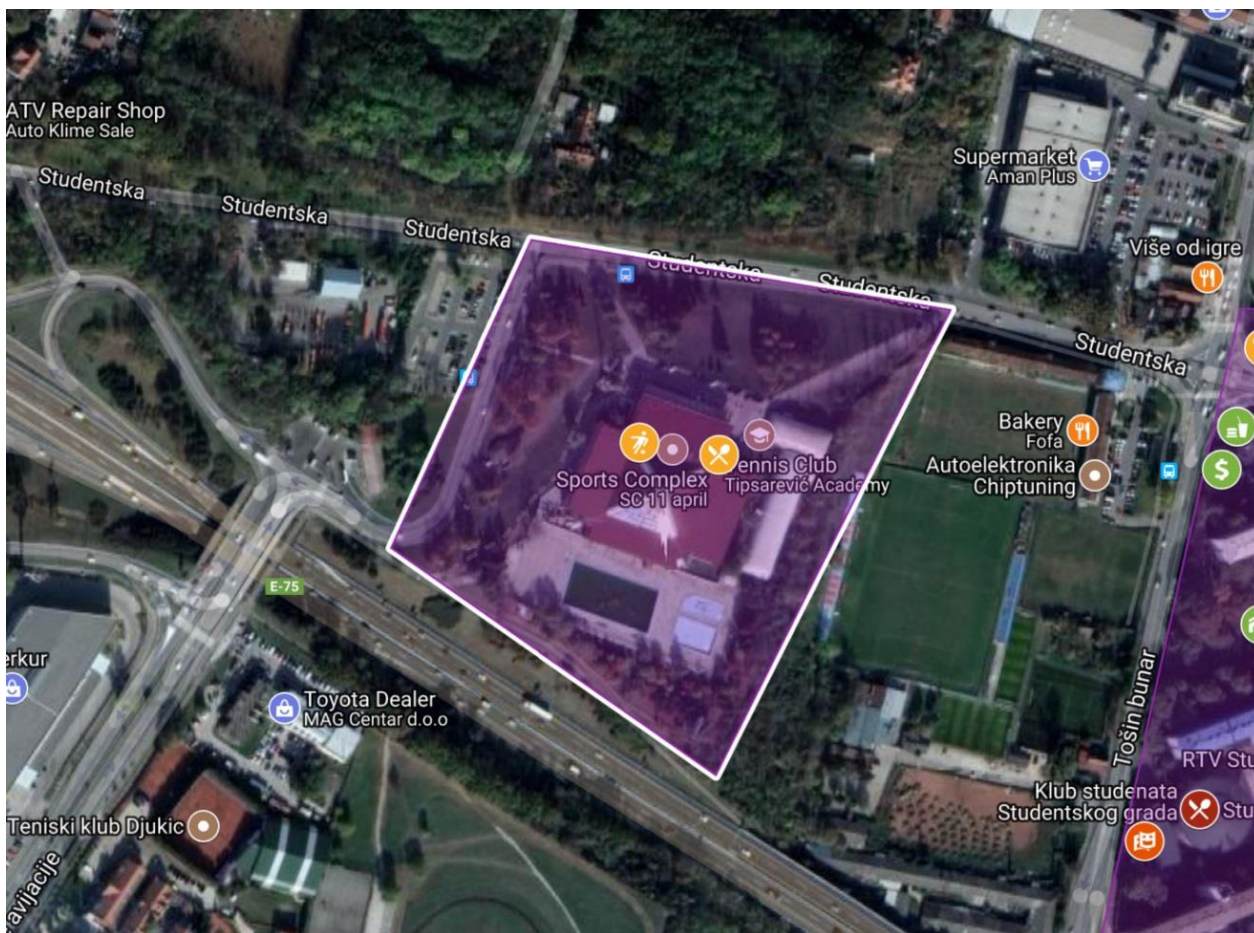
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд _ЗОНА СПЕЦИЈАЛИЗОВАНОГ ЦЕНТРА 01 – Студентски град: Зона је приступачна у односу на аутобуска стајалишта. У оквиру студентског града могуће је кретање, и прилаз свим објектима, док се на неким местима улаз или вертикална комуникација јављају као проблем. У најближој околини студењака такође је могуће кретање и прилаз објектима, а код ових објеката улаз и коришћење објекта су доминантни проблем (Слика 25.).

Слика 25. Зона СПЕЦ ЦЕНТАР_01 – Студентски град на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

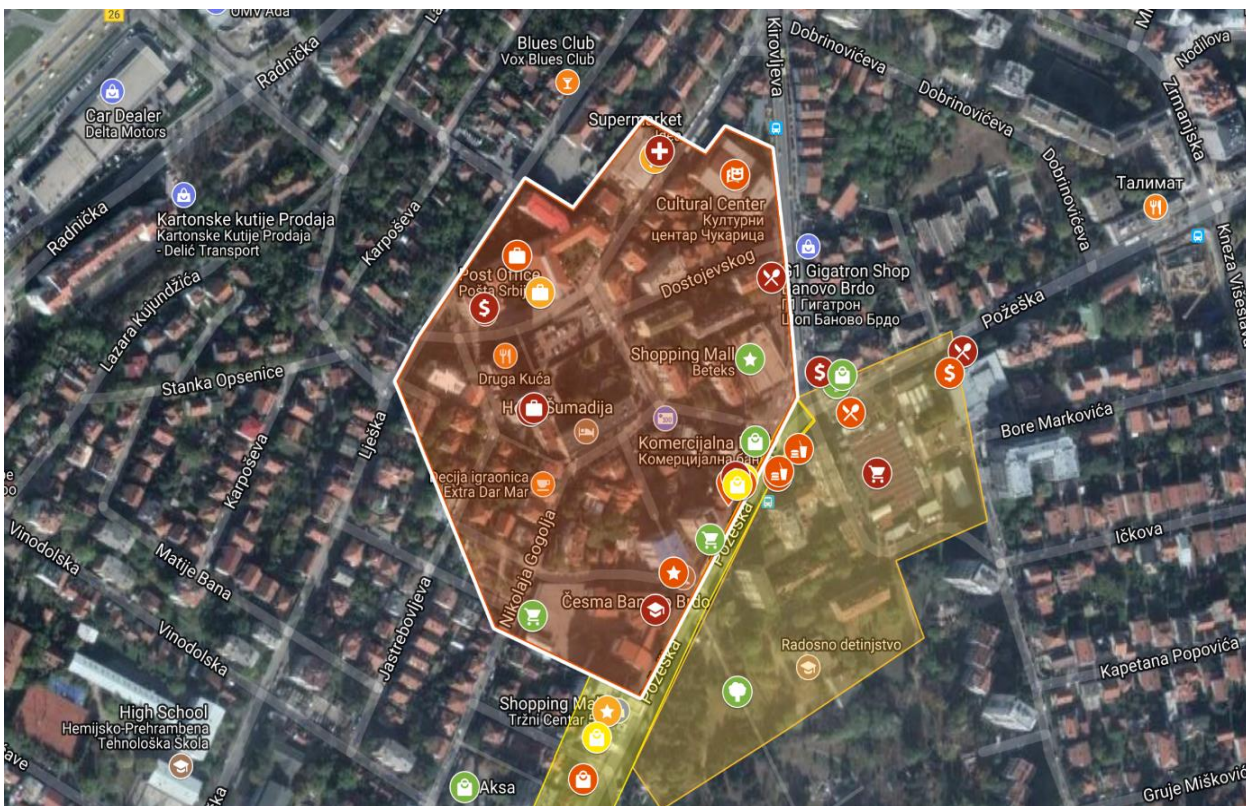
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Нови Београд_ЗОНА СПЕЦ ЦЕНТРА 02 – Спортски центар 11 април: Зона је, условљено падом терена, неприступачна у односу на аутобуска стајалишта. Могућ је прилаз колима, с обзиром да постоје адекватна паркинг места. Објекат центра је делимично приступачан (пored наведеног, вертикална комуникација није могућа). Генерални утисак је да би особа једино уз пратњу (мисли се на превоз првенствено) могла користити услуге центра (Слика 26.).

Слика 26. Зона СПЕЦ ЦЕНТАР_02 – Спортски центар „11 април“ на Новом Београду где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 01 РАНГА – Општина Чукарица: Зона се може дефинисати као изразито неприступачна. Ово је условљено пре свега морфологијом терена, који је, мимо тротоара уз Пожешку улицу, у константном нагибу, због чега је изражена потреба за пешачким рампама које мањају. Тиме је прилаз свим објектима који се налазе уз Пожешку улицу отежан или онемогућен, осим колским путем. Поред урбанистичког, постоји проблем и у архитектонском смислу, с обзиром да део објеката који имају адекватне приступне рампе апсолутно није приступачан у оквиру свог унутрашњег простора (Слика 27.).

Слика 27. Зона ЦЕНТАР_01 РАНГА – Блок око зграде општине Чукарица на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

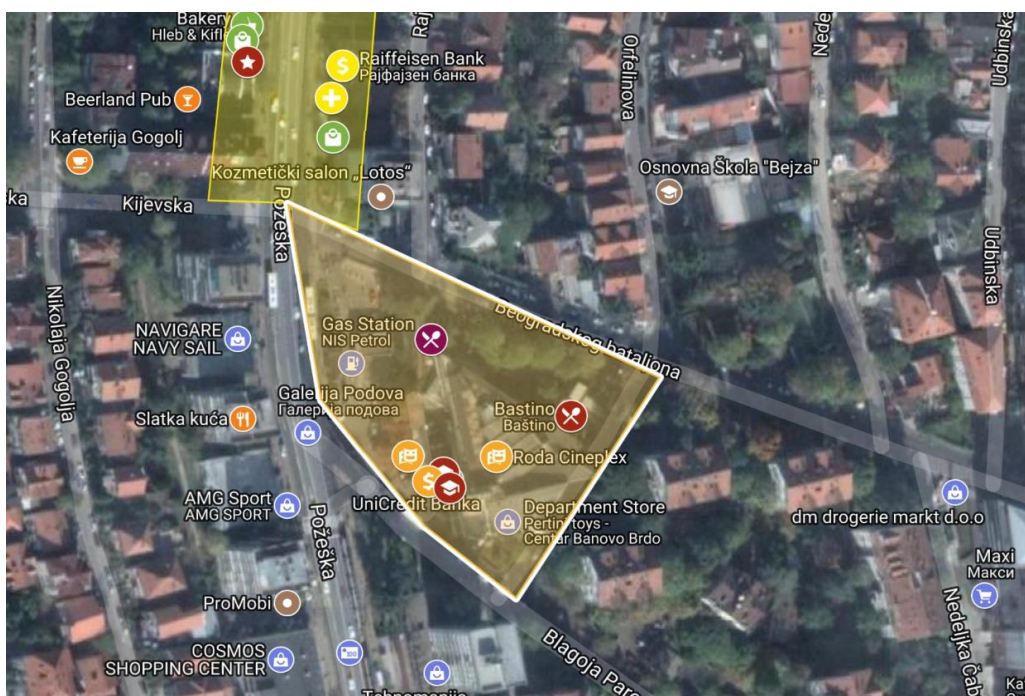
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 02 РАНГА – Пијаца Баново брдо и парк: Зону карактерише приступачна траса од аутобуског стајалишта уз Пожешку улицу, и оштар нагиб терена од шеталишта ка правцу Кошутњака. Ова морфологија онемогућава приступ делу објеката у зони пијаце и око ње - јер се не може успети уз улицу, али је остатак зоне (део који обухвата парк) добро прилагођен дугим рампама адекватног нагиба. Додатни проблем представљају урбанистички аспекти (ивичњаци, пасивни саобраћај на тротоарима, нивелације решене степеништем) због чега се не може прићи улазу у објекте, поред случаја када терен то условљава. Дакле, десни део зоне, који је морфолошки проблематичан, урбанистички није, и тешко је решив, док је леви, раван део зоне, проходан и доступан (Слика 28.).

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 02 РАНГА – Блок зграда око биоскопа Рода: Ова зона се може представити као изразито неприступачна. Основни проблем је морфологија терена, велики су падови ка Пожешкој улици, па су тротоари стрми, или су прилази решени степеништем. Други проблем јесте непроходност тротоара (заузетост пасивним саобраћајем, оштећења, рупе, итд.). Локације који се налазе у приземном нивоу имају приступне рампе, док су оне на спратовима у потпуности неприступачне (Слика 29.).

Слика 28. Зона ЦЕНТАР_02 РАНГА – Пијаца Баново брдо и парк на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

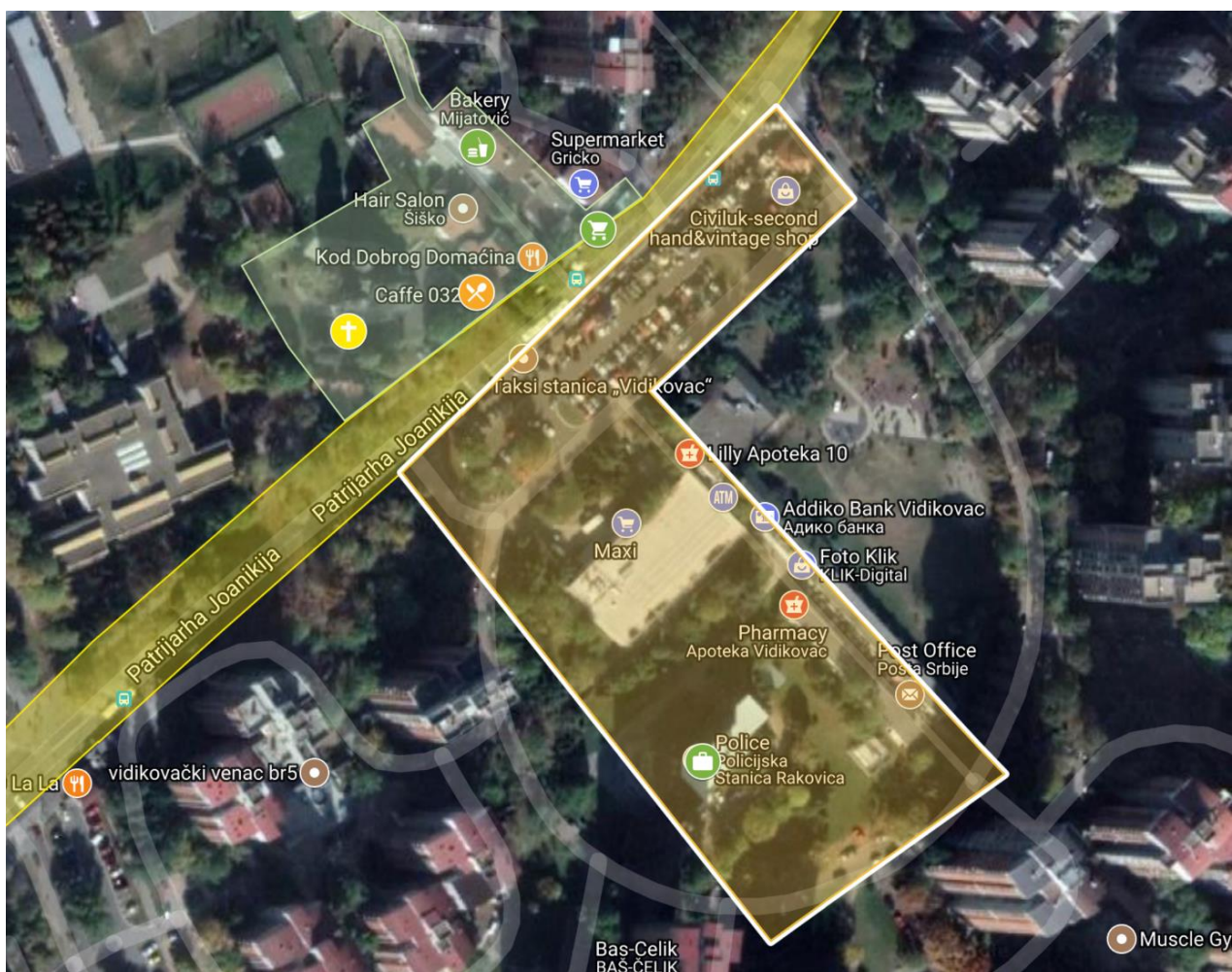

Слика 29. Зона ЦЕНТАР_02 РАНГА – Блок зграда око биоскопа Рода на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 02 РАНГА – Блок зграда око такси станице Видиковац: Зону карактерише претежно раван терен. Највећи проблем јесте урбанистички ниво приступачности; траса од аутобуских стајалишта до датих објеката није приступачна, јер је видан проблем високих ивичњака и пасивног саобраћаја који заузима тротоаре. Постоји једна траса којом се особе са инвалидитетом могу кретати. Улази у објекат су сами за себе проходни и доступни (у нивоу са тереном, без препрека), као и кретање унутар објеката (не постоји потреба за вертикалном комуникацијом) (Слика 30.).

Слика 30. Зона ЦЕНТАР_02 РАНГА – Блок зграда око такси станице Видиковац на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 02 РАНГА – Трговачка улица: Са аспекта урбанистичке приступачности ова зона се може представити као неприступачна. Трговачка улица је у благом паду, али је основни проблем што је у односу на улицу и тротоар кота терена са источне стране значајно виша, а са западне значајно нижа. Ове разлике у терену најчешће су решене степеништем (ако посматрамо најкраћу путању кретања од станице до локације). Објекти који се налазе уз сам тротоар, што је

карактеристично за сам центар Жаркова (најјужније тачка зоне) су приступачни или постоји потреба за постављањем рампе због мале разлике у висини улаза (један степен или праг). Остатак зоне карактерише неприступачност због великих висинских разлика. Сви велики супермаркети имају прилагођене улазе, проходни су и имају приступне рампе, ако за то постоји потреба, али је само Спер Веро приступачан у односу на аутобуску станицу, јер се налази у поменутом центру (Слика 31.).

Слика 31. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Трговачка улица на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – Пожешка улица: Зона уз Пожешку улицу може се дефинисати као делимично приступачна, с обзиром да су парцијално испуњени како урбанистички, тако и архитектонски параметри. Тротоари уз улицу су довољно широки, и углавном постоје оборени ивичњаџи. Проблем се јавља, што, уколико они не постоје, растојање до следећег приступачног

места је релативно велико. У оквиру исте стране улице на ком се налази дато аутобуско стајалиште могућ је прилаз свим објектима, и већина њих има адекватне улазе. Вишеспратни објекти немају решену вертикалну комуникацију на начин прилагођен особама са инвалидитетом. Зона је врло фреквентна на свакодневном нивоу, па би као таква морала бити још доступнија. Терен је у благом паду ка правцу Аде Циганлије (Слика 32.).

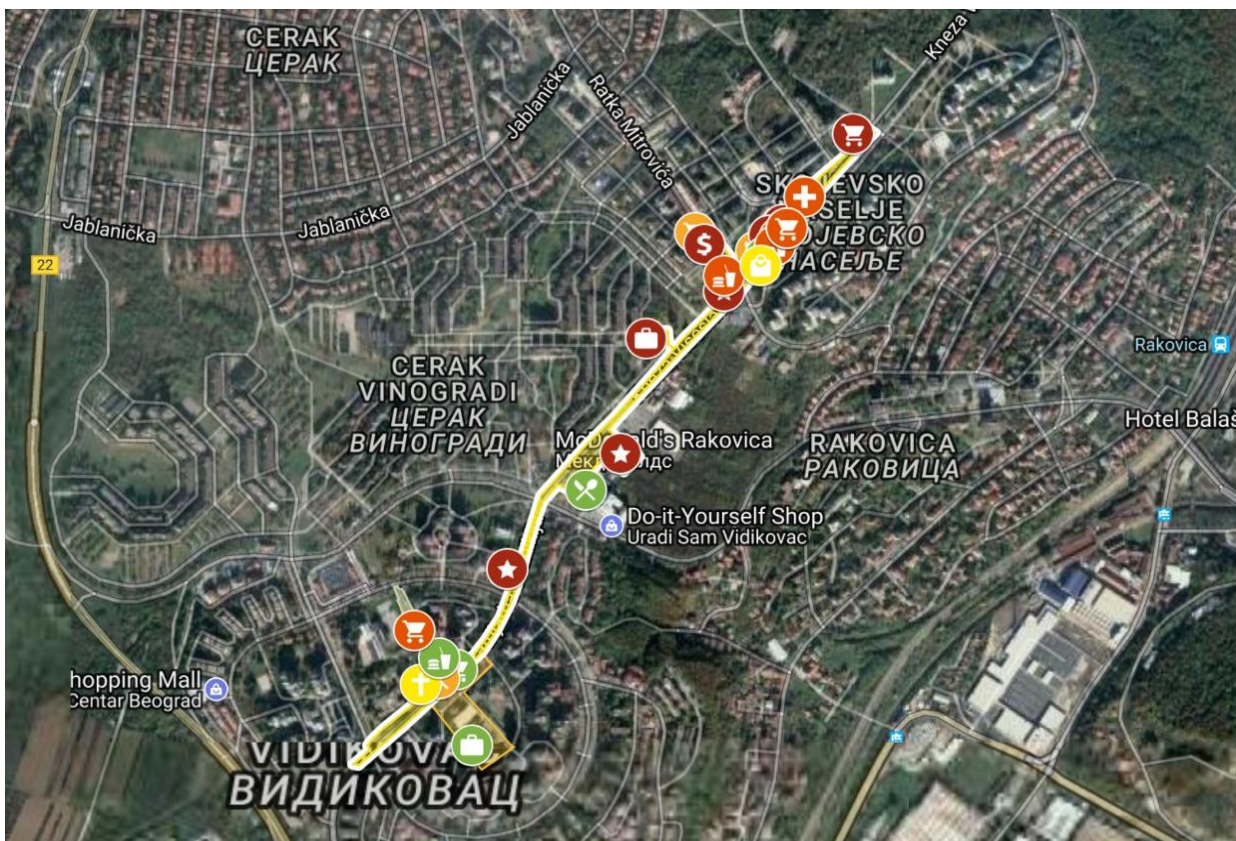
Слика 32. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Пожешка улица на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – Кнеза Вишеслава улица: Терен је раван у делу од Видиковачке цркве, док се од раскрснице са Улицом пилота Михаила Петровића благо пење. Зона је претежно недоступна са урбанистичког аспекта, јер су трасе којима је могуће кретати се врло ограничене на најближи простор око аутобуског стајалишта - при сваком даљој комуникацији јавља се, као највећи проблем, немогућност или отежана могућност преласка улице (углавном високи ивичњаци). Прилаз и улаз у објекте условљен је овим параметрима, али је чест случај постојања степеника пред улазом који га такође чине неприступачним. Углавном постоји могућност релативно

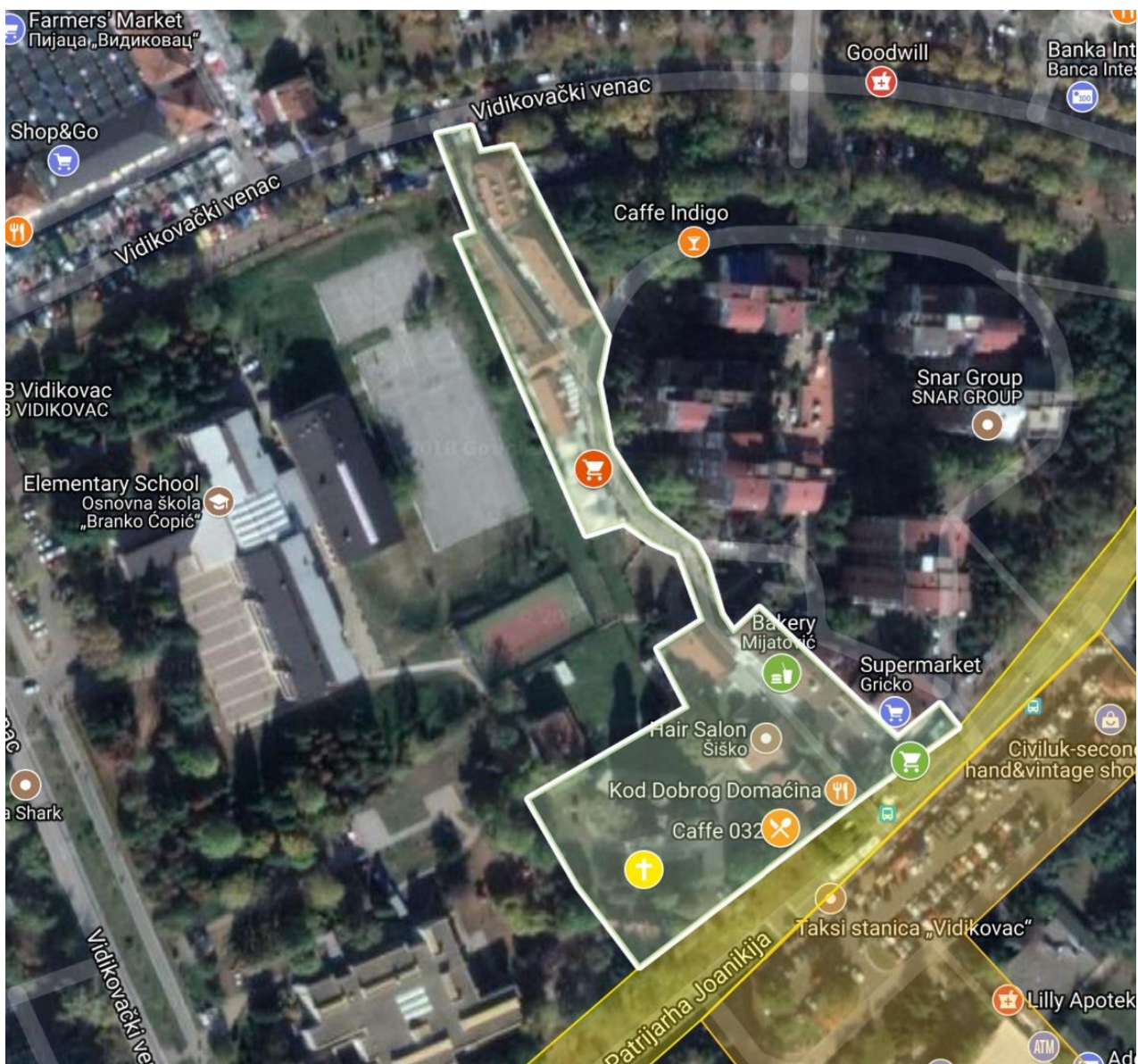
лаког решења ових проблема (постављање рампи, с обзиром да разлика у нивелацији није велика) (Слика 33.).

Слика 33. Зона ЦЕНТАР_03 РАНГА – Кнеза Вишеслава улица на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

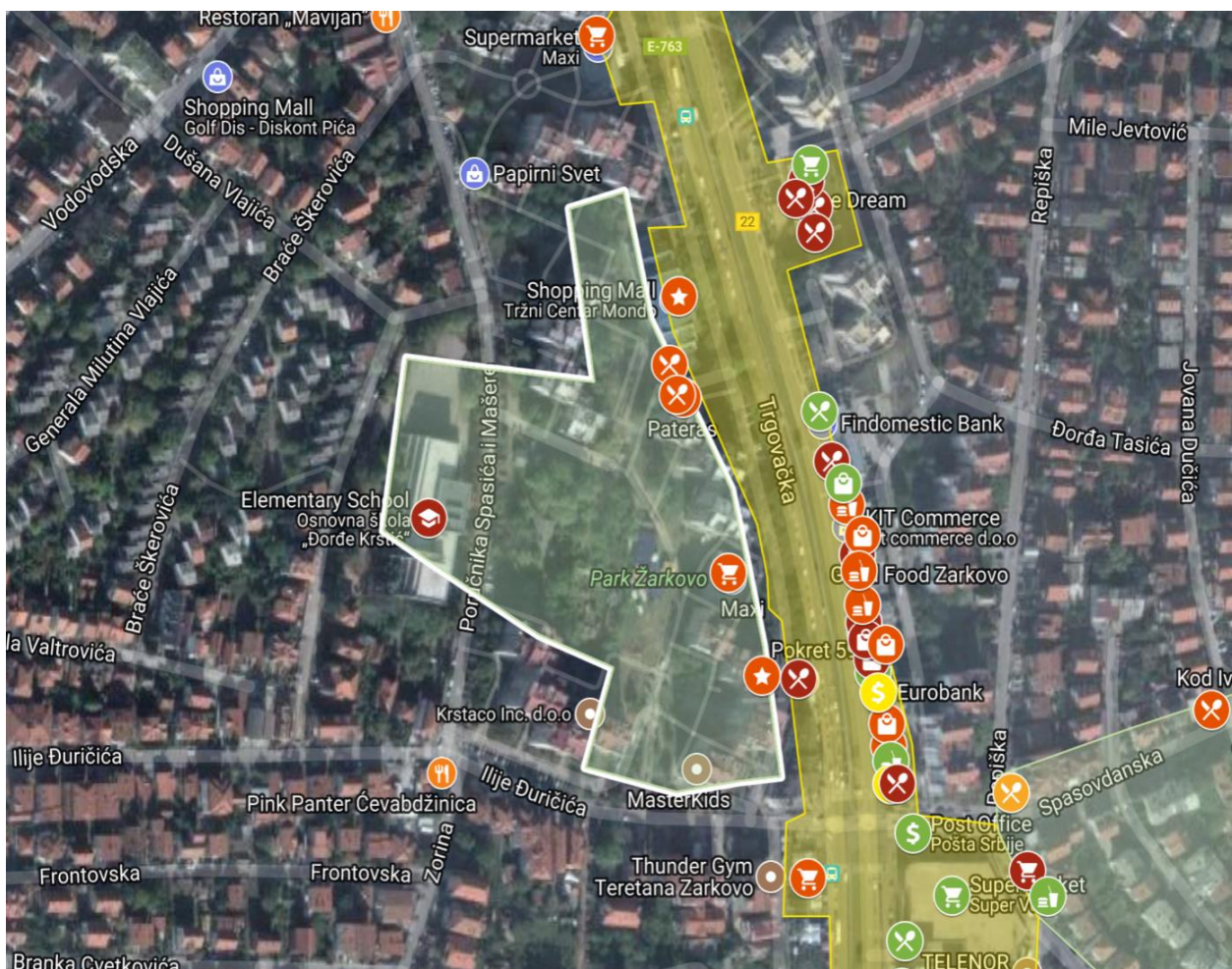
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 03 РАНГА – Видиковачка пијаца: Са аспекта урбанистичке приступачности ова зона се може представити као изразито неприступачна. Основни проблем је што је у односу на Трговачку улицу кота терена значајно нижа. Ове разлике у терену најчешће су решене степеништем (ако посматрамо најкраћу путању кретања од станице до локације). Објекти сами за себе могу бити представљени најчешће као приступачни, јер су улази обично у равни са тротоаром, а ако нису, постоје приступне рампе (Слика 34.).

Слика 34. Зона ЦЕНТАР_04 РАНГА – Видиковачка пијаца на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

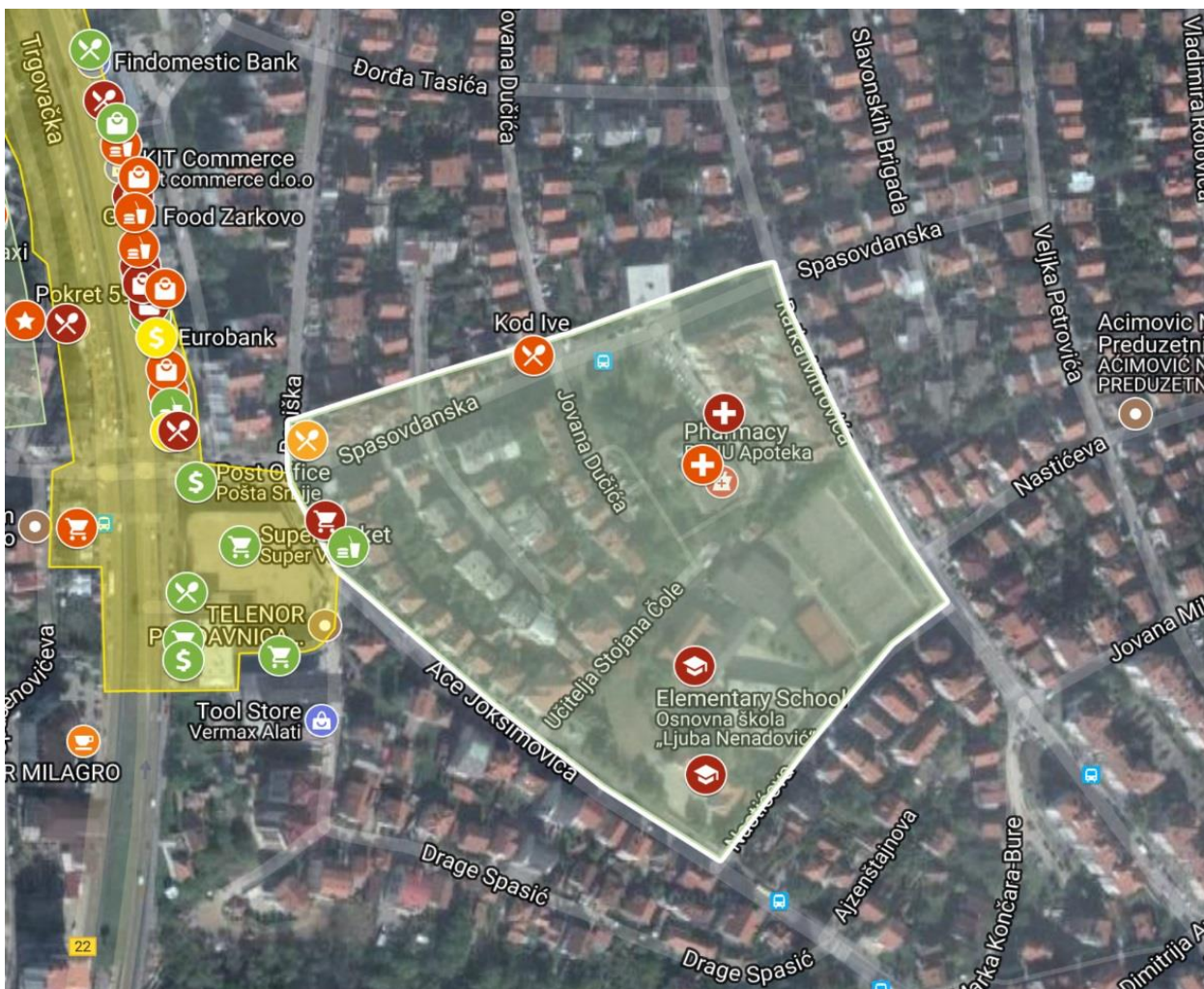
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица **ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 04 РАНГА – Основна школа Ђорђе Крстић и парк Жарково**: Са аспекта урбанистичке приступачности ова зона се може представити као изразито неприступачна. Основни проблем је што је у односу на Трговачку улицу кота терена значајно нижа. Ове разлике у терену најчешће су решене стелеништем (ако посматрамо најкраћу путању кретања од станице до локације). Објекти сами за себе могу бити представљени најчешће као приступачни, јер су улази обично у равни са тротоаром, а ако нису, постоје приступне рампе (Слика 35.).

Слика 35. Зона ЦЕНТАР_04 РАНГА – Основна школа Ђорђе Крстић и парк Жарково на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

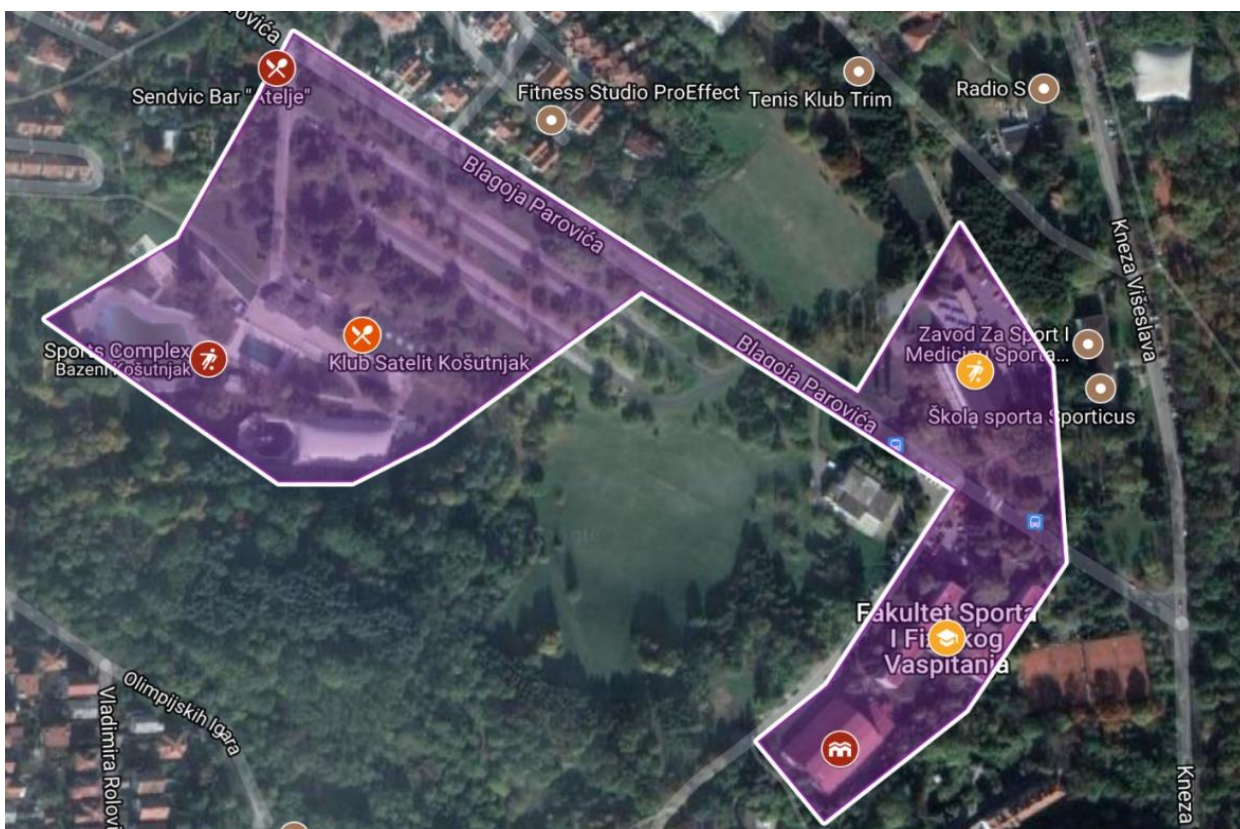
Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА ОПШТИНСКОГ ЦЕНТРА 04 РАНГА – Блок зграда око основне школа Љуба Ненадовић: Ова зона се може представити као изразито неприступачна, како због морфологије терена (велики падови ка Улици Аце Јоксимовића, тако и због архитектуре објеката која није прилагођена особама са инвалидитетом, осим дома здравља који има приступну рампу, али само на једном улазу и до њега није лако доћи (Слика 36.).

Слика 36. Зона ЦЕНТАР_04 РАНГА – Блок зграда око основне школа Љуба Ненадовић на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центра на територији општине Чукарица **_ЗОНА СЕПЦ ЦЕНТРА 01 – Спортски центар Кошутњак:** Зона је делимично проходна у односу на аутобуска стајалишта (постоји мали број оборених ивичњака, а тротоари су готово једва довољне ширине). Највећи проблем представља морфологија терена, која условљава позиције улаза у делове центра (базени се налазе на много нижем нивоу од улице, па је нагиб приступне стазе неадекватан). Остали објекти су релативно доступни, и постоји простор за адаптацију у циљу превазилажења постојећих проблема (Слика 37.).

Слика 37. Зона СПЕЦ ЦЕНТАР_01 – Спортски центар Кошутњак на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

Општа оцена приступачности насељских центара на територији општине Чукарица_ЗОНА СПЕЦ ЦЕНТРА 02 – Спортски центар Ада циганлија: Зона је релативно доступна у односу на аутобуско стајалиште (постоје оборени ивичњаци, међутим они су прилично уски, као и сама одморишта на прелазима у односу на фреквенцију људи). Постоје импровизовани силази на појединим деловима прилаза, које није могуће користити, тако да је улаз могућ само са стране главне рампе, из правца паркинга и аутобуског стајалишта линија 56,89,511. Кретање у оквиру центра је могуће без проблема. Улаз и коришћење већине објеката није доступно (Слика 38.).

Слика 38. Зона СПЕЦ ЦЕНТАР_02 – Спортски центар Ада циганлија на Чукарици где је експериментално вршено мерење приступачности

4.4.2. Студија случаја Новог Сада – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања

На подручју територије Новог Сада спроведено је теренско истраживање на ужем градском језгру, и на специјалним центрима од значаја за град Нови Сад.

Приликом двомесечног обиласка и мапирања локација у граду Новом Саду, анализом прикупљених података се дошло до закључка како је стање далеко од повољног. Проблеми су уочени махом код објеката ранијег датума изградње, но јављали су се и код појединих новоизграђених објеката.

Целокупно старо језгро града (уједно највећа туристичка атракција, те највише посећен део града) умногоме је неприступачан особама са инвалидитетом, услед денивелација улазних партија (макар

један степеник). Неке од јавних установа овог дела града, успеле су да се изборе са изазовима старе градње, те омогуће приступ особама са инвалидитетом. Удаљавајући се од центра ка периферији, количина нестамбених садржаја опада. Но и они постојећи, најнеопходнији - не могу допринети бољој слици града у погледу доступности. Насеља која спадају у уже градско подручје (Петроварадин и Сремска Каменица) на прилично су ниском нивоу доступности особама са инвалидитетом, узимајући у обзир и јавне и приватне објекте. Заштићени комплекс Петроварадинске тврђаве са Подграђем (као највећа туристичка атракција региона) се суочава са строгим одредницама заштите споменика, те се као делимична последица тога јавља и њена прилична неприступачност услед наглашених денивелација.

Генерално гледано - установе образовања (вртићи, основне и средње школе, те факултети) не могу се уврстити у објекте приступачне особама са инвалидитетом, и поред све добре воље запослених. Изузетак је пар објеката, међу којима су и школе за основно и средње образовање деце са сметњама у развоју и особама са инвалидитетом „Др Милан Петровић“, које су у готово сваком смислу прилагођене и приступачне, док се остатак може окарактерисати као – полуприступачни.

Болна тачка града такође је и комплекс Клиничког центра Војводине (изузев зграде Поликлинике и новог Ургентног центра, где се о приступачности водило рачуна). Већина објеката („павиљона“) је прилично неприступачна, што због денивелација (неки немају лифт), што због димензија унутрашњих простора (прилично уски ходници и светле ширине врата), јер се ради о објектима старим и до једног века.

Од комерцијалних садржаја, као прилично приступачни истакли су се маркети, дрогерие и филијале банака. Свакако се као препреке (у неким случајевима) јављају врата која нису аутоматска, непостојање прилагођених тоалета.

Ни у погледу отворених јавних простора ситуација није много боља. Проблеми се углавном тичу димензија пешачких стаза, неодржавања партера и непостојања тактилног поплочања. Ипак, приметна је промена стања набоље, поготово у последње време. Почев од центра града - улице се реконструишу, те се чини напор да се прилагоде потребама свих грађана, колико год је то могуће.

Даље дигитално мапирање локација у Новом Саду је у току.

4.4.3. Студија случаја Ниша – општа оцена приступачности на основу теренског истраживања

На подручју територије града Ниша спроведено је теренско истраживање на целој територији града, с обзиром да је сам град Ниш врло дисперзан, као и на специјалним центрима од значаја за град Ниш који су на ободу града.

Приликом обиласка и мапирања локација у Нишу уочени су велики проблеми како код објеката старије градње, тако и код јавних простора.

Са аспекта урбанистичке приступачности, целокупно језгро града углавном је неприступачно.

Неке од јавних установа успеле су да се изборе са изазовима старе градње и омогуће приступ особама са инвалидитетом.

Насеља која спадају у уже градско подручје (Маргер, Кичево, Црвени певац,) су на прилично ниском нивоу доступности.

Установе образовања (основне и средње школе, студентски домови као и факултети) још увек немају адекватне услове за особе са инвалидитетом. Што се тиче објеката здравствене заштите нешто је боља ситуација. Дом здравља као и поједине зграде Клиничког центра Ниш су делимично приступачне. Нови Клинички центар као и Клиника за кардиохирургију су објекти доступни особама са инвалидитетом.

Објекти културе су такође неприлагођени.

Што се тиче угоститељских објеката углавном су приступачни хотели, док већина кафића и ресторана омогућава неометан приступ само баштама, док улазак је улазак у сам објект потпуно онемогућен због постојања великог степеника и механичких врата одмах уз степеник. Самим тим, угоститељски објекти остају неприступачни за већи део сезоне када се баште и спољни делови тих објеката не користе.

Пословни објекти (банке и поште) су углавном недовољно приступачни, осим зграде *Societe Generale* банке у центру која има потпуно омогућен приступ објекту свима. Пример покушаја омогућава приступа јесте простор *Credit Agricole* банке, која уз помоћ рампе и аутоматизованих врата то омогућава, али само уз поседовање картице, што значи да први улазак у зграду је онемогућен осим за сталне кориснике. Проблеми су углавном димензије врата или њихово неадекватно отварање. Објекти на којима постоје интервенције у циљу омогућавања приступа (зграда Градоначелника, општина, полицијска станица) остају неприступачни због лоше изведбе рампи (превелики нагиб) или због постојања прагова који или на почетку или крају рампе онемогућавају да се особа са инвалидитетом сама креће без помоћи других. Такође, код комплекса зграда попут здравствених установа или цркава, ако постоји приступ он је омогућен само у једну од зграда комплекса, што онемогућава коришћење свих капацитета.

Јавни простори су такође у лошем стању, уз немогућност кретања особа са инвалидитетом јавним превозом због неприлагођених стајалишта. Димензије стаза, прилази и неадекватно поплочање су главни разлози. Иако постоје две линије превоза где су сама возила прилагођена особама са инвалидитетом, стајалиште и сам прилаз возилу није осим на пар станица, тако да приступ возилима јавном превозу остаје онемогућен.

Можемо закључити да су приликом обиласка и мапирања града Ниша уочени велики проблеми са аспекта урбанистичке и архитектонске приступачности особама са инвалидитетом и да је потребно систематско планирање, како би се дошло до адекватног решења. Решења која су имплементирана су неповезана, и често добра решења примењена унутар објекта остају недовољна, и обрнуто споља, због непланског деловања на побољшању приступачности.

Даље дигитално мапирање локација у Нишу је у току.

5. ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

5.1. Урбана артикулација активности у унапређењу приступачности физичког окружења

Приступачност се често посматра као трошак у обезбеђивању и одржавању приватних предузећа-објеката и услуга, а не као неопходне инвестиције у инфраструктуру која би на крају могла побољшати и проширити могућности за све особе. Иако се ова промена у перцепцији полако мења на међународном нивоу, потребно је учинити још више напора да се приступачност прихвати као кључни развојни циљ урбане одрживости, **поимање приступачности као глобалног јавног добра** (Samuelson, 1954) би помогао да се покрене ова промена. На састанку експерата (Токио, 2012) Уједињених нација о спони између инклузивних друштава и развоју и промовисању приступачних информационих и комуникационих технологија (UN, 2012) закључили су да би приступачност "општим друштвеним системима" требало посебно специфицирати у изјави о визији развојног оквира након 2015. године, а побољшање приступа свим појединцима, укључујући и особе са различитим могућностима, ће имати користи за све чланове друштва и допринети остварењу Рио+20 декларације "Будућност коју желимо".

Погодност коју једна особа може искусити из приступачног физичког окружења и информационих и комуникационих технологија не смањује могућности других да уживају у лакоћи и флексибилној употреби доступног добра или услуге на националном, регионалном или глобалном нивоу. Стога се приступачност може идентификовати као део скупа глобалних јавних добара, а не као дефинисана корист за одређену групу (UN, 2013). Концепт **приступачности као глобалног јавног добра** је важан за унапређење приступа животној средини у контексту глобалног одрживог развоја, с обзиром на то да редеофинише питања везана за расподелу средстава, од тога да то буду питања усклађености ка питањима инвестиција које доприносе побољшању друштвеног благостања.

Јавно добро су роба и услуге са две главне карактеристике: (а) *неконкурентност*, што значи да понуде добра или услуге другима укључује нулту маргиналну цену: потрошња јавног добра од стране било ког потрошача не смањује количину која је доступна другима; и (б) *неизоставност*, што значи да се нико не може искључити из јавног добра (Samuelson, 1954). Додатно, сматра се да глобално јавно добро није дефинисана географским положајем (UN, 2013). Обзиром на то да глобална јавна добра нису дефинисана у односу на одређену локацију, поставља се питање: на ком нивоу би требало да се добро или услуга производи, дистрибуира и одржава? Према међународном праву, државе морају пристати на међународне обавезе. У случају приступачности, међународна заједница је усвојила и поново потврдила обавезујуће и необавезујуће инструменте, што се огледа у акцијама влада које промовишу приступачност. **Препознавање приступачности као глобалног јавног добра, а не питања усаглашавања, омогућило би централну позицију у анализама међународних развојних политика, одлукама о буџетирању и управљању имплементацијом одрживог урбаног развоја по концепту универзалног дизајна.**

Оперативно посматрано, у третману приступачности неопходан је стратешки приступ, заснован на колаборативном моделу планирања и стратешког приступа урбаном дизајну, уз активно укључење свих актера и кључних стејхолдера. Имплементација овог задатка подразумева чврсто партнерство јавног, приватног и цивилног сектора. Додатно како се наводи у Стратегији одрживог развоја Европске уније, захтева иновативни приступ и коришћење свих потенцијала који пружа технолошки прогрес у смислу развоја савремених „смарт-паметних“ решења, односно инструмента који помажу лакше и ефикасно вођење овог сложеног друштвеног процеса. У том смислу, препоручује се „quadruple helix model“ друштвене организације, који подразумева равноправно укључење у наведено партнерство академије као друштвеног субјекта који је носилац научно-истраживачког деловања и најпотентнији у домену иновација.

Кроз овакво партнерство могло би се приступити преиспитивању модела управљања урбаним развојем и идентификовали места и начини уградње принципа универзалог дизајна у све нивое урбанистичког планирања и пројектовања. Додатно, могле би се покренути обимније акције у домену ИСО стандардизације елемента приступачности, сагласно трендовима и документима већ донетим на међународном нивоу и у оквиру региона Европске уније. Фокусиран и добро вођен друштвени комуникативни процес по идентификованим кључним питањима помогао би такође у домену идентификације недостајућих капацитета (људски ресурси, организациони, технолошки, итд.) за ефективно спровођење установљених политика и стандарда, што би помогло у конципирању и организацији програма за подизање капацитета на свим нивоима управљања, а посебно на локалном нивоу где је већ евидентиран изузетно низак ниво свести, знања и вештина.

5.2. Архитектонска артикулација активности у унапређењу приступачности физичког окружења

Примери дискриминације особа са инвалидитетом у свакодневном животу су чести. Тако, у нашем граду не постоји адаптирано возило у јавном превозу, па је овој популацији индиректно ограничено право на јавни превоз. Неко ће рећи да особама са инвалидитетом нико није забранио да користе јавни превоз. То је тачно, али им није ни омогућио прилагођено и доступно возило. Дакле овим не омогућавањем ограничено је право особама са инвалидитетом на јавни превоз, а тиме посредно и њихово кретање.

Особе са инвалидитетом често дођу на шалтере неких градских служби, са својим персоналним асистентом, да би завршили неки посао. Тада се службеник обраћа персоналном асистенту, а не особи на коју се потребна услуга односи. То је директан атак на достојанство и интегритет лица, на шта апсолутно нико нема право. У овом случају се ради о дискриминацији, јер је једина разлика између особе са инвалидитетом и осталих на шалтерима, та што је особа са инвалидитетом користила колица. Службеник га је дакле довео у неравноправан положај у односу на остала лица.

Да би се дискриминација смањила особе са инвалидитетом морају бити видљивије у свакодневници. Да би биле видљивије, град у коме живе мора им у сваком смислу бити приступачнији. Да би им град био приступачнији морају се решавати архитектонски и други проблеми.

У домену архитектонске артикулације, према томе неопходно је опште друштвена акција у домену подизања свести професионалне и шире јавности, као и у домену подизања знања и вештина свих

професионалаца укључених у процес имплементације иновативних решења. То значи да се присуство теме приступачности физичког окружења мора још више укључити у формалне токове професионалног образовања, али и путем програма професионалног освежавања знања и вештина, или кроз професионално лиценцирање.

5.3. Развој инструмента за подршку одлучивању, координацију и праћење имплементације активности

Како је већ наведено, „Спровођење ове нове визије захтева нове инструменте - алате за анализу, планирање и програмирање ресурса, праћење и евалуацију с циљем премештања фокуса друштвене дебате од трошкова приступачности, ка улагањима у приступачност као есенцијалне компонента одрживог развоја. У том смислу, интеграција и координација свих актера развоја, укључујући и све особе са различитим функционалним потребама и инвалидитетом ће бити критичан фактор ефикасности. Партиципативни процеси који дају глас особама са инвалидитетом представљају најефикасније средство да се обезбеди да се приступачност укључи у одрживу глобалну развојну агенду након 2015. године“ (UN, 2013).

Резултат овог истраживања је модел е-платформе, засноване на ГИС технологијама, за подршку унапређењу физичке приступачности у урбаним срединама на територији Републике Србије, као ефикасног информационог алата за идентификацију критичних тачака које угрожавају безбедно кретање особа са инвалидитетом и других угрожених категорија људи (Прилог 5.), али и инструмент за подршку одлучивању у управљању урбаним развојем у овом домену (увид у конкретне локације које треба приоритетно реконструисати и учинити их приступачним), хоризонталну и вертикалну координацију свих управљачких нивоа, за јавно информисање и подизање свести о постојању проблема, мапирање реалних потреба корисника кроз одрживу андроид апликацију, привлачење потенцијалних донатора и осталих актера из приватног и цивилног сектора тд.

6. РЕФЕРЕНЦЕ

- ADA. (2010). *2010 ADA Standards for Accessible Design*. U.S. Department of Justice .
- Bajić Brković, M. (2004). *Web based knowledge network for planning and development 1*. Spatium, br. 10.
- Ball, J. (2002). Towards a methodology for mapping “regions of sustainability” using PPGIS. *Progress in Planning*, 58(2)), 81–140.
- Batty, M. (1976). *Urban Modelling*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Batty, M., & Dodge, M. (1998). GIS and Urban Design. CASA, *Centre for Advanced Spatial Analysis, University College London*, 1-23.
- BE. (2013). *Berlin-Design for all, Accessible Public Buildings* (T. (2nd Edition)). Berlin: Berlin Senate Department for Urban Development and the Environment . Преузето мај 2018 са https://www.stadtentwicklung.berlin.de/bauen/barrierefreies_bauen/download/designforall/apb_red_broschure_en.pdf
- Begović, B., Lazarević Bajec, N., & et. al. (2002). *Principi modernog upravljanja lokalnom zajednicom*. Beograd: CLDS.
- Bell, S., & Morse, S. (2003). *Measuring Sustainability: Learning by Doing*. London: Earthscan Publications Ltd.
- Birkin, M., Clarke, G., & Wilson, A. (1996). *Intelligent GIS: Location Decisions an Strategic Planning, Geoinformation International*. Pearson Professional Ltd.
- Blanchard, A., & Horan, T. (1998). “Virtual Communities and Social Capital”. *Journal Social Science Computer Review*, Volume 16, Issue 3.
- Booher, D., & Innes, J. (2000). A New Paradigm: Government Reform in the Information Age. *Journal of State Government*, p6, 3p.
- Boxwala, A. A. (2009). "Computer-Assisted Decision Making." . Y *Encyclopedia of Medical Decision Making*. SAGE Publications.
- Boyd, S., & Chan, R. (2002). *Placemaking - tools for community action*. USA: CONCERN, Inc., Environmental Simulation Center, Denver Regional Office of the U.S. Department of Energy, U.S. Department of Housing and Urban Development.
- Brown, A., & Kristiansen, A. (2009). *Urban Policies and the Right to the City: Rights, responsibilities and citizenship*. Nairobi, Kenya : UNHSP.
- Brown, B. (2005a). Integral communication for sustainability. *KOSMOS*, Volume IV, number 2, 17-23.
- CA. (2007). *International Best Practices in Universal Design: A Global Review*. Canadian Human Rights Commission. Преузето мај 2018 са <https://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1375&context=gladnetcollect>
- Carr, M., & Zwick, P. (2007). *Smart Land-Use Analysis* . Redlands, California: ESRI Press.
- Carspecken, P. F. (2008). Critical Research. Y *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications.
- Carver, S. (2003). *The future of participatory approaches using geographic information: Developing a research agenda for the 21st century*. Urban and Regional Information Systems Association (URISA) Journal 15, APA I.
- Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Blackwell Publishers.
- Castells, M. (2004). *The network society: a cross-cultural perspective*. Edward Elgar Pub.
- CEN. (2014). *Guide for addressing accessibility in standards*. European Committee for Standardization . Преузето мај 2018 са European Standardization Organizations' guidance documents: ftp://ftp.cenelec.eu/EN/EuropeanStandardization/Guides/6_CENCLCGuide6.pdf

- Checkland, P. B. (1998). *Systems Thinking, Systems Practice*. John Wiley & Sons Ltd.
- Checkland, P. B., & Poulter, J. (2006). *Learning for Action: A short definitive account of Soft Systems Methodology and its use for Practitioners, teachers and Students*. Chichester: Wiley.
- Dangermond, J. (1995). *Public Data Access: Another Side of GIS Data Sharing*. In Onsrud, H.J. and G. Rushton (Eds.) *Sharing Geographic Information (New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy Research)*.
- Davis, C. J. (2014). *Street Design for All, An update of national advice and good practice*. London: Public Realm Information and Advice Network (PRIAN). Преузето мај 2018 са http://www.civicvoice.org.uk/uploads/files/street_design_2014.pdf
- Davis, C. S. (2008). Critical Action Research. У *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods*. SAGE Publications.
- DevInfo. (2004). *DevInfo Online Database*. Преузето јун 2012 са DevInfo.
- EC. (1950). *European Convention of Human Rights*. Rome: Council of Europe member states.
- EC. (1997). *European concept for accessibility*. European Commission. Преузето са <http://www.eca.lu/index.php/documents/eucan-documents/14-1996-european-concept-for-accessibility-1996/file>
- EC. (2000). *Charter of Fundamental Rights of the European Union*. European Parliament, the Council of Ministers and the European Commission.
- EC. (2000). *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Rome: Council of Europe.
- EC. (2001). *Resolution ResAP(2001)1 on the introduction of the principles of universal design into the curricula of all occupations working on the built environment*. Council of Europe.
- EC. (2003). “*European Concept for Accessibility - ECA 2003*. (F. ARAGALL, Ур.) Luxembourg: EuCAN.
- EC. (2006). *Council of Europe Action Plan to promote the rights and full participation of people with disabilities in society: improving the quality of life of people with disabilities in Europe 2006-2015*. Council of Europe.
- EC. (2007). *Rezolucija ResAP(2007)3, “Univerzalnim dizajnom do punog učešća”*. Savet Evrope. Преузето мај 2018 са http://www.czuns.org/site/wp-content/uploads/2016/12/03_Rezolucija_ResAP_2007_3_srp.pdf
- EC. (2007c). *The territorial and urban dimension in the national strategic reference frameworks and operational programmes (2007-2013)*. Brussels: European Commission, Working paper of the services of the Directorate General for Regional Policy.
- EC. (2008a). *Извештај о напретку Србије за 2008. годину / Стратегија проширења и главни изазови у периоду 2008-2009. године*. Брисел: Комисија европских заједница.
- EC. (2010). *European Disability Strategy 2010-2020: A Renewed Commitment to a Barrier-Free Europe*. European Commission.
- EC. (2010a). *Cohesion Policy Support for Local Development: Best Practice and Future Policy Options*. Study commissioned by Directorate General for Regional Policy, European Commission. European Union.
- EKP. (2008). *Evropski koncept pristupačnosti, Za organe uprave*. Novi Sad, Srbija: Centar Živeti uspravno. Преузето са www.czuns.org/eca
- ESCAP. (2011). *What is good governance*. Преузето 02. 27., 2011 са UN ESCAP: <http://www.unescap.org/pdd/prs/ProjectActivities/Ongoing/gg/governance.asp>
- ESRI. (2012). *Industries*. Преузето јун 2012 са ESRI, Understanding our world: <http://www.esri.com/industries.html>
- Fleming, C., & ed. (2005). *The GIS Guide for Local Government Officials*. Redlands, California: ESRI Press.
- Forester, J. (1999). *The Deliberative Practitioner: encouraging participatory planning processes*. MIT Press .
- Geertman, S., & Stillwell, J. (2009). *Planning Support Systems Best Practice and New Methods*. (S. Geertman, & J. Stillwell, Уредници) GeoJournal Library.
- Ghose, R. (2001). Use of information technology for community empowerment: Transforming geographic information systems into community information systems. У *Transactions in GIS* (стр. 141–63).
- Goddard, T. (2005). *Integral healthcare management: An introduction*.

- Hamilton, M. (2006). Integral Metamap Creates Common Language for Urban Change. *Journal of Change Management*, 19(3).
- Hamilton, M. (2007). Approaching Homelessness: An Integral Reframe. *World Futures: The Journal of General Evolution*, Volume 63(2), 107-126.
- Hamilton, M. (2008). *Integral City, Evolutionary Inteligences for the Huma Hive*. Canada: New Society Publishers.
- Hochachka, G. (2005). Integrating interiority in community development. *World Futures: Journal of General Evolution*, 110-126.
- Hudson-Smith, A., & et.al. (2002). Online Participation: The Woodberry Down Experiment. *CASA, Centre for Advanced Spatial Analysis University College London*, paper 60.
- Ines, J. E. (1990). *Knowledge and Public Policy: The Sersh for Meaningful Indicators*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Innes, J., & Booher, D. (2000). *Indicators for Sustainable Communities: A Strategy Building on Complexity Theory and Distributed Intelligence, Planning Theory & Practice* (Том. Vol. 1, No. 2).
- Jankowski, P., & Nyerges, T. (2001). *GIS-supported collaborative decision-making: Results of an experiment*. (Annals of the Association of American Geographers 91 (1) изд.).
- Jeffress, G. (2007). "Land Information Systems." У *Encyclopedia of Geographic Information Science*. SAGE Publications.
- Klosterman, R. E. (2001). Planning Support Systems: A New Perspective on Computer-aided Planning. У R. Brail, & R. Klosterman (Уредници), *Planning Support systems, Integrating Geographic Systems, Models, and Visualisation Tools* (стр. 1-24). Redlands, California: ESRI Press.
- Lalović, K. (2007). Teritorijalni informacioni sistemi za podršku lokalnom razvoju upotrebom GIS tehnologija. *Teritorijalni informacioni sistemi TIS – dostizanje kvaliteta informacija, nacionalna radionica sa međunarodnim učešćem*. Beograd: UN-Habitat SIRP.
- Lalović, K. (2008). *Achieving integration, SIRP BOOK - The settlement and Integration of Refugees Programme in Serbia 2005-2008*. Belgrade: UN HABITAT.
- Lalović, K. (2013). *Model teritorijalnih informacionih sistema za podršku održivom urbanom razvoju Srbije*. Beograd: Arhitektonski fakultet, Univerziteta u Beogradu. doi: COBISIS 711.4:502.131.1(043.3)
- Lalović, K. (2014). Methodology of development of Information Support to urban sustainability on a local government level in transitional countries – Experiences of Serbia. *SGEM Scientific Papers DataBase - Online resources of the International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM*.
- Lalović, K. (2014a). Development of City Navigation Intelligence – Using GIS For Urban Planning Monitoring and Evaluation. *SGEM Scientific Papers DataBase - Online resources of the International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM*. International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM.
- Lang, L. (2002). *GIS for Health Organisations*. USA: ESRI Press.
- Longley, P., & Batty, M. (2003). *Advanced Spatial Analysis*. ESRI Press.
- Maguire, D. J., Batty, M., & Goodchild, M. F. (2005). *GIS, spatial analysis, and modeling*. ESRI Press.
- Milovanović Rodić, D., Lalović, K., & Nenadović, A. (2011). Virtual social networks as a booster for reaching livable villages: examining Serbian cases. *47 th ISOCARP Congress 2011*. ISOCARP.
- Mrđenović, T., & Lalović, K. (2010). Territorial information systems (TIS) as an instrument for developing social capital in local communities in Serbia. *15th International Conference on Urban Planning and Regional Development in the Information Society* (стр. 701-710). Wien, Austria: CORP 2010.
- Nedovic-Budic, Z., Pinto J., K., & Warnecke, L. (2004). *GIS Database Development and Exchange: Interaction Mechanisms and Motivations*. *Journal of the Urban and Regional Information Systems Association* 16(1).
- Nikezić, Z. (1992). Ljudske potrebe u procesu urbanizacije. У *Procesi urbanizacije*. Beograd: Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Nikezić, Z. (2009). Instrumenti usmeravanja prostornog razvoja. У *Strategija prostornog razvoja Republike Srbije, Studijsko-analička osnova*. Beograd: RAPP, Arhitektonski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- O'Looney, J. (2003). *Beyond maps, GIS and Decision Making in Local Goevernement*. Redlands, California: ESRI Press.

- O'Neill, D. (1999). *Smarter growth: Mith nad fact*. Washington: Urban Land Institute.
- Rheingold, H. (1993b). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Harper Perennial.
- RS. (2010). *Strategija razvoja infomacionog društva u Republici Srbiji do 2020. godine*. Vada Republike Srbije.
- RZS. (2010). *Demografija i društvene statistike*. Преузето јун 2012 са Републички завод за статистику:
<http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/Public/PageView.aspx?pKey=1>
- Samuelson, P. A. (1954). "The pure theory of public expenditure". *The Review of Economics and Statistics*, vol. 36(No. 4.), pp. 387-389. doi:10.2307/1925895
- Schwartz, E. (1996). *NetActivism: How citizens use the Internet*. Sebastopol, CA: O'Reilly.
- SFRJ. (1971). *Zakon o ratifikaciji međunarodnog pakta o ljudskim pravima*. „Službeni list SFRJ“, br. 7/1971.
- Sinton, D., & Lund, J. (2007). *Understanding Place, GIS and Mapping Across the Curriculum*. Redlands, California: ESRI Press.
- Spiteri, J. (2011). *Access for all - Design Guidelines* (Editor: Joseph Spiteri изд.). Malta. Преузето мај 2018 са
<http://crpd.org.mt/wp-content/uploads/2016/04/Access-for-all-2011.pdf>
- UN. (1948). *The Universal Declaration of Human Rights*. United Nations .
- UN. (1992). *Agenda 21, United Nations Conference on Environment & Development*. Rio de Janeiro: United Nations.
- UN. (2002). *Political Declaration and Madrid International Plan of Action on Ageing*. United Nations. Преузето мај 2018 са
http://www.un.org/en/events/pastevents/pdfs/Madrid_plan.pdf
- UN. (2006). *The Convention on the Rights of Persons with Disabilities and its Optional Protocol (A/RES/61/106)*. UN General Assembly. Преузето мај 2018 са <https://www.un.org/development/desa/disabilities/resources/general-assembly/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-ares61106.html>
- UN. (2009). *World Population Ageing 2009*. Department of Economic and Social Affairs. United Nations. Преузето мај 2018 са
http://www.un.org/esa/population/publications/WPA2009/WPA2009_WorkingPaper.pdf
- UN. (2012). *Report of United Nations Expert Meeting on Building Inclusive Societies and Development through Promotion of Accessible Information and Communication Technologies (ICTs); Emerging issues and trends*. Tokyo, Japan: United Nations. Преузето мај 2018 са <http://www.un.org/disabilities/documents/egm2012/final-report.pdf>
- UN. (2012). *The Future we want, United Nations Conference on Sustainable Development (Rio+20)*. United Nations. Преузето мај 2018 са <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/733FutureWeWant.pdf>
- UN. (2013). *Accessibility and Development, Mainstreaming disability in the post-2015 development agenda*. DEPARTMENT OF ECONOMIC AND SOCIAL AFFAIRS, DIVISION FOR SOCIAL POLICY AND DEVELOPMENT. United Nations. Преузето мај 2018 са <https://www.un.org/development/desa/dspd/2013/12/24/accessibility-and-development-mainstreaming-disability-in-the-post-2015-development-agenda/>
- UN. (2016). *New Urban Agenda*. United Nations. Преузето мај 2018 са <http://habitat3.org/the-new-urban-agenda/>
- UN-HABITAT. (2005). *Key Competences for Improving Local Governance*. Nairobi, Kenya: United Nations Human Settlements Programme.
- UN-HABITAT. (2008). *SIRP Book*. (L. Ramirez, Ур.) Belgrade: UN-HABITAT.
- UN-HABITAT. (2010). *Planning Sustainable Cities, UN-HABITAT Practices and Perspectives*. Nairobi, Kenya: United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT).
- Večernje novosti. (2017, oktobar). *MAPA PRISTUPAČNOSTI: Invalidi još uvek u borbi za svoja prava*. Преузето са
<http://www.mojnovisad.com: http://www.mojnovisad.com/vesti/mapa-pristupacnosti-invalidi-jos-uvek-u-borbi-za-svoja-prava-id18460.html>
- Von Meyer, N. (2004). *GIS and Land Records, The ArcGIS Parcel Data Model*. Redlands, California: ESRI Press.
- Walther, J. B. (2009). "Computer-mediated Communication.". *У The Handbook of Communication Science*. SAGE Publications.
- WHO. (2011). *World report on disability 2011*. World Health Organization. Преузето мај 2018 са
http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/report.pdf

- Wood, D. (1992). *The power of maps*. New York: Guilford.
- Wu Song, F. (2009). *Virtual Communities: Bowling Alone, Online Together*. New York: Petere Lang Publishing Inc.
- Zanelli, K., & Feaster, L. (2003). *Community Geography, GIS in Action*. Redlands, California: ESRI Press.
- Zeiler, M. (1999). *Modeling Our World: The ESRI Guide to Geodatabase Design*. Redlands, California: ESRI Press.
- Бадовинац, П. (1996). *Урбане функције - Центри*. Београд: Архитектонски факултет Универзитета у Београду.
- БГ. (2017). *Стратегија развоја Града Београда до 2021*. Београд: Градска управа Града Београда. Преузето мај 2018 са http://www.beograd.rs/cir/gradska-vlast/1737554-strategija-razvoja-grad-a-beograda-do-2021_2/
- Марковић, М. М. (2014). *ОСОБЕ СА ИНВАЛИДИТЕТОМ У СРБИЈИ, Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*. Београд: Републички завод за статистику. Преузето 2018 са <http://publikacije.stat.gov.rs/G2014/Pdf/G20144013.pdf>
- НИ. (2014). *Акциони план одрживог развоја Града Ниша 2015-2020*. Ниш: Градска управа Града Ниша. Преузето мај 2018 са <http://www.ni.rs/wp-content/uploads/akcioni-plan-razvoja-grad-a-nisa-2015-2020.pdf>
- НС. (2012). *Стратегија приступачности Града Новог Сада*. Нови Сад: Центар „Живети усправно“. Преузето мај 2018 са http://www.novisad.rs/sites/default/files/attachment/strategija_pristupacnosti_grad-a-novog_sada_2012_18.pdf
- РЗС. (2013). *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији, Књига 8: Инвалидитет*. Београд: Републички завод за статистику. Преузето мај 2018 са <http://publikacije.stat.gov.rs/G2013/Pdf/G201318007.pdf>
- РС. (2005). *Кривични законик*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016),.
- РС. (2005). *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији 2007.-2015. године*. Влада Републике Србије. Београд: „Службени гласник РС“, бр. 55/05 и 71/05 – исправка. Преузето мај 2018 са <https://www.minrzs.gov.rs/files/doc/pododica/strategije/Strategija%20unapredenja%20polozaja%20OSI.pdf>
- РС. (2006). *Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 33/2006 и 13/2016).
- РС. (2006). *Устав Републике Србије*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 98/2006).
- РС. (2009). *Закон о забрани дискриминације*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 22/2009),.
- РС. (2009). *Закон о потврђивању Конвенције УН-а о правима особа са инвалидитетом*. Сл. гласник РС-Међународни уговори, бр. 42/09.
- РС. (2009). *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању лица са инвалидитетом*. Београд: („Сл. гласник РС“, 36/2009),.
- РС. (2011). *Закон о социјалној заштити*. Београд: („Сл. гласник РС“, бр. 24/11).
- РС. (2012). *Закон о јавним набавкама Републике Србије*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 124/2012, 14/2015 и 68/2015),.
- РС. (2013). *Акциони план за спровођење Стратегије развоја и промоције друштвено одговорног пословања у РС за период од 2012. до 2015. године*. Београд: Влада Републике Србије.
- РС. (2014). *Закон о планирању и изградњи*. Београд: ("Сл. гласник РС", бр. 72/2009, 81/2009 - испр., 64/2010 - одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 - одлука УС, 50/2013 - одлука УС, 98/2013 - одлука УС, 132/2014 и 145/2014),.
Преузето мај 2018 са <http://www.mgsi.gov.rs/sites/default/files/ZAKON%20O%20PLANIRANJU%20I%20IZGRADNJI%20PRETEKST%20015.pdf>
- РС. (2014а). *Закон о јавном информисању и медијима*. Београд: („Сл. гласник РС“, број 83/14, 58/2015 и 12/2016),.
Преузето мај 2018 са <http://rem.rs/uploads/files/Zakoni/1615-Zakon%20o%20javnom%20informisanju%20i%20medijima.pdf>
- РС. (2014б). *Закон о електронским медијима*. Београд: („Сл. гласник РС“, број 83/14 и 6/2016),. Преузето мај 2018 са <http://rem.rs/uploads/files/Zakoni/5605-Zakon%20o%20elektronskim%20medijima.pdf>

- РС. (2015). *Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама*. Београд: Службени гласник Републике Србије, бр. 22/2015. Преузето са <http://www.mgsi.gov.rs/cir/dokumenti/pravilnik-o-tehnickim-standardima-planiranja-projektovanja-i-izgradnje-objekata-kojima-se>
- РС. (2015а). *Уредба о локацијским условима*. Београд: („Сл. гласник РС”, 35/2015, 114/2015 и 117/2017),.
- РС. (2015б). *Закон о јавним медијским сервисима*. Београд: („Сл. гласник РС”, број 83/14, 103/2015 и 108/2016),. Преузето мај 2018 са <http://rem.rs/uploads/files/Zakoni/5605-Zakon%20o%20elektronskim%20medijima.pdf>
- РС. (2018а, мај). *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији до 2020. године*. (з. б. Министарство за рад, Ур.) Преузето са Јавна расправа - Унапређење положаја особа са инвалидитетом: <http://www.minrzs.gov.rs/aktuelno/javna-rasprava-unapredjenje-polozaja-osoba-sa-invaliditetom.html>
- РС. (2018б, мај). *Информација о спровођењу Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији (2007. - 2015. године)*. Преузето са Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања - Стратегије: <https://www.minrzs.gov.rs/strategije.html>
- РС. (2018в, мај). *Акциони план за имплементацију Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године*. Преузето са Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања - Стратегије: <https://www.minrzs.gov.rs/strategije.html>
- СРЈ. (1992). *Устав СРЈ*. („Сл. лист СРЈ”, бр. 1/92 и 34/92 - Амандман I и 29/2000 - Амандмани II - IX).

6.1. Прилог 1. Критеријуми за оцену елемената приступачности и њихова визуелизација

Уводна објашњења

Овим критеријумима се детаљно прописује вредновање квалитета приступа у објектима за јавно коришћење, у циљу адекватне приступачности за особе са инвалидитетом, децу и старије особе. Објекти за јавно коришћење подразумевају: банке, болнице, домове здравља, домове за старе, објекте културе, објекте за потребе државних органа, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе, пословне објекте, поште, рехабилитационе центре, саобраћајне терминале, спортске и рекреативне објекте, угоститељске објекте, хотеле, хостеле, школе, итд. Обавезни су следећи критеријуми за вредновање приступачности, који подразумевају следеће елементе за пројектовање:

- рампе или косе равни којима се савладавају висинске разлике
- визуелне и звучне најаве (светлосна и/или звучна упозорења)
- тактилне обраде (ходајуће површине - стазе, команде неког уређаја - лифта, телефона)
- улични мобилијар (разграничавање јавне пешачке површине од коловоза, бицикличке стазе и/или паркиралишта)

Критеријуми за мапирање елемената приступачности у јавним објектима за особе са инвалидитетом (ОСИ)¹

А. Савладавање висинских разлика

1. Постојање рампи за пешаке Да/Не (ако да, погледати питања у наставку)

- Постоји ли одмориште дужине до 150 цм (при дужини рампе већој од 6 м)? Да/Не
- Да ли ширина рампе за једносмеран пролаз износи мин 90 цм (за двосмерни 150 цм)? Да/Не
- Да ли су рукохвати на рампина висини од 70 до 90 цм? Да/Не
- Да ли је површина рампе равна и отпорна на клизање? Да/Не

2. Постојање степеништа Да/Не (ако да, погледати питања у наставку)

- Да ли је најмања ширина степенишног крака 120 цм? Да/Не
- Да ли је почетак степеништа означен различитом тактичном и визуелном обрадом? Да/Не
- Да ли димензије чело/газиште одговарају димензијама 15 цм/33 цм? Да/Не

3. Постојање лифта Да/Не (ако да, погледати питања у наставку)

- Да ли прилаз лифту има слободан простор димензија мин 150 x 200 цм? Да/Не
- Да ли подна површина испред лифта има посебну тактилну и визуелну обраду? Да/Не
- Да ли димензије лифт кабине износе најмање 110 x 140 цм? Да/Не

¹ Сажето према ПРАВИЛНИКУ О ТЕХНИЧКИМ СТАНДАРДИМА ПЛАНИРАЊА, ПРОЈЕКТОВАЊА И ИЗГРАДЊЕ ОБЈЕКТА, КОЈИМА СЕ ОСИГУРАВА НЕСМЕТАНО КРЕТАЊЕ И ПРИСТУП ОСОБАМА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ, ДЕЦИ И СТАРИМ ОСОБАМА ("Сл. гласник РС", бр. 22/2015)

- Да ли врата кабине лифта имају ширину најмање 80 цм? Да/Не
- Да ли постоји преклопно седиште у кабинџ лифта? Да/Не
- Да ли је лифт опремљен са три стране рукохватом, на висини од 90 цм? Да/Не
- Да ли су команде у лифту постављене на висини од 90 цм до 120 цм од пода? Да/Не
- Да ли су команде су изведене са рељефним ознакама и контрастним бојама у односу на зидове лифта? Да/Не
- Да ли лифт има звучну и визуелну сигнализацију за означавање спрата на који стиже? Да/Не

4. Постојање хоризонталних подизних платформи Да/Не (ако да, погледати питања у наставку)

- Да ли је подизна платформа мин димензија 110 цм х 140 цм? Да/Не
- Да ли је ограђена заштитном оградом до висине од 120 цм? Да/Не
- Да ли је опремљена прекидачима за позив и сигурносним уређајем? Да/Не

Б. Кретање у зградама

1. Улаз у зграду

- Да ли је улаз у зграду наткривен? Да/Не
- Да ли испред улазних врата постоји слободан плато димензија мин 150 х 150 цм? Да/Не
- Да ли је корисна ширина улазних врата најмање 183 цм? Да/Не
- Да ли је најмања дубина ветробранског простора 300 цм? Да/Не
- Да ли је подлога на улазу отпорна на клизање? Да/Не
- Да ли постоји аутоматско отварање врата? Да/Не
- Да ли су стаклене преграде обезбеђене физичком запреком и означене на висини од 90 до 160 цм? Да/Не

2. Кретање у простору зграде

- Да ли су ходници ширине мин 180 цм за двосмерно кретање, и мин 90 цм за једносмерно кретање? Да/Не
- Да ли је ширина врата за пролаз инвалидских колица мин 80 цм? Да/Не
- Да ли су кваке на вратима на висини од 80 цм од пода? Да/Не
- Да ли су врата без прагова? Да/Не
- Да ли постоји простор за приступ инвалидским колицима до санитарних просторија који је означен? Да/Не

3. Опрема санитарних просторија

- Да ли у санитарним објектима постоји алармни уређај? Да/Не
- Да ли су врата ширине мин 90 цм? Да/Не
- Да ли је WC шоља конзолног типа, висине до 50 цм? Да/Не
- Да ли уз WC шољу постоје два држача за руке, дужине 90 цм? Да/Не
- Да ли је умиваоник конзолни, на висини 80 цм од пода? Да/Не

4. Врата, прозори и ограде на терасама

- Да ли су ширине балконских врата најмање 81 цм, а улазних најмање 91 цм? Да/Не
- Да ли су застакљена врата од неломљивог стакла или заштићена решетком? Да/Не

- Да ли је прозорски парапет мах 80 цм од нивоа пода? Да/Не

Ц. Посебни услови за кретање у појединим објектима

- Да ли је при пројектовању домова здравља, домова за старе или рехабилитационих центара предвиђен празан простор уз кревет мин 160 x 100 цм? Да/Не
- Да ли је у пословним објектима висина шалтера 80 цм од пода, са тактилном цртом вођења? Да/Не
- Да ли су у биоскопима, конгресним салама, стадионима, гледалиштима, предвиђена места за инвалидска колица, димензија мин 90 x 140 цм? Да/Не
- Да ли су у јавним спортским и рекреативним објектима, купалиштима и игралиштима предвиђене кабине за пресвлачење, димензија 160 x 210 цм? Да/Не
- Да ли су ивице на поду базена мах од пода на 2 цм? Да/Не

Д. Кретање у јавном саобраћају

1. Тротоари и пешачке стазе

- Да ли су коридори кретања међусобно повезани и означени, ширине 180 цм (код непокретних преграда 90 цм)? Да/Не
- Да ли су површине за кретање отпорне на клизање, и са подужним нагибима мах 5%, а попречним мах 2%? Да/Не
- Да ли шеталишта имају места за одмор, са клупама висине 45 цм? Да/Не
- Да ли постоје знакови и путокази на зидовима на висини до 160 цм од тла? Да/Не
- Да ли је код таблица информацијама постављен испис на Брајевом писму? Да/Не

2. Пешачки прелази и пешачка острва

- Да ли су прелази означени и опремљени светлосном, звучном или тактилном сигнализацијом? Да/Не
- Да ли је пролаз кроз пешачко острво у средини коловоза изведен без ивичњака? Да/Не

3. Стајалишта јавног превоза

- Да ли постоји плато за пешаке ширине најмање 300 цм, без денивалација? Да/Не
- Да ли је зона уласка у возило јавног превоза изведена контрастном бојом и тактилним пољем мин површине 90 x 90 цм? Да/Не

3. Места за паркирање возила за ОСИ

- Да ли су места за паркирање предвиђена у близини улаза у објекте, без изласка на коловоз? Да/Не
- Да ли су места за паркирање мин димензија 370 цм x 480 цм? Да/Не
- Да ли су места за паркирање означена и у нивоу са пешачком стазом? Да/Не

Визуелизација критеријума приступачности за Андроид платформу

Активност визуелизације критеријума приступачности за Андроид платформу вршена је поједностављивањем Правилника о пројектовању. Такође, настојало се да се илустрацијама које следе даље у тексту покрију сви захтеви у овом правилнику. На илустрацијама постоје црвене тачке - checkpointi, које ће бити активне на андроид платформи. Илустрације су подељене на:

- 1. Кретање СПОЉА (четири сличице, са укупно 7 тачака)
- 2. Кретање при УЛАСКУ У ОБЈЕКАТ (три сличице, са укупно 7 тачака)
- 3. Кретање УНУТРА (четири сличице, са укупно 6 тачака)

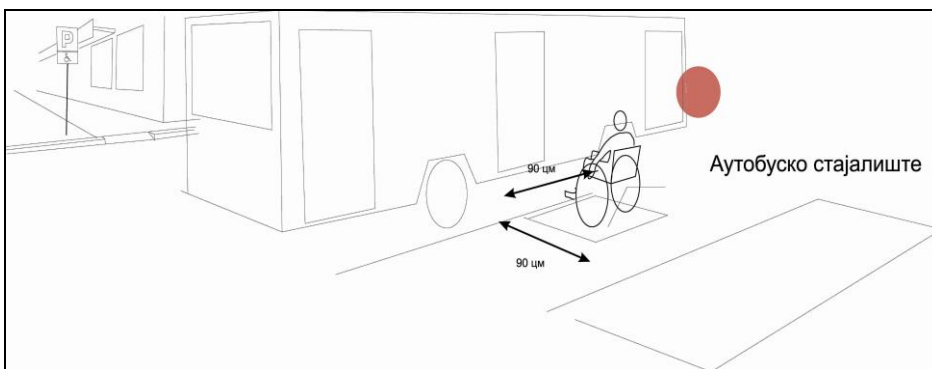
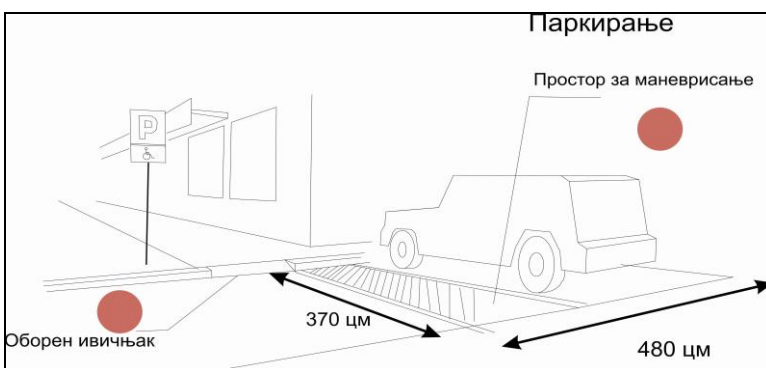
Дакле, укупно има 20 тачака и све треба да се вежу за еxcel за сваку локацију. Евалуација локација требало би да се врши по следећем принципу:

- Од 15 - 20 тачака је добра приступачност
- Од 10 - 14 тачака је задовољавајућа приступачност
- Од 0 - 9 тачака је незадовољавајућа приступачност

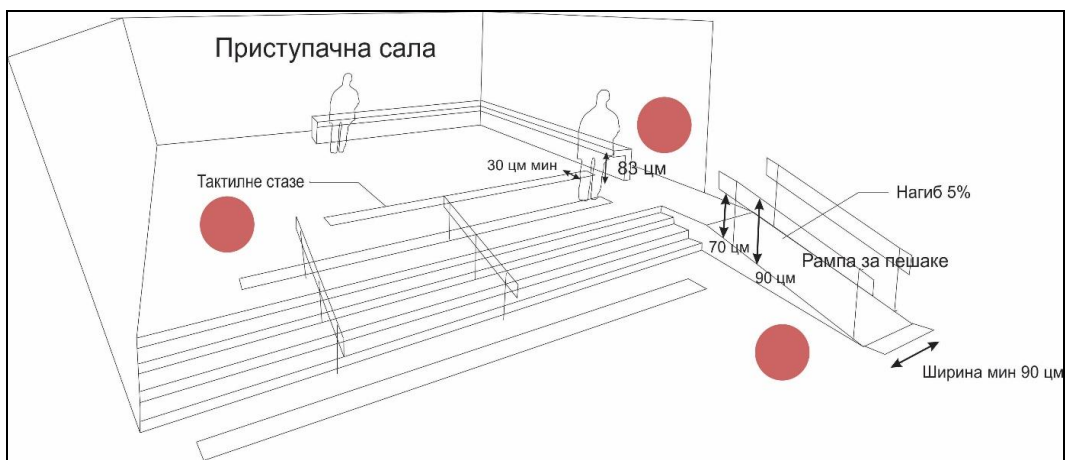
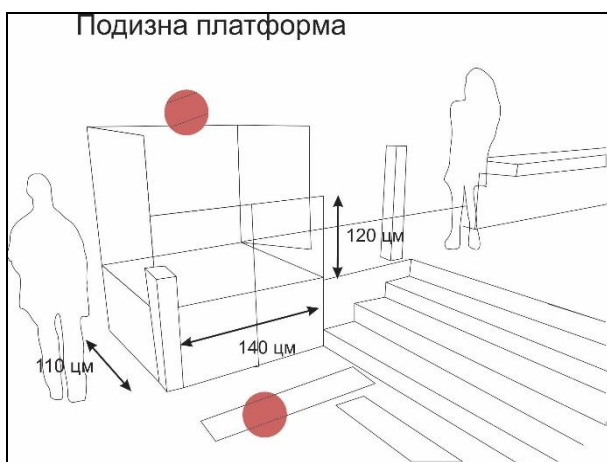
Напомена: НЕ БИ ТРЕБАЛО ДА БУДЕ МАЊЕ ОД 3 ТАЧКЕ ПО ПОЈЕДИНАЧНОЈ КАТЕГОРИЈИ (споља, улазак у објекат или унутра), у супротном локација аутоматски има незадовољавајућу приступачност !!!

Визуелизација критеријума за оцену елемената приступачности у јавним објектима за особе са инвалидитетом (ОСИ)

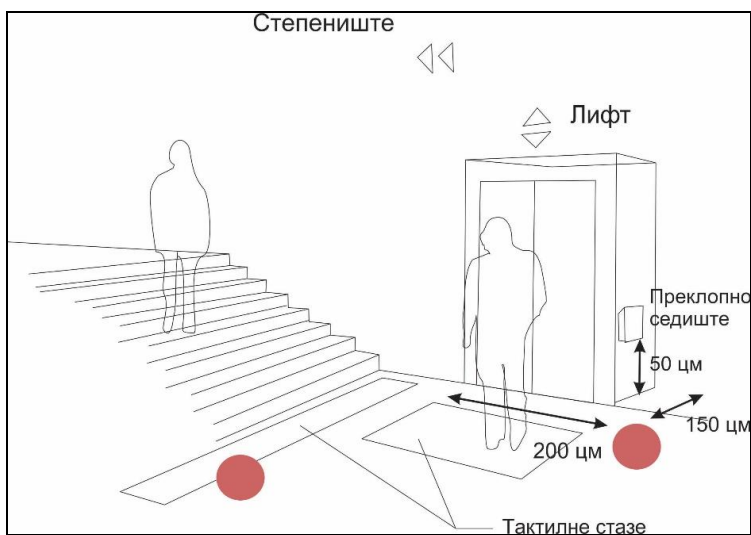
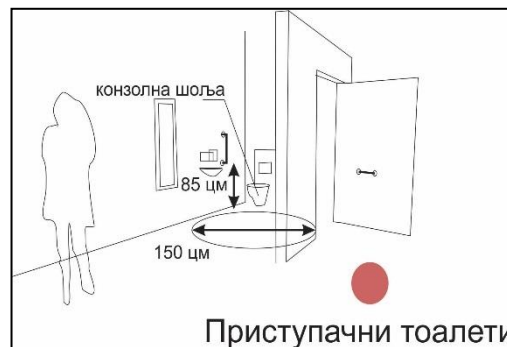
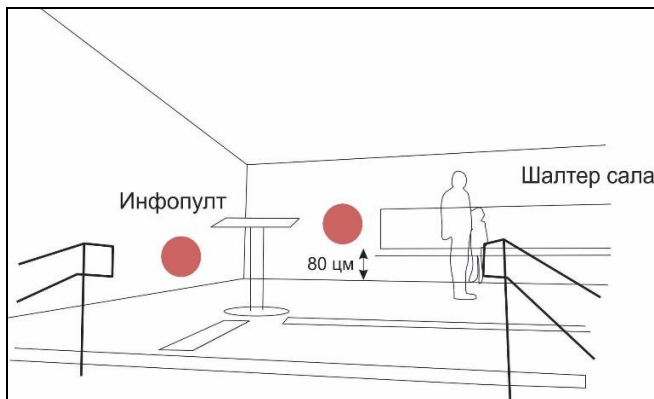
Прилог 1. Кретање СПОЉА (четири сличице, са укупно 7 тачака)

Прилог 2. Кретање при УЛАСКУ У ОБЈЕКАТ (три сличице, са укупно 7 тачака)

Прилог 3. Кретање УНУТРА (четири сличице, са укупно 6 тачака)

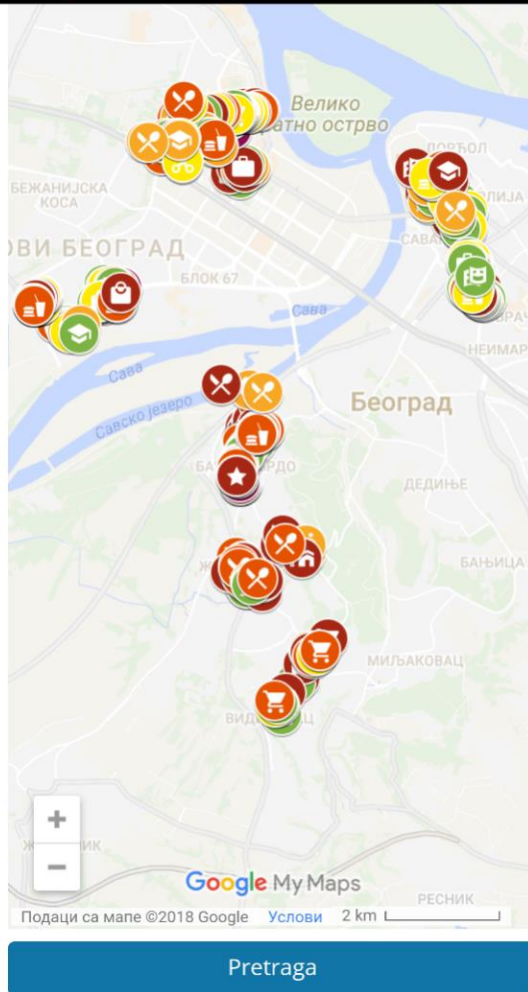

6.2. Прилог 2. Опис Андроид апликације

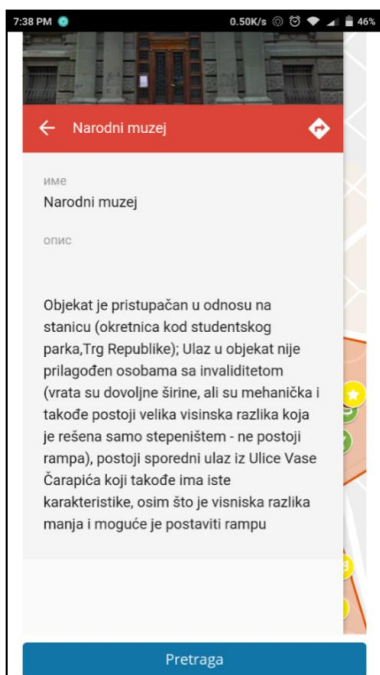
APK LIMITLES V1.1

Апликација за крајње кориснике је креирана путем comrailercordovaеи андроид студија са коришћењем js, php, html, css и sql програмских језика. Апликација је креирана да повлачи нове уносе који се налазе на mysql серверу, уз коришћење технологије Google maps API-ја за приказивање маркера унетих локација на мапи.

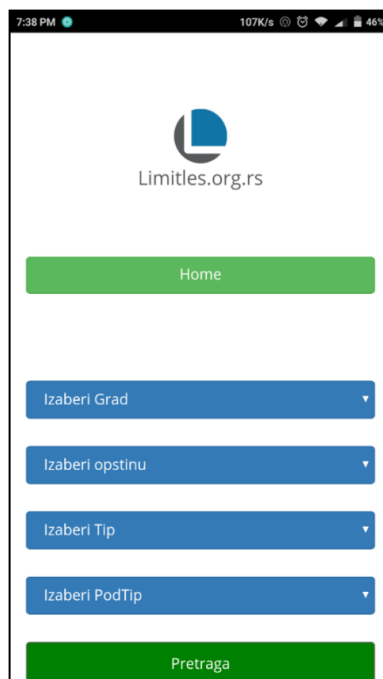
У прилогу су графички примери апликације.

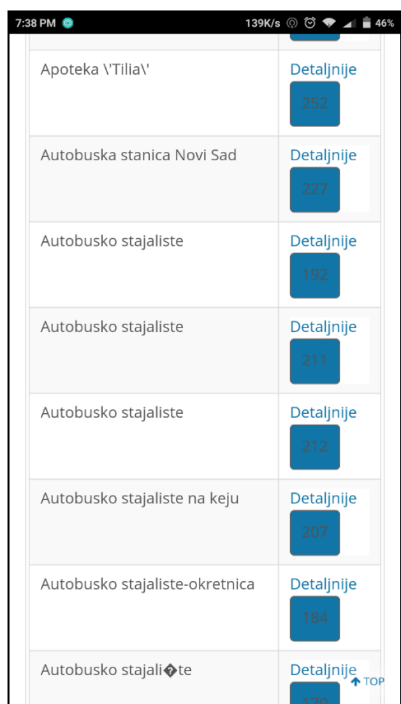
Loading screen (Почетни екран)

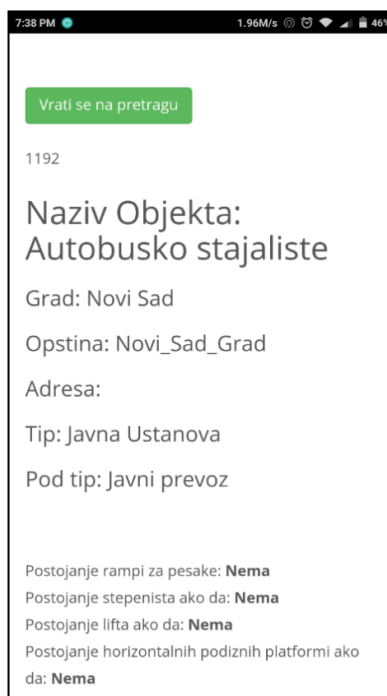
Приказ резултата одабраног маркера на мапи

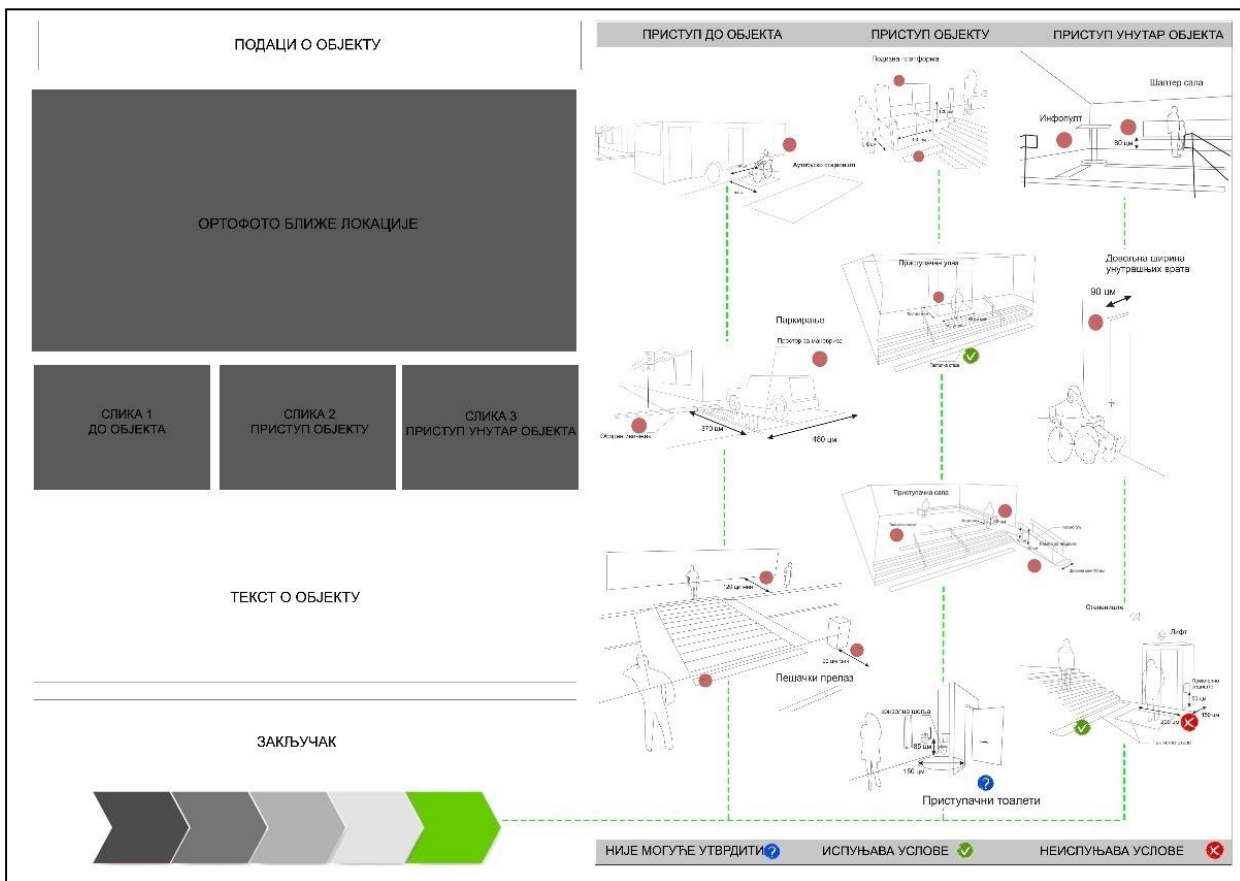
Опширнија и једноставнија претрага података којој се приступа на дугме „претрага“ на почетном екрану.

Филтрирани преглед мапе

Детаљни преглед одабраног објекта

6.3. Прилог 3. Структура „Личне карте приступачности објекта“

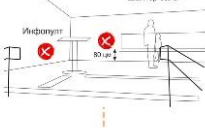

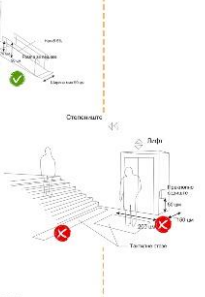
Изглед типског обрасца са подацима о мапираном објекту и његовој приступачности

Супермаркет „Maxi“

Објект се налази на аутобуском стајалишту, одакле је могућ несметан прилаз. Улаз у објект је у нивоу терена, врата су аутоматска. Унутар објекта постоји рампа којом се може проћи у приземље. Није могуће проћи на спрат унутар објекта, с обзиром да постоје само ступнице као вид вертикалне комуникације.

Објект је приступачан са урбанистичке стране (добра умреженост, прилагођен улаз), док је са аспекта архитектуре само делимични приступачан, због немогућности коришћења спрата објекта.

ПРИСТУП ДО ОБЈЕКТА	ПРИСТУП ОБЈЕКТУ	ПРИСТУП УНУТАР ОБЈЕКТА
 <p>Објект се налази на аутобуском стајалишту</p>	 <p>Гласне телефонске</p> <p>Аутоматске врата</p>	 <p>Шатор сала</p> <p>Искључити</p>
 <p>Паркирање</p> <p>Построје за транспортовање</p> <p>370 cm</p> <p>450 cm</p>	 <p>Паркирање</p> <p>Построје за транспортовање</p> <p>90 cm</p>	 <p>Додатна ширина унутрашњих врата</p> <p>90 cm</p>
 <p>Пешачки прелаз</p> <p>150 cm</p>	 <p>Приступачна сала</p> <p>Приступачни тоалети</p>	 <p>Својакласица</p> <p>Дифузија</p> <p>Таласни стуб</p>
НИЈЕ МОГУЋЕ УТВРДИТИ ?	ИСПУЊАВА УСЛОВЕ ✓	НЕ ИСПУЊАВА УСЛОВЕ ✗

Изглед попуњеног обрасца са подацима о мапираном објекту и његовој приступачности

6.4. Прилог 4. Листинг свих мапираних локација

BEOGRAD

Vojni Medicinski Centar	Severni Bulevar br. 1, 11000 Beograd
Dom zdravlja „dr Milutin Ivković Palilula ogranak „Karaburma“	Pana Đukića br. 7, 11000 Beograd
Bolnica Medical centar	Mije Kovačevića br. 10, 110000 Beograd
Pedijatrijska ordinacija Zvrk	Mije Kovačevića br. 10 v, 110000 Beograd
Dom za stare Marija	Sime Šolaja br. 32, 11000 Beograd
Studentski dom Karaburma	Mije Kovačevića br.76, 11000 Beograd
Osnovana škola „Stefan Đukić“	Danteova br. 52, 111060 (Palilula) Beograd
Osnovana škola „Jovan Popović“	Marijane Gregoran br. 62, 11000 (Palilula) Beograd
Osnovna škola „Filip Višnjić“	Salvadora Aljendea br. 17, 11000 (Palilula) Beograd
Osnovna škola „Dr Arčibald Rajs“	Patrisa Lumumbe br. 5, 11000 (Palilula) Beograd
Osnovna škola „Jovan Cvijić“	Danila Ilića br. 1, 11000 (Palilula) Beograd
Škola stranih jezika Flow	Garsija Lorke br. 2, 11000 (Palilula) Beograd
Srednja tehnička PTT škola	Svrljiška br.1,11000 (Palilula) Beograd
Pravoslavni bogoslovski fakultet Univerziteta u Beogradu	Mije Kovačevića br. 11 b., 11060 (Palilula) Beograd
Biblioteka Milutin Bojić, ogranak Stara Karaburma	Velje Miljkovića br. 11, 11000 (Palilula) Beograd
Muzej Beograd	Marije Gregoran br. 17, 11000 (Palilula) Beograd
Muzej romske kulture	Husinskih rudara br. 31, 11000 (Palilula) Beograd
Omladinski stadion	Bore Vukmirovića br. 12, 11000 (Palilula) Beograd
Kaizen MMA Akademija	Salvadora Aljendea br.18, 11000 (Palilula) Beograd
Omladinski teniski Klub Beograd	Dragoslava Srejovića, 11000 (Palilula) Beograd
Fitness klub Gud Lajf	Srnetička br.4., 11000 (Palilula) Beograd
Adiko Banka	Severni bulevar br.5, 11060 (Palilula) Beograd
Erste Banka	Mije Kovačevića br.10, 11000 (Palilula) Beograd
Komercijalna Banka	Marijane Gregoran br. 56, 11000 (Palilula) Beograd
Banka Inteza	Marijane Gregoran br. 60, 11000 (Palilula) Beograd
Raiffeisen Banka	Marijane Gregoran bb, 11000 (Palilula) Beograd
Banka Poštanske štedionice	Drenovačka br.11, 11000 (Palilula) Beograd
Telenor Banka	Višnjička br .84, 11000 (Palilula) Beograd
Adiko Banka	Višnjička br. 84, 11000 (Palilula) Beograd
Pošta Srbije	Patrisa Lumumbe br. 50,11060 (Palilula) Beograd
Pošta Srbije	Mirijeovski bulevar 18 b, 11000 (Palilula) Beograd
Pošta Srbije	Višnjička br. 84, 11000 (Palilula) Beograd
Javno preduzeće „Pošta Srbije“, Radna jedinica „Hibridna pošt“	Prilazni put Ada Huji bb, 11000 (Palilula) Beograd
Mup Palilula	Mije Kovačevića br. 15, 11000 (Palilula) Beograd

Nova City Hotel Signature Collection	Husinskih rudara br.9, 11000 (Palilula) Beograd
Hotel Karaburma	Stefana Dukića br. 2, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Modena Art	Mije Kovačevića br. 10 a, 11000 (Palilula) Beograd
Kafana Topola	Patrisa Lumumbe br. 49 b, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Sara Pizza	Garsija Lorke br. 1, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Čobanov lad	Hoze Martia 2b, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Romantičari	Mije Kovačevića br. 10, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Petar At Tikas	Dragoslava Srejovića br. 1b, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Felicity	Dragoslava Srejovića br. 79, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Carski Lov	Ada Huja bb, 11000 (Palilula) Beograd
Restoran Stari most	Višnjička br.18, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Dzudo klub	Bore Vukmirovića br.14 a, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Flavium	Bore Vukmirovića br. 14, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Kafeterija	Pana Đukića br. 1, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Break	Vojvode Mićka Krstića br. 1g, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Wood	Mije Kovačevića 10d, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Monument	Višnjička br. 84, 11000 (Palilula) Beograd
Kafić Karambol	Mirijevski bulevar br. 18, 11000 (Palilula) Beograd
Supermarket Roda	Mirijevski Bulevar br. 18 b, 11000 (Palilula) Beograd
Bakalnica Baštovanov Kantar	Višnjička br. 24, 11000 (Palilula) Beograd
Supermarket Corner shop	Mije Kovačevića br.10, 11000 (Palilula) Beograd
Supermarket Maxi	Pana Đukića br. 6, 11000 (Palilula) Beograd
Bio Market M	Stevana Hristića br. 4, 11000 (Palilula) Beograd
Market Jakovljević	Marijane Gregoran br. 44, 11000 (Palilula) Beograd
Supermarket Maxi	Marijane Gregoran br. 60, 11000 (Palilula) Beograd
Bakalnica Aman	Juhorska br. 29, 11060 (Palilula) Beograd
Supermarket Deni	Dragoslava Srejovića, 11000 (Palilula) Beograd
Supermarket Maxi	Salvadora Aljendea br. 31, 11000 (Palilula) Beograd
Pijaca Karaburma	Uralska bb, 11000 (Palilula) Beograd
Shopping Center Karaburma	Mirijevski Bulevar br. 18 b, 11000 (Palilula) Beograd
Big Fashion Shopping Center	Višnjička br. 84, 11000 (Palilula) Beograd
Apoteka TT Pharm	Salvadora Aljendea br. 15 g, 11000 (Palilula) Beograd
Apoteka Lily	Marijane Gregoran br. 60, 11000 (Palilula) Beograd
Apoteka Vita	Juhorska br.9 a, 11060 (Palilula) Beograd
Apoteka	Patrisa Lumumbe br. 47, 11000 (Palilula) Beograd
Dom Zdravlja Surčin	Braće Puhalović br. 12, 11271 (Surčin) Beograd
Dom zdravlja Jakovo	Palih boraca br. 1, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Inep Labaratorija	Vojvođanska br. 146, 11271, (Surčin) Beograd
Dom za stare Meliorvita	Boljevačka br. 141, 11271 (Surčin) Beograd
Osnovna škola „Vuk Karadžić“	Bratstva i jedinstva br. 1, 11271 (Surčin) Beograd
Osnovna škola „22. Oktobar“	Maršala Tita br. 8, 11271 (Surčin) Beograd

Osnovna škola „Stevan Sremac”	Maršala Tita br. 6, 11271 Domanovci (Surčin) Beograd
Osnovna škola „Branko Radičević”	Braće Kokar br. 5, 11271 Boljevci (Surčin) Beograd
Osnovna škola „Dušan Vuksović Diogen”	11. oktobra Bečmen (Surčina) Beograd
Osnovna škola „Vožd Karađorđe”	Boljevačka br. 2 11271 Jakovo (Surčin) Beograd
Škola stranih jezika Conlingua plus	Braće Puhalović br. 17, 11271 (Surčin) Beograd
Škola stranih jezika Eurolingua	Vojvođanska br.193, 11271 (Surčin) Beograd
Biblioteka Sveti Sava	Maršala Tita br. 2, 11272, Dobanovci (Surčin) Beograd
Baletski Studio BSI Art Centar	Galovačka br. 22,11271 (Surčin) Beograd
Kulturni centar Surčin	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Muzej Vazduhoplovstva - Beograd	Aerodromski put br. 250, 11070 (Surčin) Beograd
Crkva Svete Petke	Vojvođanska bb, 11271 (Surčin) Beograd
Crkva sv. Vaznesenja	Palih boraca, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Crkva Svetog Save	Vuka Karadžića bb, 11279 Progar (Surčin) Beograd
Crkva Svetog Arhangela Gavrila	11. Oktobra br. 11, 11279 Progar (Surčin) Beograd
Letnja scena Bojčinska šuma	Palih boraca, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Muzej Stajkova kuća	Ulica mira br. 90, 11271 Boljevci (Surčin) Beograd
Fitness klub Toddy	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Košava Gym	Vojvođanska br. 386 d, 11271 (Surčin) Beograd
Stadion FK Srem	Prilivak bb, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Konjički klub Stremen	Savska bb, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Stadion Progar	Novosadska bb, 11280 Progar (Surčin) Beograd
Konjički klub Bojčin	12. avgusta br.78, 11275 Progar (Surčin) Beograd
Komercijalna Banka	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Societe Generale Srbija	Trg Zorana Đinđića br.2, 11271 (Surčin) Beograd
Poštanska štedionica	Aerodrom Beograd bb, 11180, (Surčin)Beograd
Eurobank	Trg Zorana Đinđića br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Credit Agricole Banka	Vojvođanska br. 100, 11271 (Surčin) Beograd
Banka Intesa	Vojvođanska br. 85, 11271 (Surčin) Beograd
Pošta Surčin	Vojvođanska br.71, 11271(Surčin), Beograd
Pošta Dobanovci	Ugrinovačka br. 12, 11272 Dobanovci (Surčin), Beograd
Pošta Progar	Žrtava Fašizma br. 2, 11280 Progar (Surčin) Beograd
Nacionalna služba za zapošljavanje filijala Surčin	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Gradska opština Surčin	Vojvođanska br. 80, 11271 (Surčin) Beograd
Javno preduzeće Surčin	Vojvođanska br. 80, 11271 (Surčin) Beograd
Policijska stanica Surčin	153a, 11271 (Surčin) Beograd
Poreska uprava	Vojvođanska br.120, 11271 (Surčin) Beograd
Biblioteka Sveti Sava	Vojvođanska br. 79, 11271 (Surčin) Beograd
Gradski centar za socijalni rad Surčin	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Republički geodetski zavod Služba za katastar nepokretnosti Surčin	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd
Republički fond za zdravstveno osiguranje	Kosovska br. 2, 11271 (Surčin) Beograd

Uprava javnih prihoda	Vojvođanska br. 120, 11271 (Surčin) Beograd
Carinska Ispostava Aerodrom Beograd	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Savez sportova Surčin	Aerodromski put br. 37, 11271 (Surčin)Beograd
Airport Hotel Belgrade	Topolska br. 1, 11271 (Surčin) Beograd
Hotel S klub	Jakovačke desetine br.10, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Restoran Ribolovac	Oslobođenja br. 5, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Restoran Romanija	Jakovački Kormadin br. 7 ,11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Restoran Manda	Boljevačka br. 133, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Pivnica Restoran Aerodrom	Vojvođanska br. 368d,11271(Surčin) Beograd
Restoran Air Side	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Restoran Borik	Aerodrom Beograd bb, 11180(Surčin) Beograd
Restoran Land Side	Aerodrom Beograd bb, 11180(Surčin) Beograd
Restoran Brestački	Boljevačka bb, 11271 Jakovo (Surčin) Beograd
Restoran Bečmanska Bara	Stevana Radišića br. 27, 11279 Bečmen (Surčin)Beograd
Restoran Lovački dom	Bečmen bb, 11279 Bečmen (Surčin) Beograd
Etno restoran Bojčinska koleba	Put za Progar, 11280 Progar (Surčin) Beograd
Restoran Nova romantika	Vlade Obradovića - kamenog, 11275 Progar (Surčin) Beograd
Restoran Semeteško jezero	Lole Ribara, 11272 Dobanovci (Surčin) Beograd
Restoran Tajna	Maršala Tita, 11272 Dobanovci (Surčin) Beograd
Restoran Biser	Relje Oparušića bb, 11271 Boljevci (Surčin) Beograd
Kafić Dolasci	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Kafe Bašta	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Kafe Business Club	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Kafe Galeb 1	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Kafe Galeb 3	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin)Beograd
Kafe Kafeterija	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Kafe Pauza	Vojvođanska 153 a, 11271 (Surčin) Beograd
Kafe Trezor	Maršala Tita br. 2, 11272 Dobanovci (Surčin) Beograd
Kafe Don	Ugrinovačka br.21, 11272 Dobanovci (Surčin) Beograd
Kafe bar No 1	Vojvođanska br. 417a ,11271 (Surčin) Beograd
Kafe City	Vožda Karađorđa br. 9, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Tržni centar Jakovo	Boljevačka bb, 11276 Jakovo, (Surčin) Beograd
Tržni centar Šećer sokaka	Vojvođanska br. 79, 11271 (Surčin) Beograd
Supermarket Aman	Vojvođanska br. 413 A, 11271 (Surčin) Beograd
Supermarket Corner	Vojvođanska br. 178 A,11271 (Surčin) Beograd
Prodavnica Mega Sunce	Vinogradska br. 71, 11271 (Surčin) Beograd
Soulfood narket	vojvođanska br. 265, 11271 (Surčin) Beograd
Market Ema	11. oktobra br. 91, 11279 Bečmen (Surčin) Beograd
Diskont pića Tim 99	Vojvođanska br. 170, 11271 (Surčin)Beograd
Diskont pića Neretva komerc	Vojvođanska 137, 11271 (Surčin) Beograd
Pijaca Surčin	Trg Zorana Đinđića, 11271 (Surčin) Beograd

Apoteka Lilly	Vojvođanska br. 77, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka 20 oktobar	Braće Puhlovića br. 1, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Aqua Pharm	Kosovska br.135 b, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Julija Pharm	Braće Puhlovića br. 5, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Nibo Farm	Vojvođanska br. 90, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Sing Pharm	Vojvođanska br. 271, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Sing Pharm	Vojvođanska br. 77, 11271 (Surčin) Beograd
Apoteka Julija Pharm	Vožda Karađorđa br.8, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Apoteka Nibo Farm	Vožda Karađorđa br. 2, 11276 Jakovo (Surčin) Beograd
Parking Aerodrom	Aerodrom Beograd bb, 11180 (Surčin) Beograd
Aerodrom Parking	Vojvođanska 368 a, 11271 (Surčin) Beograd
Aerodrom Nikola Tesla Beograd	Aerodrom Beograd br. 59, 11180 (Surčin) Beograd
Železnička stanica Surčin	Dobanovački put bb, 11271 (Surčin) Beograd
Železnička stanica Boljevci	Ulica mira, 11271 Boljevci (Surčin) Beograd
Specijalna osnovna škola Branko Pešić	Svetotrojčina br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Specijalna osnovna škola Radivoj Popović	Prizrenska br. 37, 11080 (Zemun) Beograd
Ekonomska škola Nada Dimić	22. oktobra 19, 11080 (Zemun) Beograd
Elektrotehnička škola Zemun	Nade Dimić br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Medicinska škola Nadežda Petrović	Nade Dimić br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Pravno birotehnička škola Dimitrije Davidović	Tošin bunar br. 17, 11070 (Zemun) Beograd
Saobraćajno tehnička škola	Cara Dušana br. 262, 11080 (Zemun) Beograd
Specijalna srednja škola Veljko Ramadanović	Cara Dušana br. 143, 11080 (Zemun) Beograd
Tehnička škola Zmaj	Autoput za Zagreb br. 18, 11080 (Zemun) Beograd
Zemunski gimnazija	Gradski park br. 1, 11080 (Zemun) Beograd
Poljoprivredni fakultet Univerzitet u Beogradu	Nemanjina br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Kriminalističko-policijska akademija	Cara Dušana br. 196, 11080 (Zemun) Beograd
Visoko zdravstvena škola strukovnih studija u Beogradu	Cara Dušana br. 254, 11080 (Zemun) Beograd
Visoka inženjerska škola strukovnih studija Tehnikum Taurunum	Nade Dimić br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
ITAcademy	Cara Dušana br. 34, 11080 (Zemun) Beograd
BusinessAcademy	Cara Dušana br. 34, 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Gornji grad	Cara Dušana br. 123, 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Karađorđev trg	Karađorđeva br. 1/a, 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Novi grad	Prvomajska br. 8 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Sveti Sava	Petra Zrnjinskog br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Sveti Sava	Dušana Mađarčića Korčagina br.1, 11080 (Zemun) Beograd
Biblioteka Sveti Sava	Koste Dragičevića br. 37, 11080 (Zemun) Beograd
INEP Institut za primenu nuklearne energije	Banatska br. 31/b, 11080 (Zemun) Beograd
Institut za Fiziku	Pregrevica br. 118, 11080 (Zemun) Beograd
Institut za Kukuruz	Slobodana Bajića br. 1, 11080 (Zemun) Beograd
Galerija Doma vazduhoplovstva i kar	Štrosmajerova br. 3, 11080 (Zemun) Beograd

Galerija Stara kapetanija	Kej oslobođenja br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Dom vazduhoplovstva	Avijatičarski trg br. 12, 11080 (Zemun) Beograd
Zavičajni muzej Zemuna	Glavna br. 9, 11080 (Zemun) Beograd
Madlenianum Opera & Thetre	Glavna br. 32, 11080 (Zemun) Beograd
Teatar Gardoš	Masarikov trg br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Branko Ćopić	Cara Dušana br. 141 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Branko Radičević	Masarikov trg br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Ikarbus	Prvomajska br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Opanak	Dušana Mađarčića Korčagina br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo PAB	Jovana Brankovića br.2, 11283 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Taurunum	Prvomajska br. 79, 11080 (Zemun) Beograd
Kulturno umetničko društvo Teleoptik	Cara Dušana br. 139, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Svetog Ivana i Antuna Krstitelja	štrosmajerova br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Uznesenja blažene Djevice Marije	Veliki tg br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Katolička crkva Svetog Roka	Gradski park bb, 11080 (Zemun) Beograd
Samostan Sestara milosrdnica	Gradski park br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Samostan Školskih Sestara Svetog Franje	Karađorđeva br. 9 11080 (Zemun) Beograd
Manastir Svetog Arhangela Gavrila	Gradski park bb, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva rođenja Presvete Bogorodice	Svetosavska br. 15, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva rođenja Presvete Bogorodice	Rajičićeva br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Svete Trojice	Cara Dušana br. 83, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Svetog Atanasija Velikog	Put za plave horizonte bb, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Svetog oca Nikolaja Nikolajevska crkva	Njegoševa br. 43, 11080 (Zemun) Beograd
Crkva Svetog velikomučenika Dimitrija	
Hariševa kapela	Sibinjanin Janka br.1/a, 11080 (Zemun) Beograd
Sportski centar Pinki	Gradski park br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Opštinski savez za sport i rekreaciju invalida	
Zemun	Jovana Subotića br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Košarkaški klub Mladost	Mića Radakovića br 4/d, 11080 (Zemun) Beograd
Konjički Klub Kentaur	Banatska br. 31/B, 11080 (Zemun) Beograd
Klub za motonautiku	Kej oslobođenja br. 29, 11080 (Zemun) Beograd
Klub vazduhoplovstva	Štrosmajerova br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Jedriličarski klub Zemun	Kej oslobođenja br. 13, 11080 (Zemun) Beograd
Atletski klub Zemun	Koruška bb, 11080 (Zemun) Beograd
Aikido Federacija Srbije	Gradski park br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Aeroklub Franjo Kluz	Cara Dušana br. 57 ,11080 (Zemun) Beograd
Stadion FK Borac	Zadugarska bb, 11080 (Zemun) Beograd
Stadion FK Institut	Franje Krča br.1/a ,11080 (Zemun) Beograd
Stadion FK Milutinac	Nade Dimić 5-7, 11080 (Zemun) Beograd
Stadion FK Partizan Zemun	Mostarska br. 12, 11080 (Zemun) Beograd
Stadion FK Zemun	Ugrinovačka br. 80, 11080 (Zemun) Beograd
Addiko Banka	Gospodska br.11, 11080 (Zemun) Beograd

Komercijalna Banka	Rajičićeva br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
HalkBank	Gospodska br. 19, 11080 (Zemun) Beograd
Sberbank	Glavna br. 37, 11080 (Zemun) Beograd
Vojvodanska Banka	Magistarski trg br. 16, 11080 (Zemun) Beograd
Aik Banka	Glavna br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Banka Intesa	Glavna br. 30, 11080 (Zemun) Beograd
Credit Agricole Banka	22.oktobra br. 15, 11080 (Zemun) Beograd
Erste Banka	Glavna br.42, 11080 (Zemun) Beograd
Eurobanka	Prvomajska br. 86, 11080 (Zemun) Beograd
OTP Banka	Glavna br. 22 (Zemun) Beograd
Pireus Banka	Karađorđeva br. 21, 11080 (Zemun) Beograd
Banka Poštanska Štedionica	Milana Uzelca br. 23/a, 11080 (Zemun) Beograd
ProCredit Banka	Glavna br. 47, 11080 (Zemun) Beograd
Raiffeisen Banka	Prvomajska br. 101, 11080 (Zemun) Beograd
Societe generale Srbija	Pukovnika Milenka Pavlovića br.12, 11273 (Zemun) Beograd
UniCredit Banka	Gospodska br. 20, 11080 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 100	Bačka br.11/A, 11190 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 108	Carice Jelene br. 18, 11281 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 124	Autoput za Novi Sad bb, 11199 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 125	Bolnica Bežanijska kosa bb,11071 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 135	Vojni put br. 1.573, 11283 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 146	Ugrinovačka br. 210/b, 11080 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 80	Glavna br. 80, 11080 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 81	Prvomajska br. 8, 11182 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 82	Cara Dušana br. 214, 11182 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 83	Krajiška 71/a, 11184 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 84	Dušana Mađarčića Korčagina br.7, 11186 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 85	Momčila Radivojevića br.34, 11186 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 86	Marije Bursać br. 49, 11278 (Zemun) Beograd
Pošta Beograd 87	Bihćka br.1, 11273 (Zemun) Beograd
Opština Zemun	Magistarski trg br.1, 11080 (Zemun) Beograd
Republički geodetski zavod Služba za katastar nepokretnosti Zemun	Kej oslobođenja br. 29, 11080 (Zemun) Beograd
MUP Republike Srbije - Policijska stanica Batajnica	Pukovnika Milenka Pavlovića br. 7, 11273 (Zemun) Beograd
MUP Republike Srbije - Policijska stanica Zemun	Veliki tg br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Poreska uprava - filijala Zemun	Glavna br. 30, 11080 (Zemun) Beograd
Carinska Ispostava Terminal Beograd	Autoput za Zagreb bb, 11080 (Zemun) Beograd
Direkcija za nacionalne referentne laboratorije	Batajnički drum 7.deo 10, 11080 (Zemun) Beograd
Republički fond za zdravstveno osiguranje	Gospodska br. 25, 11080 (Zemun) Beograd
Uprava Javnih prihoda	Magistarski trg br. 1, 11080 (Zemun) Beograd
Prekršajni sud u Beogradu	Gospodska br. 8, 11080 (Zemun) Beograd

Nacionalna služba za zapošljavanje Zemun	Prvomajska br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Euro Garni Hotel	Ratarski put br. 37/b (Zemun) Beograd
Garni Hotel City Code Vizura	Cara Dušana 105, 11080 (Zemun) Beograd
Garni Hotel City Fortuna	Batajnički drum br. 261, 11080 (Zemun) Beograd
Garni hotel Lav	Cara Dušana br. 240, 11080 (Zemun) Beograd
Garni Hotel Zeder	Vojni put br. 2, 164/e, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Bali Colosseum	Ugrinovački put 22. deo 31, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Best	Prizrenska br. 36/a, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Dunavska Priča	Kej Oslobođenja br. 47, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Contact	Džona Kenedija 10/1, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Jugoslavija	Bulevar Nikole Tesle br. 3, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Oasis	Autoput za Novi Sad br. 75, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Otard	Kej Oslobođenja bb, 11080 Beograd (Zemun) Beograd
Hotel Skala	Bežanijska br. 3, 11080 (Zemun) Beograd
Theater Hotel Belgrade	Karađorđeva br. 9, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel Zlatnik	Dobanovačka br. 95, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Princip	Gardoška br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Šaran	Kej oslobođenja br. 53, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran A la Grekos	Svetotrojčina br. 22, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Aperto	Stevana Dubajića br. 5 11273 (Zemun) Beograd
Restoran Badnji mlin	Magistarski trg br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Balkan ekspres	Despota Đurđa br.22, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Banija Lux	Ratarski put br. 37 (Zemun) Beograd
Restoran Bella Napoli	Zmaj Jovina br. 35, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Brener	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Sugar and Spice	Bulevar Nikole Tesle br. 3, 11070 (Zemun) Beograd
Restoran Četverac	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Beli Zec	Sindelićeva br. 47, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Ćiribu Ćiriba	Masarikov trg br.6, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Daka	Hercegovačka br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Danibus	Kej oslobođenja br. 39, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Gladni Vuk	Masarikov trg bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Domaća kuhinja Petrović	Bežanijska br. 55, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Druga Priča	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Dubočica	Rade Končara br. 87, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Etno kutak	Romanijska br. 9/f, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Gigo	Gornjogradska 7/b, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Golub	Ivićeva br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Gurman	Jovana Subotića br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Holy Smokes - Texas Style BBQ	Aleksinačkih rudara br. 16, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Intergalactic Diner	Bulevar Nikole Tesle br. 3, 11080 (Zemun) Beograd

Restoran K2	Džona Kenedija 10 E, 11070 (Zemun) Beograd
Restoran kod Jage i Gice	Džona Ken edija br. 2/B, 11070 (Zemun) Beograd
Restoran kod Kapetana	Kej oslobođenja br. 43, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Lakat	Njegoševa br. 53, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Mačkov podrum	Niška br.14, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Makao i žuto more	Prve pruge br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Malevila	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Mango	Prvomajska br. 29, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Mićina Domaća kuhinja	Prvomajska br. 108/C, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Milagro	Kej oslobođenja br. 55 , 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Naja	Magistarski trg br. 14, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Paša	Kej oslobođenja br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Restorani Platani	Kej oslobođenja br. 45, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Internacionalna kuća Kej	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Reka	Kej oslobođenja br. 73/b, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Rudopolje	Đorđa Čutkovića br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Sač	Rabina Alkalaja br. 5, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Sač Kod Nike	Dobanovačka br. 56, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Salaš 034	Sindelićeva br. 34, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Salon 5	Avijatičarski trg br. 5, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Šavnik	Bačka br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Semlin Art	Fruškogorska br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Široka staza	Dunavska bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Slonče	Radoja Dakića br.16, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Slow food ABC	Ohridska br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Smokvica	Autoput za Novi Sad 124-126, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Splav Žabar	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stara carinarnica	Kej oslobođenja br. 31, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stara Kapetanija	Kej oslobođenja br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stara Sent Andrea	Kej oslobiđenja br. 35, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stara srpska kuća	Džona Kenedija 10/p, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stara Župa	Bežanijska br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Modlica	Kosovska br. 5, 11080 (zemun) Beograd
Restoran Stari Shanghai	Autoput za Zagreb br. 20, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Stari Šlep	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Taverna Tanjirići	Novogradska br. 10,11080 (Zemun) Beograd
Restoran Terasa Galeb	Kej oslobođenja br. 73,11080 (Zemun) Beograd
Restoran Toro grill	Kej oslobođenja br. 49, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Tri kuma Debela	Sindelićeva br. 7, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Tri Lađara	Zmaj Jovina br. 29, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Tricolore	Kej oslobođenja br. 59, 11080 (Zemun) Beograd

Restoran Unca Fibre	Njegoševa 53, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Urban Diner	Autoput za Novi Sad br.124, 11186 (Zemun) Beograd
Restoran Vatrenka	Stevana Markovića br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Veliki trg	Gospodska br. 18, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Venecija	Kej Oslobođenja br. 6, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Verona	dalmatinske zagore br.1, 11273 (Zemun) Beograd
Restoran New Mariner	Kej oslobođenja br. 11a, 11080 (zemun) Beograd
Restoran Zapata Rio	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Restoran Trattoria Al Fiume	Njegoševa br. 53, 11080 (Zemun) Beograd
Bar Bašta kod Juge	Bulevar Nikole Tesle br. 3, 11070 (Zemun) Beograd
Caffe & Lounge Kennedy	Džona Kenedija 1/c, 11080 (Zemun) Beograd
Caffe bar Retro	Magistarski trg br. 3, 11080 (Zemun) Beograd
Caffe pizzerija Maggiore	Karađorđev trg br.34/f, 11080 (Zemun) Beograd
Blue Bar	Bulevar Nikole Tesle br. 3, 11070 (Zemun) Beograd
Jedro Bar	Kej oslobođenja br. 61, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Botik Bar	Sarajevska br. 11, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Casa di Papa	Nikolaja Ostrovskeg br. 13, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Eden	Kej oslobođenja br. 67, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Galerija	Čunarska br. 1, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Impress	Gradski park br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Jarbol	22.oktobra br. 14, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Kasper	Gradski park br. 2, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe kićeni kućerak	Njegoševa br. 4, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Marshall	Džona Kenedija br. 10/i, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Pogled	Sindelićeva br. 30, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe poslastičarnica La Bagio	Njegoševa br. 36, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Pozorište	Magistarski trg br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Sat	Kej oslobođenja br. 47, 11080 (Zemun) Beograd
Kafe Status	Novogradska br. 84/a,11080 (Zemun) Beograd
Kafe zemlja čuda	Masarikov trg br. 16, 11080 (Zemun) Beograd
Kafeterija Gardoš	Njegoševa br. 53, 11080 (Zemun) Beograd
Parma Cafe Pizzeria	Autoput za Novi Sad, br.124, 11186 (Zemun) Beograd
Pizza bar La Luna	Majora Zorana Radosavljevića br. 246, 11273 (Zemun) Beograd
Rakia Bar	Magistarski trg br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Megamarket Roda	Bačka br. 11/a, 11080 (Zemun) Beograd
Megamarket Roda Mega	Autoput za Zagreb br.18, 11080 (Zemun) Beograd
Megamarket Tempo Express	Majke Jugovića br. 11, 11273 (Zemun) Beograd
Megamarket DIS	Autoput za Zagreb br. 18, 11080 (Zemun) Beograd
Supermarket Idea	Ugrinovački put br .212, 11080 (Zemun) Beograd
Supermarket Maxi	Gornjogradska 11/a, 11080 (Zemun) Beograd
Supermarket Shop & Go	Karađorđev trg br. 1, 11080 (Zemun) Beograd

Aman market	Ugrinovački put br.3, 11080 (Zemun) Beograd
Aroma market	Bežanijska br. 16, 11080 (Zemun) Beograd
Market Corner	Cara Dušana br.167, 11080 (Zemun) Beograd
Market Cezar Markoni	Bežanijska br. 23, 11080 (Zemun) Beograd
Dragstor Mita	Karađorđeva br. 2a, 11080 (Zemun) Beograd
Market Karmen	Nikole Demonje br. 25 /r, 11273 (Zemun) Beograd
Market Peka	Vojvođanskih brigada br. 143, 11273 (Zemun) Beograd
Market Fish	Kosovska br. 12, 11080 (Zemun) Beograd Pukovnika milenka Pavlovića br .147/a, 11273 (Zemun) Beograd
MD Market	
Prodavnica Maxi	Gospodska br. 21, 11080 (Zemun) Beograd
Prodavnica Shop & Go	Glavna br. 53, 11080 (Zemun) Beograd
Supermarket Medius	Široki put br. 25, 11273 (Zemun) Beograd
TSV prodavnica	Stanka Tišme br. 17, 11273 (Zemun) Beograd
Dečija robna kuća Leto	Batajnički drum br.1, 11080 (Zemun) Beograd
Robna Kuća Beograd	Glavna br.13, 11080 (Zemun) Beograd
Zemun Park	Autoput za Novi Sad br. 124-126, 11080 (Zemun) Beograd
Tržni centar Zmaj	Autoput za Zagreb br. 18, 11080 (Zemun) Beograd
Tržni centar Zemnikum	Magistarski trg br.3, 11080 (Zemun) Beograd
Belmax Center Belgrade	Autoput za Zagreb br. 20, 11080 (Zemun) Beograd
Metro centar	Autoput za Novi Sad br. 120, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Lily Drogerie	Prvomajska br. 8, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Batajnica	Majora Zorana Radosavljevića br. 4, 11273 (Zemun) Beograd
Apoteka Benu	Majora Zorana Radosavljevića br. 222, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Farmabel	Zagorska br. 11/e, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Oaza zdravlja v	22.oktobra br. 1, 11080 (Zemun) Beograd
Velika apoteka 8	Pavla Vujisića br. 61/g, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Altiora Pharma	Ugrinovački put br. 60, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Baofarm	Zagorska br. 11/h, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Beolek	Majora Zorana Radosavljevića br.136, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Biofarm	Jovana Miodragovića br. 28/r, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Biopharm	Zmaj Jovina br. 10, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka DHF	Mića Radakovića br. 4/h, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Gaga Lek	Branka Pešića br. 15, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Galen Pharm	Beogradska br.8, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Marex	Prvomajska br. 8 /k, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Medica plus	Prvomajska 2/f, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Medika	Prve pruge 1, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Menta	Bežanijska br. 48, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Milja	Magistarski trg br. 7 ,11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Molika	Prvomajska br. 6/d, 11080 (Zemun) Beograd
Apoteka Multi Pharmacia	Braće Smiljanić br. 3, 11080 (Zemun) Beograd

Apoteka Nena Altina	Juga Grizelja br. 35/A, 11283 (Zemun) Beograd
Autobuska stanica Terminus Lasta Zemunski kej	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Marina 4. juli	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Marina Dunav	Kej oslobođenja bb, 11080 (Zemun) Beograd
Železnička Stanica Batajnica	Matrozova bb, 11080 (Zemun) Beograd
Železnička Stanica Zemun	Cvijičeva br.1, 11080 (Zemun) Beograd
Železnička Stanica Zemun Polje	Pružni put bb, 11080 (Zemun) Beograd
Hotel City Rooms	Rableova br.1, 11000 (Zvezdara) Beograd
Garni Hotel Dum	Čede Mijatovića br. 8, 11120 (Zvezdara) Beograd
Hotel Sunrise	Smederevski put br. 25/b, 11130 (Zvezdara) Beograd
Hotel Vozarev	Pop Stojanova br. 16, 11050 (Zvezdara) Beograd
Hotel Srbija	Ustanička br. 127 c, 11000 (Zvezdara) Beograd
Hotel Sabor	Smederevski put br. 27, 11130 (Zvezdara) Beograd
Hotel A	Miodraga Ibrovca br. 40, 11000 (Zvezdara) Beograd
Hotel Garni Dum	Čade Mijatovića br. 8, 11000 (Zvezdara) Beograd
Hotel Belgrade Hills	Volgina br. 25 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Principessa	Ljubice luković br. 5, 11000 (Zvezdara) Beograd
Konoba i vinski bar Tata Mata	Dalmatinska br. 98, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Koliba	Ljubice luković br. 7a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Etno restoran Pahuljica	Pante Srečkovića bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Nova Tiha Noć	Pante Srečkovića bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafana Dunja	Bore Prodanovića br.13, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafana Buba Mara	Bulevar kralja Aleksandra br.305,11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran As Lazić	Vitezova Karađorđeve Zvezde br.63, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Zavičaj Zvezdara	Bulevar kralja Aleksandra br.366, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Dva putića	Svetog Nikole br.29 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Trudbenik	Pante Srečkovića bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Vrh Beograda	Volgina, 11000 (Zvezdara) Beograd
Picerija Šestica	Bana Ivaniša br. 23,11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Rifat Burdžević	Milana Rakića br. 77, 11160 (Zvezdara) Beograd
Restoran Stari Balkan	Rableova bb, 11160 (Zvezdara) Beograd
Kafe klub i Restoran House	Dravska br.12, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafana Majdan Plus	Slobodanke Danke Savić br. 1, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Depo 23	Zahumska br. 23 a, 11120 (Zvezdara) Beograd
Restoran Bastion	Braće Ribnikar br. 40, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Vranje	Mirijeovski venac br. 25, 11160 (Zvezdara) Beograd
Restoran Stara Priča	Ljubice Luković br. 2, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Zvezdara Teatar	Milana Rakića br.38, 11000 ((Zvezdara) Beograd
Restoran Vidovdan	Bulevar kralja Aleksandra br. 642, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Koni	Ulofa Palmea br. 7, 110000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Lipov lad	Bulevar kralja Aleksandra br. 270, 11000 (Zvezdara) Beograd

Restoran piceria Golub	Bulevar kralja Aleksandra br. 202, 11000 (Zvezdra) Beograd
Restoran Kod Banića	Bulevar kralja Aleksandra br. 20, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Sindelić	Vojislava Ilića 86, 11050 (Zvezdara) Beograd
Restoran Desetka	Bulevar kralja Aleksandra, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Tabor	Bulevar kralja Aleksandra br. 348, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Klopka	Stanislava Sremčevića br. 20, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Obrok	Milsns Rakića br. 86 g, 11000 (Zvezdar) Beograd
Restoran Trpeza	Narodnog fronta br. 44, 11050 (Zvezdara) Beograd
Restoran Đerdan	Jelene mioč br. 1, 11050 (Zvezdara) Beograd
Restoran Red Clay	Volgina br. 21, 110000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Za Anu	Vitezova Karađorđeve Zvezde bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Restoran Troy	Mihaila Todorovića, 11000 (Zvezdara) Beograd
Maršal Pab	Ćirila i Metodija br. 2, 11000 (Zvezdara) Beograd
Picerija Orzi	Vojislava Ilića 73, 11050 (Zvezdara) Beograd
Bar Jazbina	Bulevar kralja Aleksandra br. 89, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafe pizerija Kućica	Batutova br. 11,11120 (Zvezdara) Beograd
Kafić Mingi	Križanićeva br. 22, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Corner	Gospodar Vučića, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafe klub Pre i posle	Milana Rakića br. 75, 11000 (Zvezdara) Beograd
Bar Aviator	Batutova, 11000 (Zvezdara) Beograd
Bar Cheers	Jovanke Radaković 23, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafić Narcis	Bulevar kralja Aleksandra br. 352, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafeić Libertar	Svetog Nikole br. 100, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafić Incognito	Hajduk Stankova br. 35, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafić Molinero	Ljubice Luković br. 5a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Bonaca	Ulofa Palmea br. 7, 110000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Mozaik	Ulofa Palmea br. 3, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Zimzelen	Ljubice Luković, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Cafe 9	Bulevar kralja Aleksandra br.193, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafić Konekt	Marka Oreškovića br. 46, 11120 (Zvezdara) Beograd
Kafić Šumski Bar	Volgina br. 12 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Kosovska - umetnička Kolonija	Gospodar Vučića br. 229, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Ruska Trojka	Nova br. 501, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić Riznica Hrane & Kafe	Krfska br.28,11120 (Zvezdara) Beograd
Kafić Idemo do Duška	Uroša Trajanovića br. 12, 11000 (Zvezdara) Beograd
Kafić zlatna Kornjača	Bulevar kralja Aleksandra br. 284, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kaliyan Shisha Bar	Bulevar kralja Aleksandra br. 388, 11050 (Zvezdara) Beograd
Kafić BPC	Ulofa Palmea br. 1, 11000 (Zvezdara) Beograd
Bakalnica SHOP &Go	Ljubice Lukić br. 7, 11000 (Zvezdara) Beograd
Pekara Hleb & Kifle	Bulevar kralja Aleksandra br. 190, 11000 (Zvezdar) Beograd
Supermarket Idea	Bulevar kralja Aleksandra br. 294, 11000 (Zvezdara) Beograd

Supermarket Maxi	Živka Davidovića br. 81, 11050 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Aman	Svetog Nikole, 11000 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Idea	Svetog Nikole br. 43, 11000 (Zvezdara) Beograd
Market D	Kovačeva bb, 110000 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Maxi	Salvadora Aljendea br. 31, 11000 (Zvezdara) Beograd
Skver Market	Laze Kostića bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Market Aroma	Veljka Dugoševića br. 15, 11000 (Zvezdara)Beograd
Supermarket Maxi	Pećska br. 15, 11000 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Maxi	Jovanke Radaković br. 25, 110000 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Idea	Stanislava Sremčevića br. 15-17, 11000 (Zvezdara) Beograd
Aviv Park Zvezdara	Živka Davidovića br. 86, 11050 (Zvezdara) Beograd
Supermarket Dis	Rabelova br. 19 b, 11160 (Zvezdara) Beograd
Kineska Robna Kuća	Mirijevski venac, 11000 (Zvezdara)Beograd
Robna kuća Panda	Bulevar kralja Aleksandra br. 174, 11160 (Zvezdara) Beograd
Market Mg	Zorana Radmilovića bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Prodavnica Super Vero 2	Mis Irbijeve bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Market DM	Rableova br.17, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Lily	Bulevar kralja Aleksandra br. 186, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Lily	Bulevar kralja Aleksandra br. 238, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Lily	Rabelova br. 19 a, 11160 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Baofarm	Branka krsmanovića br. 14, 110000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Genia	Bulevar kralja Aleksandra br. 187, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Lipov Lad	Bulevar kralja Aleksandra 298 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Vega Pharm	Bulevar kralja Aleksandra br. 318, 110000 (Zvezdara)Beograd
Apoteka Lily	Bulevar kralja Aleksandra br. 233, 11000 (Zvezdara)Beograd
Apoteka	Olge Jovanović bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Farmanea	Bulevar kralja Aleksandra br.357, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Lily	Bulevar kralja Aleksandra 488a, 11000 (Zvezdara)Beograd
Apoteka Ramonda	Matice srpske br. 97 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka	Vitezova Karađorđeve zvezde br.2, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Oaza Zdravlja	Mirijevski Venac br.16 ,11000 (Zvezdara)Beograd
Apoteka Graeca	Ulofa Palmea br. 3, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Benu Pharmacy	Koste Nađa br. 10e, 11000 (Zvezdara)Beograd
Apoteka Nibopharm	Zagrađe br. 11, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Ivančić i Sin	Mirijevski venac br. 23, 11160 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Stari Đeram	Bulevar kralja Aleksandra br. 176, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Veliki mokri lug	Nikole Grulovića br. 14, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka lily	Dimitrija Tucovića br. 154 a, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Prima 3	Bulevar kralja Aleksandra br. 82, 11000 (Zvezdara) Beograd
Apoteka Nibopharm	Zagrđe br. 11, 11000 (Zvezdara) Beograd
Javna Garaža Parking Servis	Živka Davidovića, 11050 (Zvezdara) Beograd

Parking	Mirijevski venac bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Parking	16. oktobra bb, 11000 (Zvezdara) Beograd
Dom zdravlja Milutin Ivković - Ambulanta Ovča	Mihaja Emineskua br. 59, 11210 Ovča (Palilula) Beograd
Osnovna škola Kraljica Marija	Mihaja Emineskua br. 65, 11210 Ovča (Palilula) Beograd
Biblioteka Ovča	Mihaja Emineskua br. 78, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Rumunska crkva Svetog cara Konstantina i carice Jelene	Mihaja Emineskua br.55 ,11212 Ovča (Palilula) Beograd
Mesna zajednica Ovča	Mihaja Emineskua br. 79, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Pošta Ovča	Mihaja Emineskua br. 78/a , 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Restoran T6 Limited	Ovčanski put bb, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Pivara Federlong Brewery	Mihaja Emineskua br. 79, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Supermarket Aman	Mihaja Emineskua br. 61, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Železnička stanica Ovča	Lole Ribara bb, 11212 Ovča (Palilula) Beograd
Dom zdravlja	Tome Buše br. 21, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Stomatološka ordinacija Dr Stevanović	Titova br. 8, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Stomatološka ordinacija Dr Aleksandar Ilić	Radnih akcija br. 37, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Stomatološka ordinacija Spas dent	Radnih akcija br. 4, 112502 Železnik (Čukarica) Beograd
Stomatološka ordinacija Zdravko Budimir	Učitelja Mihajlovića br. 10 Železnik (Čukarica) Beograd
Stomatološka ordinacija Dekident	Lole Ribara br. 156, 11030 Železnik (Čukarica) Beograd
Dom za stare Sv. Trifun	Branka Radičevića, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Osnovna škola,, Stefan Dečanski”	Milana Mijalkovića br. 11, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Osnovna škola,, Braća Jerković”	Stjepana Stupanca br. 19, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Tehnička škola lola	Jugoslovenska br. 19, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Prva Sportska Košarkaška Gimnazija	Stjepana Stupanca br. 15a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Biblioteka Đura Jakšić	Srpskih vladara br. 6, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Crkva sv. Stefana Dečanskog	Braće Lukića, Železnik (Čukarica) Beograd
Stadion Železnik	Avalska bb, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Sportski centar Železnik	Izvorac bb, 11030 Železnik (Čukarica) Beograd
Sportska hala Železnik	Stjepana Stupanca br.15 a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Ženski rukometni klub Železnik	Stjepana Stupanca br. 30, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Karate Klub Železnik	Darinke Radović 16/29, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Teniski klub Fila	Stevana Sremca br. 4, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Klub pravih žena	Stevana Filipovića br. 2v, Železnik (Čukarica) Beograd
Komercijalna Banka	Titova br. 2, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Societe Generale Banka	Lole Ribara br. 149, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
EuroBanka	Lole Ribara br.154a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Adiko Banka	Lole Ribara br.154, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Pošta Srbije	Lole Ribara br.154, 11254 Železnik (Čukarica) Beograd
Pošta Srbije	Darinke Radović br. 39, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Banka Poštanske štedionice	Darinke Radović br. 21, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Mesna zajednica Železnik	Darinke Radović br. 35, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd

Policijska stanica Železnik	Darinke Radović br. 27a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Sportski teren Vojinović	Avalska, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Eko Kitchen	Lole ribara br. 3, 11224 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Neptun	Stjepana Stupanca br. 15, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran City Pzza	Stjepana Stupanca br. 18, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Lek za dušu	Darinke Radović br. 35, 11030 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Relax	Lole Ribara bb, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Burence - M	Lole Ribara br. 148, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Valter	Darinke Radović br.35, 11030 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Pončo	Radnih akcija br. 4, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran Burger plus	Lole Ribara br. 164, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran kod Paše	Lole Ribara br. 157/3 11030 Železnik (Čukarica) Beograd
Restoran La Komida	Učitelja Mihailovića br.22, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Kafić Šteta	Titova Tome Buše br. 21, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Kafić Play	Avalska br. 2a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograda
Kafić Piranha	Radnih akcija br.40, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Kafić Moment Coffe World	Lole ribara br. 162, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Supermarket Maxi	Darinke Radović br. 29, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Market TIN	Starih ratnika br. 12, 11240 Železnik (Čukarica) Beograd
Prodavnica Matijević	Radnih akcija br. 60, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Diskont Aman 134	Radnik akcija br. 40 a, Železnik (Čukarica) Beograd
Tržni centar	Avalska 88a, 11250 Železnik (Čukarica) Beograd
Pijaca Železnik	Radnih akcija br. 75 Železnik (Čukarica) Beograd
Etno Restoran Ćuran	Ovčanski put, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Picerija Plac	Zrenjaninski put br. 156, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Restoran Kod buce	Vojvođanska br. 11, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Kafe Club	Julije Delere, 112111 Borča (Palilula) Beograd
Kafe Eho	Ratnih Vojnih Invalida, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Kafe De Facto	Ivana Milutinovića br. 71, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Kafe Libero	Zrenjaninski put br. 152, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Kafić No Stress	Velikorementska br. 1 a, 112110 Borča (Palilula) Beograd
Kafić Tegla Bar	Baba Višnjina br. 48, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Pab Old Borcha	Narodnog fronta br. 10, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Nargila Bar Bronx	Beočinska br. 79, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Retail Park Shopping Borča	Zrenjaninski put bb, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Robna kuća Panda	Dvanaestog oktobra, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Supermarket DIS	Bratstva i jedinstva br. 2g, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Supermarket Lidl	Bratstva i jedinstva br. 2d, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Supermarket Shorty	Kikindska br. 20, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Supermarket Maxi	Milana Toplice br. 9, Borča br.9 (Palilula) Beograd
Supermarket Aman	Ivana Milutinovića br. 71, 11211 Borča (Palilula) Beograd

Supermarket Roda	Zrenjaninski put, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Bakalnica Soulfood	Jovana Zlatoustog br. 32, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Market Tomašević	Ivana Milutinovića br. 32, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka Benu Pharmacy	Zrenjaninski put bb, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka Lily	Save Mrkalja br. 26, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka CECA Lek	Bratstva i Jedinstva br. 44, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka Goodwill	Ivana Milutinovića br. 20, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka Zen	Zrenjaninski put br. 152/1b, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Apoteka Puls	Ivana Milutinovića br. 9, 11211 Borča (Palilula) Beograd
DM prodavnica	Zrenjaninski put bb, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Autobuska stanica Bratstva i Jedinstva	Zrenjaninski put, 11211 Borča (Palilula) Beograd
Podzemni prolaz na Terazijama	
Shop&Go	
Apoteka Terazije	
Restoran Caruso	
Pekara Toma	
Telenor	
Pedagoški muzej	
Etnografski muzej	
Ministarstvo finansija	
Matematički fakultet	
H&M	
Kalemegdan	
Biblioteka grada Beograda	
Rajićeva Shopping mall	
Eurobank	
Office Shoes	
Sport Vision	
Zekstra	
Vapiano	
Planeta sport	
Glamour	
Zara	
Nušić caffe	
Aldo	
Shopping centar Millennium	
Apoteka Beograd	
Francuski kulturni centar	
Pandora	
Terranova	
Marciano guess	

Hleb i kifle
Erste bank
Muzej Zepter
Kuća Legata
Restoran Snežana
Trg Republike
Narodni muzej
Prodavnica „Vojna knjiga”
Nacionalni savet za koordinaciju saradnje sa Ruskom federacijom i Narodnom Republikom Kinom
Addiko banka
KFC Studentski trg
Restoran Plato
Filozofski fakultet
Biološki, Filološki i Geografski fakultet
Studentski park
Kolarčeva zadužbina
Park Vojvode Vuka
Narodna banka Srbije
Vukov i Dositejev muzej
Muzej pozorišne umetnosti
Pošta
Trg Nikole Pašića
Dom omladine
Narodno pozorište
Mc Donalds
Procredit banka
Muzej primenjene umetnosti
Kafe zmaj
Port Srbije
Srpska akademija nauka i umetnosti
Waikiki
Eurobank
Boutique2
Galerija prirodnjačkog muzeja
Sber banka
Muzička kola Mokranjac
TC Trg republike
Hleb i kifle
Makedonska 21 - Impact Hub, Citynest, kafić
Lilly
Dom sindikata

Kombank dvorana
Supermarket MAXI
Lilly apoteka
Passenger bar
Bar central
Aroma market
Apoteka Selić
Restoran smokvica
Pitara Tadić
Parfimerija Sava
Poslastičarnica Bhaklava Turkish
Pozorište na Terazijama
Cafeteria Studentski trg
Shop & Go
Apoteka
Pekara Ivan
Apoteka Beograd
Oš „Mihajlo Petrović Alas“
Max Mara
Square Five
Centar_01 ranga
Knjizara NOLIT
Idea London
Idea Beograđanka
Hleb i Kifle
Lester
Green market
Pekara
Lilly apoteka
Erstebank
Vojvodanska banka
Apoteka PEARL MEDICA
Extreme Intimo
Telenor
MANIA Collection
Studentski kulturni centar
Telenor
Cvetni trg
Lilly drogerie
Hilton
Restoran Manjež

Poslastičarnica Slavija
Look Up
Bonatti
Laptop Center
Poslastičarnica “Zlata”
Knjizara
Trefolino
Aik banka
Casino Havana
Hotel Slavija
Maxi
OTP banka
Pekara Trgić
MC Donalds
Fossil
Accessorize
Dve šmizle
Narodna banka srbije
Park Manjež
Robna kuća Beograđanka
Savremena knjižara
Robna kuća Panda
Turistička agencija
Službeni glasnik
Irish pub
Elektrodistribucija beograd
Ministarstvo zdravlja
PIO
Apoteka
Akademija 28
Pekara
Leskovački roštilj
Akademija umetnosti
Pekara trpković
Jugoslovensko dramsko pozorište
Mercator centar
Pica bar
Prvo osnovno javno tuzilastvo
Servisni centar Novi Beograd
Opština Novi beograd
Pekara

Ministarstvo unutrašnjih poslova-centralni registar

Policajska stanica

NLB banka

Fitness world

Sberbanka

Lukoil HQ

Jugoagent

Stari merkator

Pozoriste lutaka “Pinokio”

Dom zdravlja “Novi Beograd”

Megatrend univerzitet

Caffe Prime

Maxi

Pekara Ilić

Cirino drvce

Caffe Laganini

Coffee dream

Aviator kafe

Balkanbet kladionica

Perfecta Forza Gift Shop

Burek i stapići

Šiš ćevap

Poncho picerija

Hleb i Kifle

Kuća hrane Lazarević

Kobaja Grande

Skroz dobra pekara

Caribic pizza

Maxi

Idea

Raiffeisen banka

Banka Intesa

MTS

Pravni fakultet univerziteta Union

Maxi

Pošta

Nacionalna sluzba za zaposljavanje

Dunav osiguranje

Euromedic

Galerija podova

Restoran “Sevdah”

Deveta beogradska gimnazija
Hala sportova “Ranko Žeravica”
Cozy caffe
Mcdonalds
„Fountain” cinema
Kafeterija
Maxi
Restoran “Tornik”
Hleb i kifle
AIK banka
Banka Intesa
Skroz dobra pekara
Gelato bar
Credit Agricole banka
Aksa
Contra caffe
Win-win
Unicredit banka
Maxi
Apoteka prima
Azzaro centar
Wienerberger
Winbet
Maxi
Greenart caffe
Banka intesa
Komercijalna banka
Obuća Metro
Market TMNT
Veterinar
Apoteka
Euromedik
Pekara Savke
Frizerski salon JVS
Fresh ves
Registracija vozila
Theta restoran
DM
Piramida Shopping Mall
Aman plus
Mcdonald's

Kineski tržni centar
BENU apoteka
Galenpharm apoteka
Pijaca blok 44
Trzni centar
Optičar
Foto trend
Knjižara Luna
Tržni centar Mala piramida
Lilly drogerija
Hleb i Kifle
Zemlja cveca
Tc Enjub
Podrum pića valvarosa d.o.o.
Apoteka beograd
Maxi
Apoteka Galenpharm
Soccer
Lilly drogerija
Policija
Posta
Metalac market
Restoran „Route 45”
Restoran “Sveti Nikola”
Osnovna škola “Branko Radićević”
Vrtić “Sunce”
Maxi
Posta
Zavod za zaštitu prirode Srbije
Pekara Gak
Domaća kafa
Stara Kafanica na Doku
Lilly drogerija
Knjižara Kreativko
Knjižara Dragulj
Mesara Mladenović
Balkan ekspres
Apoteka
Obuća & Garderoba
Drzavna lutrija
Knjižara Papiion

Ministarstvo zaštite životne sredine

Hemijsko čišćenje

Caffe Macchiato

Panter ćevabdžinica

Pekara “Džo”

Zdrava hrana

Rostilj Đuka

Corner market

Menjačnica

Pet shop

Mozzart kladionica

Bravar

Cvecara “Lotos”

Pekara “Hit”

Market “San”

Apoteka

Hemijsko pranje

Apoteka

Trafika

Zdrava hrana

Mini-pani

Institut za majku i dete

Market

Pekara

Dom kulture “Studentski grad”

Bistro

Biblioteka “Studentski grad”

Galerija “Studentski grad”

Studenjak

Studentska menza

“Menzoteka”

Caffe Žabac

Palačinkarnica

Mini-pani

Bombonjera

Apoteka

Pekara “Gak”

Pekara Akademac

BALKANBET kladionica

“Tošin bunar”

Capri pizza

Domino
“Pro-cut” frizerski salon
SKC Novi Beograd
Politehnička škola
Visoka turistička škola strukovnih studija
Sportski centar “11. April”
Caffe “Topsy time”
Opština Čukarica
PU Čukarica
Pošta Srbije
Uprava za trezor (Poreska uprava)
Gradsko stambeno - Infostan
Baštino
Galerija Čukarica
Biblioteka
Roda Cineplex
Unicredit banka
Futura Fakultet
Green Mill
Maxi
PU rakovica
Burekdžinica
Obuća
Aleksandar Cosmetics
Nesal Jeans
Nesal
Pokret 59
Zlatara Aurelija
Fat Cat
Caffe bistro
Coffee dream
Caffe Mr Lazzaro
Maxi supermarket
Vip Pay menjačnica
Good food
Duff
Butik Stav
Lokali
Pijaca Žarkovo
Lokali
DM

Krug caffe
Pošta
Vero market
Lilly drogerie
Banka intesa
Cosmetic store
Central caffe
Pekara nova
Euro banka
Society Generale banks
Shop & Go
Pizza plus
Restoran Wall Street
Caffe RR
Kulturni centar Čukarica
Idea
Apoteka Benu
Osnovna skola „Josif Pančić“
Tržni centar Beteks
Shop & Go
LULU Pekara
Lokali
Bar 7
Pijaca Banovo brdo
Veliki park
Pivnica Friends
Raiffeisen banka
Apoteka
Swisslion Takovo
Societe Generale srbija
Zdrava hrana
Brza hrana ZAR
Tržni centar 56
Dexyco
Aksa
Dom zdravlja „Dr Simo Milošević“ - Čukarica
Tržni centar City hall
Apoteka prima
Raiffeisen bank
Diopta d.o.o.
Pekara Jovanović

EPS Distribucija Beograd - Banovo brdo

Apoteka Vukadinović

Planika

Toyzzz

Mcdonald's Požeška

Maxi

Sport Vision

Restoran Vuk 2

Credit Agricole bank

Marfin bank

Erste bank

Caffe Chicago

Butici

Poncho picerija

TC Požeška 80

Foto style

Butici

Apoteka prizma

Optika

Ateks

Jasmin

Lilly apoteka 125

Tržni centar Banovo brdo

Pekara Lulu - Požeška

Pekara Friends

Caffe & Pizzeria Balance

Kineski butik

Butik

Mini-pani

Zlatiborac

Banca intesa

Trzni centar Banovo brdo

Pekara „Kuki 2”

Hleb & Kifle

Sweet colina

Lisca

Tržni centar Banovo brdo

Trgovacki centar Vidikovac

Mcdonald's

Vojno medicinski centar

Višenamenski blok objekata

Shop & Go
Caffe Patrida
Market AMAN
Poštanska štedionica
Apoteka
Lilly drogerie
Shop & Go
Hleb i kifle
Trafika
Erste banka
Has
Big pizza
Knjižara kopirnica
Šišanjac
Zdrava hrana
Oš „Đorđe Krstić“
Maxi
Tržni centar Titanik
Kafić Pateras
San Remo kafić/restoran
Mondo tržni centar
Beer Korner
Market Gricko
Caffe 032
Vidikovacka crkva
Pekara Mijatovic
Tezge
Ada Ciganlija
Jezero by Azzaro
Atlantis Event Center
Bazeni košutnjak
Sendvič bar „Atelje“
Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja
Sportski centar
Studentski dom Kosutnjak
Klub Satelit, Košutnjak
Oš „Ljuba Nenadović“
Muzička škola „Vatroslav Lisinski“
Restoran brze hrane BURDUŠ
Supermarket Miss Chilli
Dom zdravlja

Dia Lab
Pekara Zof
Restoran brze hrane kod Ive

NOVI SAD

Apelacioni sud (Osnovni sud, Viši sud)	Sutjeska 3
Galerija Matice srpske	Trg galerija 1
Spomen zbirka Pavla Beljanskog	Trg galerija 2
Gradska biblioteka	Dunavska 1
Dunavski park	Dunavska ulica
Autobusko stajalište	Uspenska ulica
Pešački prelaz	Uspenska ulica
Srpsko narodno pozorište	Pozorišni trg 1
Osnovna škola „Đorđe Natošević“	Maksima Gorkog 54
Pokrajinski zavod za zaštitu prirode	Radnička 20
Gimnazija „Isidora Sekulić“	Vladike Platona 2
Muzej Vojvodine	Dunavska 35
Muzej Vojvodine (Muzej savremene umetnosti)	Dunavska 37
Dom zdravlja „Bulevar“	Bulevar Mihajla Pupina 23
Trg galerija	Trg galerija
Trg Mladenaca	Trg Mladenaca
Pozorišni trg	Pozorišni trg
Zmaj Jovina ulica	Zmaj Jovina ulica
Podzemni prolaz	Bulevar Mihajla Pupina
Prolaz hotela Vojvodina	Kralja Aleksandra
Crkva imena Marijinog	Katolička porta
Katolička porta	Katolička porta
Uspenska crka	Uspenska ulica
Autobusko stajalište	Uspenska ulica
Dečije igralište	Boška Buhe
Limanski park	Bulevar Oslobođenja
Limanska pijaca	Bulevar cara Lazara 50
Futoški park	Futoška ulica
Riblja pijaca	Trg republike 18
Trg republike	Trg republike
Trg na keju	Kej žrtava racije
Tržni centar Merkator	Bulevar Oslobođenja 102
Knjižara (TC Merkator)	Bulevar Oslobođenja 102
Butik	Bulevar Oslobođenja 102

Butik	Bulevar Oslobođenja 102
Kafić	Bulevar Oslobođenja 102
Restoran	Bulevar Oslobođenja 102
Supermrket (TC Merkator)	Bulevar Oslobođenja 102
Autobusko stajalište	Bulevar Oslobođenja 102
Dečije igralište	Dr Ivana Ribara
Dečije igralište	Fruškogorska
Galerija likovne umetnosti poklon zbirka Rajka Mamuzića	Vase Stajića 1
Tržni centar BAZAAR	Bulevar Mihajla Pupina 1
Butik ZARA (TC BAZAAR)	Bulevar Mihajla Pupina 1
Prodavnica satova (TC BAZAAR)	Bulevar Mihajla Pupina 1
Kafić (TC BAZAAR)	Bulevar Mihajla Pupina 1
Restoran (TC BAZAAR)	Bulevar Mihajla Pupina 1
MAXI prodavnica (TC BAZAAR)	Bulevar Mihajla Pupina 1
Autobusko stajalište	Bulevar Mihajla Pupina 1
Trg slobode	Trg slobode
Javna garaža	Jovana Subotića
Javni toalet	Javni toalet
Ulica Kralja Aleksandra	Ulica Kralja Aleksandra
Butik H&M	Kralja Aleksandra 3
Dunavska ulica	Dunavska ulica
Ulica Modene	Ulica Modene
Njegoševa ulica	Njegoševa ulica
Trifkovićev trg	Trifkovićev trg
Miletićeva ulica	Miletićeva ulica
Ulica Laze Telečkog	Ulica Laze Telečkog
Beogradski kej, Kej žrtava racije	Beogradski kej, Kej žrtava racije
Autobusko stajalište	Beogradski kej
Bulevar Mihajla Pupina	Bulevar Mihajla Pupina
Autobusko stajalište	Bulevar Mihajla Pupina
Parking	Trg galerija
Jevrejska ulica	Jevrejska
Autobusko stajalište	Jevrejska
Pešački prelaz	Jevrejska
Šoping centar BIG	Sentandrejski put 11
Prodavnica obuće Deichmann (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Butik C&A (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Butik H&M (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Kafić Macchiato Big (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Restorani (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Knjižara (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11

Kafić The Pub (ŠC BIG)	Sentandrejski put 11
Sportski i poslovni centar „Vojvodina” (SPENS)	Sutjeska 2
Prodavnica Univerexport (SPENS)	Sutjeska 2
Prodavnica dm (SPENS)	Sutjeska 2
Bar (SPENS)	Sutjeska 2
Pekara „Žeki” (SPENS)	Sutjeska 2
Međumesna autobuska stanica	Bulevar Jaše Tomića 6
Železnička stanica	Bulevar Jaše Tomića 4
Poljoprivredni fakultet	Trg Dositeja Obradovića 8
Fakultet tehničkih nauka (glavna zgrada)	Trg Dositeja Obradovića 6
Fakultet tehničkih nauka (Mašinski institut)	Vladimira Perića Valtera 2
Fakultet tehničkih nauka (Građevinski institut)	Dr Sime Miloševića 12
Prirodno-matematički fakultet (Odsek za fiziku, matematiku i informatiku)	Trg Dositeja Obradovića 3
Prirodno-matematički fakultet (Odsek za hemiju, biohemiju i zaštitu životne sredine)	Trg Dositeja Obradovića 3
Prirodno-matematički fakultet (Odsek za biologiju i ekologiju)	Trg Dositeja Obradovića 3
Pravni fakultet	Trg Dositeja Obradovića 1
Filozofski fakultet	Dr Zorana Đinđića 2
Tehnološki fakultet	Bulevar cara Lazara 1
Visoka poslovna škola	Vladimira Perića Valtera 4
Ekonomski fakultet	Dr Sime Miloševića 16
Studentski dom „Slobodan Bajić”	Dr Sime Miloševića 10
Zavod za zdravstvenu zaštitu studenata	Dr Sime Miloševića 6
Studentski restoran (Velika menza)	Dr Sime Miloševića 4
Studentski restoran (Mala menza)	Vladimira Perića Valtera 5
Gerontološki centar „Novi Sad”	Fruškogorska 32
Dom zdravlja „Liman”	Bulevar cara Lazara 77
MAXI prodavnica	Bulevar Oslobođenja 131
Prodavnica dm	Narodnog fronta 23
IDEA prodavnica	Narodnog fronta 55
Apoteka TILIA	Augusta Cesareca
Prodavnica dm	Bulevar Mihajla Pupina 2
Gimnazija „Jovan Jovanović Zmaj”	Zlatne grede 4
Poliklinika (Klinički centar Vojvodine)	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za bolesti uha, grla i nosa; Klinika za očne bolesti	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za ortopedsku hirurgiju i traumatologiju	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za neurohirurgiju; Klinika za vaskularnu i translatacionu hirurgiju	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za abdominalnu, endokrinu i translatacionu hirurgiju	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za urologiju; Klinika za plastičnu i	Hajduk Veljkova 1-9

rekonstruktivnu hirurgiju; Klinika za oralnu hirurgiju

Institut za interne bolesti	Hajduk Veljkova 1-9
Klinika za infektivne bolesti	Hajduk Veljkova 1-9
Centar za radiologiju	Hajduk Veljkova 1-9
Urgentni centar	Hajduk Veljkova 1-9
Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine (Poliklinika)	Hajduk Veljkova 10
Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine (Klinika za pedijatriju)	Hajduk Veljkova 10
Institut za zdravstvenu zaštitu dece i omladine Vojvodine (Klinika za rehabilitaciju)	Hajduk Veljkova 10
Klinika za stomatologiju Vojvodine	Hajduk Veljkova 12
Medicinski fakultet	Hajduk Veljkova 3
Kulturni centar Novog Sada	Katolička porta 5
Kiosk za prodaju kokica	Dunavska ulica
Saborna crkva	Nikole Pašića 4
Prodavnica dm	Episkopa Visariona 2
Almaška crkva	Almaška 13
Butik „Duga Fashion“	Sremska 3
Market Aroma	Železnička 25
IDEA prodavnica	Bulevar Oslobođenja 19
Apoteka IBIS	Bulevar Oslobođenja 4
Prodavnica dm	Bulevar Oslobođenja 30
Studentski centar Novog Sada-Služba ishrane	Dr Sime Miloševića 10
Studentski centar Novog Sada-Služba smeštaja	Dr Sime Miloševića 10
Osnovna škola „Jovan Popović“	Ravanička 2
Srednja škola „Svetozar Miletić“	Narodnih heroja 7
Slovačka evangelistička crkva	Vuka Karadžića 2
Grkokatolička crkva Sv. apostola Petra i Pavla	Jovana Subotića 6
Nikolajevska crkva	Nikolajevska porta
Pošta	Vojvođanska 5
Studentski dom „Feješ Klara“	Alekse Šantića 4
Prodavnica Univerexport	Futošku put 93
Prodavnica RODA	Kiš Ernea
Satelitska pijaca	Stevana Hladnog 1
Pošta	Futoški put
Policijska uprava - izdavanje ličnih dokumenata	Futoški put
Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović“ sa domom učenika	Bate Brkića
Pošta	Bulevar Jovana Dučića 13
Prodavnica MAXI	Stevana Hristića 26
Hram prenosa moštiju Svetog Save	Bulevar Slobodana Jovanovića
Dom zdravlja „Novo Naselje“	Bulevar Slobodana Jovanovića 9

Temerinski put	Temerinski put
Vrtić „Bubamara“	Čenejska 50
Osnovna škola „Dušan Radović“ - objekat 1	Čenejska 61
Osnovna škola „Dušan Radović“ - objekat 2	Velebitska bb
Osnovna škola „Dušan Radović“ - objekat 3	Temerinska 133
Hram Vaznesenja Gospodnjeg	Sentandrejski put bb
Dom zdravlja „Slana Bara“	Sentandrejski put
Prodavnica IDEA	Čenejska
Sportski centar „Slana Bara“ - dvorana	Sentandrejski put
Sportski centar „Slana Bara“ - bazen	Sentandrejski put
Glavna pošta	Narodnih heroja 2
Vrtić „Cvrčak“	Palmotićevo 1
Osnovna škola „Jovan Dučić“	Preradovićevo 6
Petrovaradinska tvrđava	Kamenički put
Hram Svete Petke	Reljkovićevo
Župna crkva i samostan sv. Jurja	Štrosermajerova 20
Petrovaradinska pijaca	Preradovićevo 108
Mesna zajednica Petrovaradin	Čajkovskog 4
Prodavnica Univerexport	Šenoina 6
Dom zdravlja „Petrovaradin“	Jože Vlahovića
Prodavnica Univerexport	Preradovićevo 106
Železnička stanica Petrovaradin	Franje Štefanovića 7
Kafić „Amico“	Radnička 25
Kafić „Šećer & Soul“ (SPENS)	Sutjeska 2
Fudbalski stadion „Karadorđe“	Dimitrija Tucovića 1
JKP, Informatika (šalter sala)	Bulevar cara Lazara 3
Institut za kardiovaskularne i plućne bolesti Vojvodine;	Institutski put 4
Institut za onkologiju Vojvodine	Marka Oreškovića
Kamenička pijaca	Marka Oreškovića
Mesna zajednica Sremska Kamenica	Trg Kralja Petra I
Crkva rođenja Presvete Bogorodice	Trg Kralja Petra I 2
Pošta	Trg Kralja Petra I 2
Gradska biblioteka - ogranak Sremska Kamenica	Zmajevac
Vrtić „Čika Jova“	Školska 3
Osnovna škola „Jovan Jovanović Zmaj“	Vojvode Putnika
Dom zdravlja „Sremska Kamenica“	Bulevar Oslobođenja 143
Policijska uprava - izdavanje ličnih dokumenata	Narodnog fronta 23
Erste banka - poslovnica	Narodnog fronta 42
Vrtić „Maslačak“	Bulevar Despota Stefana 8
Osnovna škola „Žarko Zrenjanin“	Bulevar Oslobođenja 84
UniCredit Banka - poslovnica	Bulevar Oslobođenja 82
Halkbank - poslovnica	

Osnovna škola „Vasa Stajić”	Vojvode Knićanina 12
Institut za javno zdravlje Vojvodine	Futoška 121
Pošta	Hajduk Veljkova 11
Master centar Novi Sad	Hajduk Veljkova 11
Hotel Master	Braće Popović bb
Srednja mašinska škola Novi Sad	Bulevar kralja Petra I 38
Hotel Novi Sad	Bulevar Jaše Tomića
Dom zdravlja „Jovan Jovanović Zmaj”	Zmaj Ognjena Vuka 19
Biskop „Cinestar”	Sentandrejski put 11
Eurobank - poslovnica	Bulevar Mihajla Pupina 14
Erste banka - poslovnica	Bulevar Mihajla Pupina 12
AIK banka	Bulevar Mihajla Pupina 2
Hotel Centar	Uspenska 1
Turistički informativni centar	Jevrejska 10
Apoteka LAURUS (Apolo centar)	Trg Slobode 3
Kancelarija za osobe sa invaliditetom (Apolo centar)	Trg Slobode 3
Kafe/restoran Atina	Katolička porta
Republički fond za penzijsko i invalidsko osiguranje	Žitni trg
Gimnazija Svetozar Marković	Njegoševa 22
Policijska uprava Novi Sad	Bulevar kralja Petra I 11
Vrtić „Čuperak”	Save Kovačevića 7
Osnovna škola „Kosta Trifković”	Berislava Berića 2
Škola za osnovno i srednje obrazovanje „Milan Petrović”	Braće Ribnikar 32
Osnovna škola „Prva vojvođanska brigada”	Seljačkih buna 51
Vrtić „Guliver”	Bate Brkića
UniCredit Banka - poslovnica	Bulevara Oslobođenja 30
Mesna zajednica Bistrica	Bulevar Jovana Dučića
Studentski dom „Nikola Tesla”	
Studentski dom „Živojin Ćulum”	
Zatvoren bazen SPENS	
Dvorane SPENS	
Skupština grada Novog Sada	
Matica Srpska	
Srednja tehnička škola „Mileva Marić Ajnštajn”	
Gimnazija „Laza Kostić”	
Crkva svetih Kilira i Metodija	
Osnovna škola „Jožef Atila”	
Mesna zajednica "Južni Telep”	
Plaža Štrand	
Republički zavod za zdravstveno osiguranje	
Ministarstvo unutrašnjih poslova	

Srednja elektrotehnička škola „Mihajlo Pupin“

Privatni univerzitet Singidunum

Osnovna škola „Branko Radičević“

Elektroprivreda Srbije

NIŠ

Klinički centar Niš - Klinika za kardiohirurgiju	Bulevar dr. Zorana Đinđića br. 48, 18000 Niš
Opšta bolnica Niš	Bulevar dr. Zorana Đinđića br. 46, 18000 Niš
Urgentni centar Niš	Bulevar dr. Zorana Đinđića br. 48, 8000 Niš
Vojna bolnica Niš	Bulevar dr Zorana Đinđića bb, 18000 Niš
Institut za lečenje i rehabilitaciju, Niška Banja” Niš	Srpskih Junaka br. 2, 18205 Niška Banja
Dom zdravlja Niš	Vojvode Tankosića br. 15, 18000 Niš
Kinika Maja	Vizantijski bulevar br. 33, 18000 Niš
Poliklinika Bocokić	Nikoletine Bursaća br. 8, 18106 Niš
Poliklinika Dr Nikolić	Igmanska br. 83, 18000 Niš
Poliklinika Human	Bulevar dr Zorana Đinđića br. 14-24, 18000 Niš
Poliklinika Kardio Medika	Vojvode Mišićabr. 58, 18106 Niš
Poliklinika Life Impuls	Generala Bože Jankovića br. 27, 18106 Niš
Poliklinika Longa Vita	Učitelj Tasina br. 9/a,18106 Niš
Poliklinika Magna Plus	Vojvode Stepe br. 22/b, 18000 Niš
Poliklinika Naissa	Ljube Didića br. 42, 18106 Niš
Poliklinika Panajotović	Dragiše Cvetkovića br. 29/A,18106 Niš
Poliklinika Varnava	Zelengorska br. 27/A, 18000 Niš
Poliklinika za laboratorijsku dijagnostiku Neolab	Bulevar Nemanjića br. 67, 18000 Niš
Gerontološki centar Niš	Radnih brigada br. 15, 18000 Niš
Dom za stare Eskulap Centar	Topličkog partizanskog odreda bb,18000 Niš
Starački Dom Čegarska Dolina	Čegarski put bb, 18000 Niš
Studentski dom paviljoni 1 i 2	Topličina br. 2, 18000 Niš
Studentski centar Niš, paviljon 3	Velikotrnovska br. 21, 18000 Niš
Studentski centar Niš, paviljon 4	Gradsko polje bb,18000 Niš
Osnovna škola „Učitelj Tasa“	Rajićeva br. 24, 18000 Niš
Osnovna škola „Vožd Karađorđe“	Vožda Karađorđa br. 29, 18000 Niš
Osnovna škola „Ratko Vukićević“	Ratka Vukićevića br 5, 18000 Niš
Osnovna škola „Dositej Obradović“	Kraljevića Marka br. 13a, 18000 Niš
Osnovna škola „Radoje Domanović“	Generala Milojka Lešjanina br. 49 a, 18000 Niš
Osnovna škola „Dušan Radović“	Đerdapska br. 45, 18000 Niš
Umetnička škola Niš	Prvomajska br. 6, 18000 Niš
Tehnička škola „12. februar“	Beogradska br. 22,18000 Niš
Gimnazija „Svetozar Marković“	Branka Radičevića br. 1, 18000 Niš
Gimnazija „Bora Stanković“	Vožda Karađorđa br. 27, 18000 Niš
Medicinska škola „Dr Milenko Hadžić“	Zetska br. 55, 18000 Niš

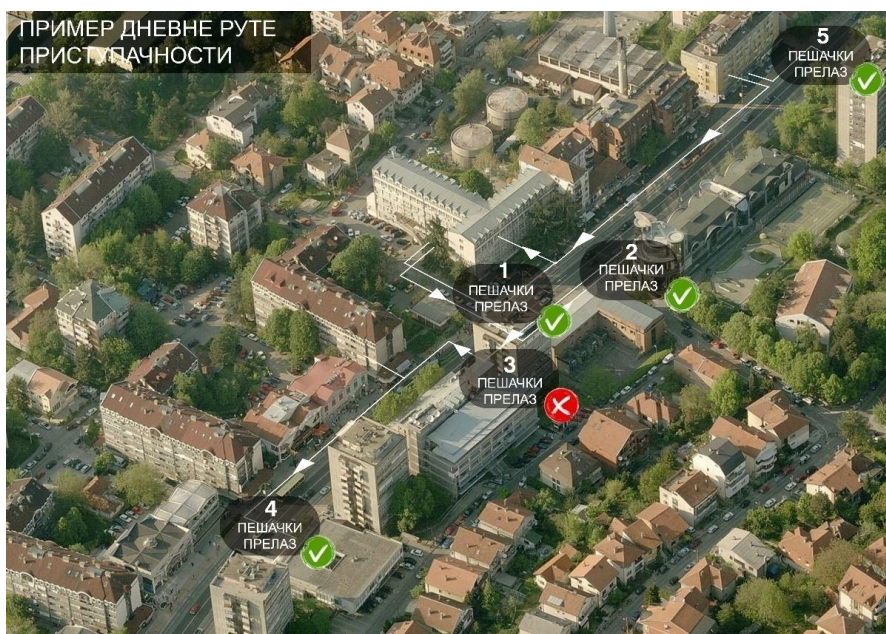
Elektrotehnička škola „Nikola Tesla“	Aleksandra Medvedeva br.18. 18000 Niš
Pravno poslovna škola	Trg kralja Milana br. 8, 18000 Niš
Filozofski fakultet	Ćirila i Metodija br. 2, 18000 Niš
Ekonomski fakultet	Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja, 18000 Niš
Prirodno- matematički fakultet	Višegradska br. 33, 18000 Niš
Građevinsko - Arhitektonski fakultet	Aleksandra Medvedeva br. 14. 18000 Niš
Medicinski Fakultet	Bulevar dr Zorana Đinđića br. 81,18000 Niš
Univerzitet u Nišu	Univerzitetski trg br. 2, 18000 Niš
Niška tvrđava	Đuke Dinić, 18000 Niš
Narodno Pozorište	Sindelićev trg,18000 Niš
Simfonijski Orkestar	Generala Milojka Lešjanina br. 16 a,18000 Niš
Bioskop Vilin Grad	Obrenovićeva br. 19, 18000 Niš
Pozorište lutaka	Bulevar dr Zorana Đinđića br. 7, 18000 Niš
Galerija Salon 77	Tvrđava bb, 18000 Niš
Izložbeni paviljon	Tvrđava bb, 18000 Niš
Hram svetog Cara Konstantina i Carice Jelene	Park Svetog Save bb,18000 Niš
Saborna Crkva	Prijezdina br. 7, 18000 Niš
Sinagoga	Davidova br. 2, 18000 Niš
Sportski centar Čair	9. Brigade br. 10, 18000 Niš
AIK Banka	Nikole Pašića br. 42, 18000 Niš
Komercijalna Banka	Nikole Pašića bb, 18000 Niš
OTP Banka	Bulevar Nemanjića br. 67, 18000 Niš
UniCredit Banka	Trg kralja Milana br. 7, 18000 Niš
Pireus Banka	Dušanova bb, 18000 Niš
Erste Banka	Sindelićev trg br. 20 ,18000 Niš
ProCredit Banka	Nikole Pašića 36, 18000 Niš
Raiffeisen Banka	Svetozara Markovića br.12, 18000 Niš
Banka Intesa	Obrenovićeva br. 13, 18000 Niš
Dunav osiguranje	Nikole Pašića br. 32a, 18000 Niš
Pošta Srbije	Vožda Karađorđa br. 13/a
Nacionalna služba za zapošljavanje	Ratka Vukićevića bb, 18000 Niš
Republički fond PIO Niš	Prijezdina br. 1, 18000 Niš
Zgrada Predsedništva SO Niš	7. Jula br. 2, 18000 Niš
MUP Republike Srbije - Policijska stanica Niš	Nade Tomića br. 14
Palata Pravde	Vožda Karađorđa, br. 23, 18000 Niš
Komanda kopnene vojske	Trg kralja Aleksandra Ujedinitelja, 18000 Niš
Hotel Best Western My Place	Kej 29. Decembar bb, 18000 Niš
Hotel Aleksandar	Njegoševa 81 A, 18000 Niš
Hotel Tami Residence	Durmitorska br. 1, 18000 Niš
Hotel Niški Cvet	Kej 29. decembar br. 2
Hotel New City	Vožda Karađorđa br. 12

Hotel Panorama Lux	Svetolika Rankovića br. 51
Hotel ArtLoft	Oblačića Rada br. 8, 18000 Niš
Hotel Vidikovac	Mokranjčeva br. 70, 18000 Niš
Hotel Eter	Nikole Pašića, 18000 Niš
Restoran Kod Rajka	Nikole Pašića br. 33, 18000 Niš
Restoran Pleasure	Kopitareva br. 7, 18000 Niš
Restoran Perla	Dragoljuba Jovanovića Draže
Restoran Pandora	Lole Ribara br. 2, 18000 Niš
Restoran Galija	Nikole Pašića br. 35, 18000 Niš
Restoran Stara Srbija	Trg Republike br. 12, 180000 Niš
Restoran Dušanov Konak	Dušanova bb, 18000 Niš
Restoran Lion	Matejevački put, 18000 Niš
Restoran Stambolijski	Nikole Pašića br. 36, 18000 Niš
Etno kuća Biser	Jadranska, 18000 Niš
Vespa Bar	Trg Republike br. 1, 180000 Niš
Kafić Lagano	Trg Republike br. 3, 18000 Niš
Kafić Jorgovan Mala	Svetozara Markovića br. 20, 18000 Niš
Kafić Street caffè	Trg Republike br. 3, 18000 Niš
Prodavnica Idea	Obrenovićeva br. 2, 18000 Niš
Prodavnica DIS	Bulevar Medijana br. 15, 18000 Niš
Tržni centar Stop Shop	Bulevar Medijana br. 21, 18000 Niš
DM Market	Trg kralja Milana br. 21, 18000 Niš
Podzemni prolaz Niš	Obrenovićeva bb, 18000 Niš
Tržni centar Forum	Obrenovićeva bb, 18000 Niš
Tržni centar Roda	Vizantijski bulevar br. 1, 18000 Niš
Tržni centar Kalča	Nikole Pašića br. 61, 18000 Niš
Autobuska stanica Niš	Bulevar 12. februar, 18000 Niš
Železnička stanica Niš	Dimitrija Tucovića, 18000 Niš

6.5. Прилог 5. Илустрација оптималне корисничке руте

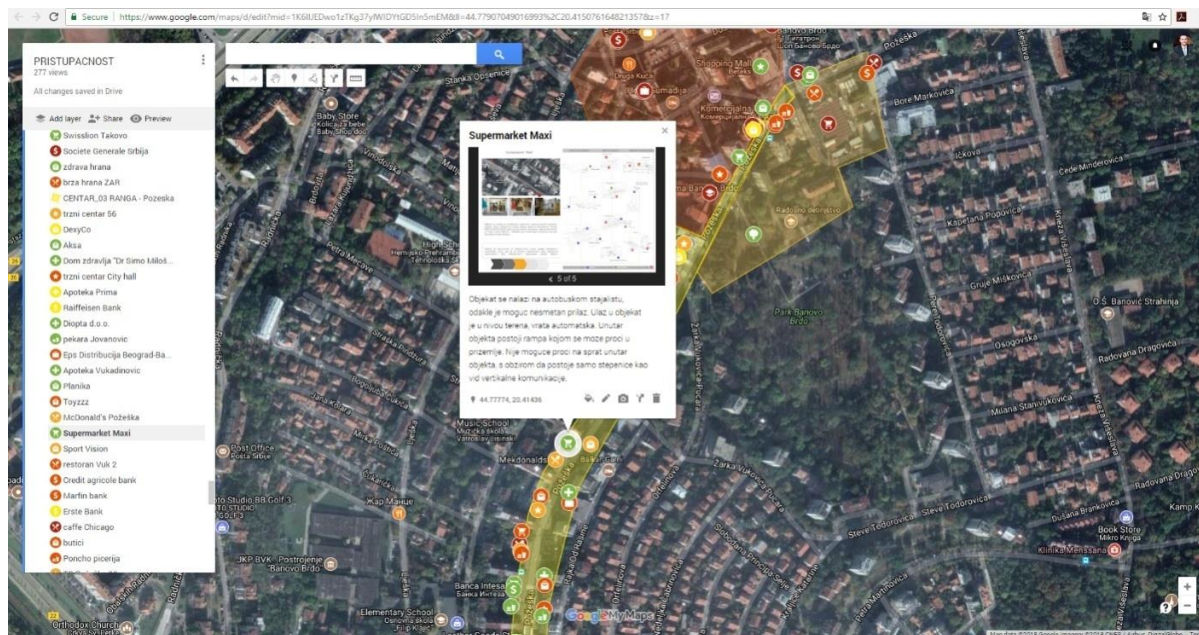
Визуелни приказ дневне руте корисника и могућности приступа жељеним објектима ради оптимизација кретања и указивања на препреке

Визуелни приказ дневне руте спољног приступа жељеним објектима ради оптимизација кретања и указивања на препреке

Визуелни приказ дневне руте корисника и могућности приступа жељеним објектима ради оптимизација кретања и указивања на препреке са карактеристикама појединачног објекта

Визуелни приказ карактеристика појединачног објекта на мапи приступачности

ЕДНОТЕ

- ¹ Постоји предрасуда да „меки“ системски методолошки приступ служи за решавање искључиво "меких проблема" (тј. проблема који укључују психолошке, социјалне и културне елементе), међутим он не прави разлику између "меких" и "тврдих" проблема, већ даје другачији начин суочавања са ситуацијама које се доживљавају као проблематичне. Свака ситуација која се доживљава као проблематична има и „тешке“ и „меке“ елементе, а сам „проблем“ заправо представља контингент људске перцепције и когниције појаве као такве (Wilson, 1990). Заједничко свим „тврдим“ системским приступима је разумевање система као целовитих онтолошких ентитета, односно ентитета који постоје у стварном свету "система", па се када се говори о рачунарском систему или информационом систему реферише на њих као на ентитете са јасним границама или физичким постојањем, који могу бити формално описани или дизајнирани да испуне задату сврху. У том смислу, ова методологија, за разлику од „тврдих“ системских приступа третира *појам система* као епистемолошки, пре него онтолошки, ентитет, односно као ментални конструкт који се користи за изградњу људског разумевања (Wilson, 1990). На пример, у одређеној организацији као систему, можемо описати ову организацију као систем који направи профит, или систем који трансформише сировине у комерцијални производ, или систем који обезбеђује радна места за локалне заједнице, или систем који загађује животну средину. У зависности од тога коју од перспектива узмемо, имаћемо битно другачије разумевање ове посебне организације (Checkland, 1998).
- ² **Soft systems methodology (SSM)** развијена је током 1980-их када је уочено да " одозго на доле" и изразито механички приступи организационом менаџменту великих организација не функционишу у променљивом окружењу. Ова методологија се сматра веома погодном за разјашњавање *сврхе* регионалних/локалних организација и потом дизајнирање "људског системског деловања" - функција и процеса – потребних да се постигне овај циљ. Коришћена је да олакша процес промена у многим великим организацијама приватног и јавног сектора. Резултат је континуаног, три деценијског спровођења акционог (партиципативног) истраживања, чији су зачетници Peter Checkland и Brian Wilson.
- ³ **Концептуални модели** се користе као помоћ у разумевању и спознаји материје коју репрезентују (Duan & Cruz, 2011). Термин "концептуални модел" је двосмислен: - има значење модел концепта, или - би могао значити модел који је концептуалан. Већина модела су концепти и они су, углавном, намењени за моделовање реалних стања ствари, а вредност модела директно зависи од тога како он *одговара на прошлост, садашњост, будућност, стварна или потенцијална стања реалности*. Модел концепта је сасвим другачији, јер да био добар, модел не мора имати ту чврсту релацију са реалним светом (Hutson, 1993). У оквиру овог истраживања има значење модела који је концептуалан.
- ⁴ Критичко акционо истраживање утемељено у заједници има два основна циља: 1) побољшано разумевање друштвеног феномена, и 2) друштвену трансформацију на нивоу односа и организације заједнице. Ставља акценат на практичну валидацију и поставља традиционалну хијерархију моћи између професионалних истраживача и субјеката истраживања „наопако“ са циљем анулирања доминације и привилегије истраживача и производње релевантних резултата који су осетљиви на комплексности контекста. У овој врсти истраживања, носиоци истраживачког рада заједно са сарадницима истраживачима из локалне заједнице дефинишу проблем и подешавају агенду истраживања, проналазе нове „скројене по мери“ начине да виде ситуацију и раде на решењима (Davis, 2008), захтевајући перспективу гледања на ствари кроз погледе на свет других људи и разумевање сукобљених вредносних система. (Lalović K. , 2013)
- ⁵ Свеобухватна карактеристика акционог истраживања је да се ради о генерисању практичних знања корисних за одрживе организационе промене или промене заједнице. Акционо истраживање, по дефиницији, увек се јавља у пракси у конкретним ситуацијама. Акционо истраживање је оријентисано ка промени и постиже је тако што укључује људе у истраживање као ко-истраживаче, чиме им пружа алате да изврше спонтану промену (Davis, 2008).
- ⁶ **Истраживање утемељено у заједници** је облик колективне акције које предузима заједница као кључ за њен опстанак, њено оспособљавање, или њену ефикасности у подстицању социјалне и политичке промене (Finley, 2008). Наглашава односе и демократско укључивање учесника у истраживање, а критеријуми корисности истраживања се често изједначавају са оснаживањем (Laszlo, 2003). Основне карактеристике овог типа истраживања су (Finley, 2008): - *позиционализам*, говори о распоређености, размештају знања које укључује и субјективна и интерсубјективна знања, као и објективна и интеробјективна, - *рефлексивност*, значи сталну анализу односа, динамике моћи и сврхе и улоге

истраживача и истраживања, - *сарадња*, говори о умешности једне друштвене групе у коришћењу истраживачке методологије у промовисању оснаживања и фасилитације појаве групе као политичког гласа, - *глас/испољавање*, одговорност руководиоца истраживања да укључи маргинализовани чланове заједнице који би иначе могли бити ућуткани током процеса рада истраживања, - *пракса*, се односи на интеракцију између размишљања и акција које су сврха истраживања.

- ⁷ »Дискриминација по основу инвалидности« значи свако прављење разлике, искључивање или ограничавање по основу инвалидности чији циљ или последица јесте ограничавање или поништавање признања, уживања или сповођења свих људских права и основних слобода у областима политике, економије, социјалних, културних, грађанских права и било којој другој области. Дискриминација укључује све облике дискриминације, укључујући ускраћивање разумних адаптација; »Разумне адаптације« јесу неопходне и одговарајуће модификације и прилагођавања које не представљају несразмеран или непримерен терет а потребне су у конкретним случајевима како би се особама са инвалидитетом гарантовало уживање или остваривање свих људских права и основних слобода на једнаким основама; »Универзални дизајн« представља дизајнирање производа, окружења, програма и услуга тако да сва лица могу у највећој могућој мери да их користе без додатних адаптација. »Универзални дизајн« не искључује постојање асистивних средстава и помагала за одређене категорије особа са инвалидитетом када су им таква средства потребна.
- ⁸ Према чл.2. Универзалне декларације сваком припадају сва права и слободе проглашене у овој декларацији, без икаквих разлика у погледу расе, боје, пола, језика, вероисповести, политичког или другог мишљења, националног или друштвеног порекла, имовине, рођења или других околности. Такође, према овој декларацији сви су пред законом једнаки и имају права, без икакве разлике на подједнаку заштиту закона. Ова гаранција недискриминације у признавању и остваривању људских права се односи и на право на слободу кретања (члан 13), а чланом 7 ове Декларације се наводи да сви имају право на једнаку заштиту против било које дискриминације којом се крши ова Декларација и против сваког подстицања на овакву дискриминацију.
- ⁹ Ако се утврди кршење неког права, пресудом Европског суда налаже се држави чланици да отклони последице кршења, плати трошкове, а често и штету која може бити велика. Европска конвенција штити и појединца који је држављанин земље која није чланица Савета Европе, ако су његова права повређена у земљи чланици Савета Европе. Заштита се пружа и разним групама као што су: жене, деца, избеглице, мањине и сл. Основна људска права садржана у Европској конвенцији су: право на живот, право на слободу и безбедност, право на правично суђење, право на поштовање приватног и породичног живота, право на склапање брака, право на делотворни правни лек, право на слободу мисли, савести и вероисповести, право на слободу изражавања, право на слободу окупљања и удруживања, и друга права која се дефинишу као одређене забране као што су: забрана мучења, забрана ропства и принудног рада, забрана дискриминације.

Европском конвенцијом која се у преамбули позива на Универзалну декларацију о људским правима, државе чланице Савета Европе преузеле су обавезу поштовања људских права јемчећи свакоме у својој надлежности права и слободе одређене у овој конвенцији. Европска конвенција посебно не третира појам људског достојанства, али кроз обавезу државе да штити свачији приватни живот и морални интегритет (част и углед) јасно је да повреда људског достојанства ужива судску заштиту у разним облицима, што се у пракси Европског суда и потврдило. Одредба члана 14. Европске конвенције изриче забрану дискриминације само у погледу оних права која су заштићена у другим члановима Европске конвенције и њеним протоколима. Међутим, Протокол број 12. уз Европску конвенцију изриче забрану дискриминације која се односи на сва права заштићена правним поретком, а на која се може позивати само у представкама против држава које су ратификовале Протокол 12. Тако се пред Европским судом појављују две врсте заштите и то заштита: заснована на одредби члана 14. Европске конвенције која се односи на све државе чланице Савета Европе и која се односи на оне државе које су ратификовале Протокол 12. Пропуштање да се различито третирају појединци или групе, може представљати кршење члана 14. Европске конвенције, а право да се не буде дискриминисан, може бити повређено када држава без разумног и објективног оправдања пропусти да различито третира појединце у ситуацијама које су битно различите. Значи, дискриминација не представља само различито поступање према лицима у битно једнаким ситуацијама, већ и једнако поступање према лицима у битно различитим ситуацијама. У случају када се укаже на постојање дискриминације и постојање основа за дискриминацију, терет доказивања различитог третмана који би падао на тужиоца, пребацује се на државну власт која треба да оправда различити третман.

- ¹⁰ Повеља има седам делова: 1. достојанство; 2. слободе; 3. једнакост; 4. солидарност; 5. права грађана; 6. правда и 7. опште одредбе. У делу под насловом Достојанство садржано је пет чланова који се односе на право на: живот, интегритет личности, забрану мучења или понижавајућег поступања и кажњавања, забрану ропства, принудног рада и трговине људима. Највише чланова, укупно 14, садржано је у делу под насловом Слободе. Поред права на слободу и безбедност које регулише члан 6. Повеље, ту је садржан још низ права која регулише Конвенција, попут права на поштовање приватног и породичног живота, права на имовину, слободе мисли, савести и вероисповести, права на образовање итд. Неке слободе из Конвенције су одређене детаљније попут слободе изражавања и информисања (члан 11), а неке нису уопште садржане у Конвенцији (слобода уметничког и научног стваралаштва). У последњем делу Повеље садржане су опште одредбе које се односе на тумачење и примену Повеље, њен однос према националном и међународном праву итд. У овом одељку истакнуто је и начело забране злоупотребе права. За однос Повеље према Конвенцији од значаја је члан 52. став 3. Повеље у коме је наведено да права из Повеље која одговарају правима из Конвенције имају исто значење и домаћај као и права из Конвенције.
- ¹¹ Наведено је утолико важније, у погледу остваривања права лица са инвалидитетом имајући у виду да ЕУ није усвојила Европску конвенцију за заштиту људских права и основних слобода.
- ¹² Према овој законској одредби: “разумно прилагођавање, означава неопходно усклађивање којим се не намеће несразмерно, односно непотребно оптерћење, тамо где је то у конкретном случају потребно, како би се обезбедило да особе са инвалидитетом уживају, одн. остварују равноправно са другима сва људска права и основне слободе.”
- ¹³ У случају да појединци имају ретка оштећена која нису узета у обзир при утврђивању стандарда приступачности, или који не користе средста која им се нуде за постизање приступачности (нпр. не знају Брајево писмо) чак и имплементација стандарда може бити недовољна да им гарантује приступ. У овим случајевима Конвенција УН-а уводи институте разумних адаптација, под условом да не представљају несразмеран или непромерен терет, а потребне су у конкретном случају како био се особама са инвалидитетом омогућило уживање свих људских права и основних слобода на једнаким основама (члан 2, срав 4). Наведена обавеза за обезбеђивање разумних адаптација настаје кад то појединац са инвалидитетом затражи, на радном месту, школи и тд. Разумне адаптације су средство за осигурање приступачности појединца са инвалидитетом у одређеној ситуацији. Разумним адаптацијама се постиже правичност за појединца са инвалидитетом у смислу недискриминације. (нпр. уклањање постојећег лифта у бутику и постављање већег ради обезбеђивања уласка особе са инвалидитетом је разуман адаптација, уколико ће особа са инвалидитетом куповином у бутику исплатити ове трошкове). Неспровођење разумних адаптација физичког окружења Конвенција у чл.2, став 3 препознаје као један од најважнијих облика дискриминације по основу инвалидитета, ради чијег укидања државе потписнице имају обавезу предузимања свих неопходних мера и корака (члан 5. став3).
- ¹⁴ Повреда начела једнаких права и обавеза сходно члану 7. овог закона постоји: ” ако се дискриминисаном, искључиво или углавном због инвалидности ускраћују слободе и права, односно намећу обавезе које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују, односно не намећу другом лицу; ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује”. Повреда овог начела не постоји при доношењу прописа, одлука или посебних мера којима се побољшава положај особа са инвалидитетом, чланова њихових породица и удружења особа са инвалидитетом.
- ¹⁵ Поступак заштите особа изложених дискриминацији води се у посебном парничном поступку пред судом опште месне надлежности или судом на чијем подручју особа са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена има пребивалиште или боравиште и прописан је чл.39. до 45. овог закона. Активну легитимацију за покретање поступка (поступак се покреће тужбом), поред особе са инвалидитетом према којој је дискриминација извршена и њеног правног заступника, има пратилац особе у случају да је према њему извршена дискриминација. Тужбом се може захтевати: забрана извршења радње, забрана даљег вршења радње, односно забрана понављања радње дискриминације; извршење радње ради уклањања последица дискриминаторског поступања; накнада материјалне и нематеријалне штете. У току судског поступка, као и по окончању поступка (док извршење не буде спроведено) могуће је захтевати издавање привремене мере ради отклањања опасности од насиља, спречила употреба силе или настанак веће ненадокнадиве штете услед дискриминаторског поступања. О предлогу за издавање привремене мере суд је дужан да одлучи у року од 48 часова од дана пријема предлога.

¹⁶ Одредба чл.26. став 1. Закона о забрани дискриминацији дефинише дискриминацију особа са инвалидитетом и прописује да дискриминација постоји ако се поступа противно начелу поштовања једнаких права и слобода особа са инвалидитетом у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота. Чл. 28.овог закона прописано је установљавање Повереника за заштиту равноправности, као самосталног државног органа, независаног у обављању послова утврђених овим законом, који прима и разматра притужбе због повреде овог закона, даје мишљења и препоруке, подноси тужбе из чл.43.овог закона, због повреде права из овог закона, подноси прекршајне пријаве и прати спровођење овог закона и других прописа и предлаже мере за заштиту равноправности (у даљем тексту: Повереник). Овај закон гарантује заштиту особа са инвалидитетом које су пријавиле случајеве дискриминације, или планирају да заштиту својих права остваре судским путем.

¹⁷ Поступак издавања грађевинске дозволе прописан је чл.135. Закона о планирању и изградњи. У смислу наведене законске одредбе грађевинска дозвола се издаје инвеститору који уз захтев за издавање грађевинске дозволе достави пројекат за грађевинску дозволу, има одговарајуће право на земљишту или објекту и који је доставио доказе прописане подзаконским актом којим се ближе уређује садржина и начин издавања грађевинске дозволе и платио одговарајуће административне таксе. Саставни део захтева је и извод из пројекта за издавање грађевинске дозволе потписан и оверен печатом личне лиценце од стране главног пројектанта. Грађевинска дозвола се издаје решењем, у року од пет радних дана од дана подношења захтева. Саставни део решења су локацијски услови, износ доприноса из члана 97. став 2. овог закона, извод из пројекта и пројекат за грађевинску дозволу. Локацијски услови представљају јавну исправу која садржи податке о могућностима и ограничењима градње на катастарској парцели која испуњава услове за грађевинску парцелу, а садржи све услове за израду техничке документације. Локацијски услови се издају за изградњу, односно доградњу објекта за које се издаје грађевинска дозвола, као и за објекте који се прикључују на комуналну и другу инфраструктуру.

Члан 133. Закона о планирању и изградњи прописује да грађевинску дозволу за изградњу следећих јавних објеката издаје министарство надлежно за послове грађевинарства и то: 1) високих брана и акумулација напуњених водом, јаловином или пепелом за које је прописано техничко осматрање;2) нуклеарних објеката и других објеката који служе за производњу нуклеарног горива, 3) објеката за прераду нафте и гаса који се граде ван експлоатационих поља по претходно прибављеној сагласности министарства надлежног за експлоатацију минералних сировина, производњу биогорива и биотечности у постројењима капацитета преко 100 т годишње, нафтовода и продуктовода, гасовода називног радног надпритиска преко 16 бара уколико прелази преко територије две или више општина, складишта нафте, течног нафтног гаса и нафтних деривата капацитета преко 500 тона који се граде ван експлоатационих поља дефинисаних законом којим се уређује рударство и геолошка истраживања и магистралних топловода;4) објеката базне и прерађивачке хемијске индустрије, црне и обојене металургије, објеката за прераду коже и крзна, објеката за прераду каучука, објеката за производњу целулозе и папира и објеката за прераду неметаличних минералних сировина који се граде ван експлоатационих поља дефинисаних законом којим се уређује рударство и геолошка истраживања, осим објеката за примарну прераду украсног и другог камена; 5) стадиона за 20 000 и више гледалаца, објеката конструктивног распона преко 50 м, објеката преко 50 м висине, силоса капацитета преко 20 000 м³ завода за извршење кривичних санкција, објеката за службене потребе дипломатско-конзуларних представништава страних држава, односно канцеларија међународних организација у Републици Србији, уколико је то прописано билатералним споразумом, као и стамбених комплекса вишепородичног становања када је инвеститор Република Србија; 6) термоелектрана снаге 10 MW и више, термоелектрана-топлана електричне снаге 10 MW и више и других објеката за производњу електричне енергије снаге 10 MW и више, као и електроенергетских водова трансформаторских станица напона 110 и више кВ; 7) међурегионалних и регионалних објеката водоснабдевања и канализације, постројења за припрему воде за пиће капацитета преко 200л/с и постројења за пречишћавање отпадних вода капацитета преко 200 л/с; 8) регулационих радова за заштиту од великих вода градских подручја и руралних површина већих од 300 ха; 9) објеката у границама непокретних културних добара од изузетног значаја и културних добара уписаних у Листу светске културне и природне баштине, објеката у заштићеној околини културних добара од изузетног значаја са одређеним границама катастарских парцела и објеката у заштићеној околини културних добара уписаних у Листу светске културне и природне баштине, објеката у заштићеним подручјима у складу са актом о заштити културних добара (осим претварања заједничких просторија у стан, односно пословни простор у заштићеној околини културних добара од изузетног значаја и културних добара уписаних у Листу светске културне баштине), као и објеката у границама националног парка и објеката у границама заштите заштићеног природног добра од изузетног значаја (осим породичних стамбених објеката, пољопривредних и економских објеката и њима потребних објеката

инфраструктуре, који се граде у селима), у складу са законом; 10) постројења за третман неопасног отпада, спаљивањем или хемијским поступцима, капацитета више од 70 т дневно; 11) постројења за третман опасног отпада спаљивањем, термичким и/или физичким, физичко-хемијским, хемијским поступцима, као и централна складишта и/или депоније за одлагање опасног отпада ;12) аеродрома за јавни ваздушни саобраћај;13) путничких пристаништа, лука, пристана и марина; 14) државних путева првог и другог реда, путних објеката и саобраћајних прикључака на ове путеве и граничних прелаза; 15) јавне железничке инфраструктуре са прикључцима и метроа; 16) објеката електронских комуникација, односно мрежа, система или средстава који су међународног и магистралног значаја и они који се граде на територији две или више јединица локалне самоуправе; 17) хидрографевинских објеката на пловним путевима; 18) пловних канала и бродских преводница који нису у саставу хидроенергетског система; 19) регионалних депонија, односно депонија за одлагање неопасног отпада за подручје настањено са преко 200.000 становника; 20) објеката за производњу енергије из обновљивих извора енергије снаге 10 MW и више. Сходно Одлуци о градској управи града Београда ("Сл. лист града Београда", бр. 126/2016, 2/2017 и 36/2017) Секретаријат за урбанизам и грађевинске градске управе града Београда врши поверене послове, који се односе на: издавање грађевинске дозволе за изградњу објеката преко 800 м², а грађевинске дозволе за изградњу објеката до 800м² издаје надлежни орган локалне самоуправе, одн. други надлежни орган.

- ¹⁸ Сви захтеви за издавање грађевинске дозволе у смислу чл.135. или за издавање решења у смислу чл.145. Закона о планирању и изградњи подносе се електронским путем преко централног информационог система Агенције за привредне регистре Републике Србије у оквиру обједињене процедуре у поступцима за издавање аката у остваривању права на изградњу и употребу објеката сходно Правилнику о спровођењу обједињене процедуре електронским путем ("Сл. гласник РС", бр. 113/2015, 96/2016 и 120/2017). Наведени правилник донело је Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре Републике Србије и истим се у смислу чл.1 :” ближе прописује предмет и поступак спровођења обједињене процедуре кроз Централни информациони систем за електронско поступање у оквиру обједињене процедуре у поступцима за издавање аката у остваривању права на изградњу и употребу објеката (у даљем тексту: ЦИС), а нарочито начин размене докумената и поднесака у обједињеној процедури електронским путем, као и форма у којој се достављају, односно размењују поднесци и документа, укључујући и техничку документацију и аката која у вези са обједињеном процедуром доносе надлежни органи и имаоци јавних овлашћења, садржина и начин издавања грађевинске и употребне дозволе, вођење и садржина регистра обједињених процедура и централне евиденције, као и овлашћења и обавезе регистратора и обим јавне доступности података и докумената садржаних у регистру”. Чланом 17.овог правилника прописана је провера испуњености формалних услова за поступање по захтеву. По пријему захтева за издавање грађевинске дозволе или решења из члана 145. овог Закона надлежни орган проверава испуњеност формалних услова за поступање по том захтеву, односно проверава да ли је:1) надлежан за поступање по захтеву;2) као подносилац захтева означен инвеститор, односно један од суинвеститора или финансијер;3) захтев поднет у прописаној форми и да ли садржи све прописане податке;4) уз захтев приложена сва документација прописана Законом и подзаконским актима донетим на основу Закона;5) уз захтев приложен доказ о уплати административних такси. Сходно чл.18 овог правилника прописано је да ако нису испуњени формални услови за даље поступање по захтеву, из члана 17. овог правилника, надлежни орган захтев одбацује закључком, у року од пет радних дана од дана подношења захтева, уз навођење свих недостатака. Против закључка из става 1. овог члана подносилац захтева може изјавити приговор надлежном општинском, односно градском већу, преко надлежног органа, у року од три дана од дана достављања. Ако је закључак из става 1. овог члана донело министарство надлежно за послове урбанизма и грађевинарства, односно надлежни орган аутономне покрајине, приговор се изјављује Влади, односно извршном органу аутономне покрајине.Ако подносилац захтева у року од десет дана од пријема закључка из става 1. овог члана, а најкасније 30 дана од дана његовог објављивања на интернет страници надлежног органа, поднесе нов, усаглашен, захтев и отклони све недостатке, не доставља документацију поднету уз захтев који је одбачен, нити поново плаћа административне таксе. Подносилац захтева може само једном искористити право на подношење усаглашеног захтева без обавезе достављања документације поднете уз захтев који је одбачен и поновног плаћања административне таксе за подношење захтева и накнаде. Уколико су према Закону о планирању и изградњи испуњени законски услови, надлежни орган издаје решење у року од 5 дана од дана подношења захтева у поступку обједињене процедуре сходно Правилнику о спровођењу обједињене процедуре електронским путем ("Сл. гласник РС", бр. 113/2015, 96/2016 и 120/2017). На основу правоснажне грађевинске дозволе уколико су испуњени законски услови инвеститор прибавља употребну дозволу у смислу одредбе чл.158.овог закона и објекат се може употребљавати.

¹⁹ Права и дужности Урбанистичког инспектора, у вршењу инспекцијског надзора, прописана су чл.173. Закона о планирању и изградњи. Урбанистички инспектор проверава да ли: 1) привредно друштво, односно друго правно лице или предузетник које израђује просторне и урбанистичке планове или обавља друге послове одређене овим законом испуњава прописане услове; 2) је плански документ израђен и донет у складу са законом и прописом донетим на основу закона; 3) су локацијски услови и урбанистички пројекат издати у складу планским документом; 4) се промене стања у простору врше у складу с овим законом и прописима донетим на основу закона; 5) је привредно друштво, односно друго правно лице, односно јавно предузеће или друга организација које утврђује услове за изградњу објеката и уређење простора, као и техничке податке за прикључак на инфраструктуру, доставило потребне податке и услове за израду планског документа, односно локацијске услове и објавило сепарат о техничким условима за изградњу објеката, у прописаним роковима.

У вршењу инспекцијског надзора урбанистички инспектор је у смислу одредбе чл.174. овлашћен да предузима следеће мере: 1) да забрани решењем даљу израду планског документа, ако утврди да привредно друштво, односно друго правно лице које израђује плански документ не испуњава услове прописане законом; 2) да поднесе приговор надлежном органу на издате локацијске услове, односно урбанистички пројекат, у року који не може бити дужи од 30 дана од дана издавања локацијских услова, односно потврђивања урбанистичког пројекта, ако утврди да ти акти нису у складу са законом, односно планским документом и о томе обавести инвеститора; тач. 3) - 5) (брисане), 6) да обавести орган надлежан за доношење планског документа или дела планског документа и да предложи министру надлежном за послове просторног планирања и урбанизма покретање поступка за оцену законитости планског документа или дела планског документа, ако утврди да плански документ или одређени део планског документа није донет у складу са законом или да поступак по којем је донет није спроведен на начин прописан законом; 7) да без одлагања обавести министра надлежног за послове просторног планирања и урбанизма, ако утврди да орган надлежан за доношење планског документа није у прописаном року донео плански документ; 8) да предузме мере против привредног друштва или другог правног лица, ако у прописаном року не објаве сепарат, односно не доставе потребне податке неопходне за прикључак на техничку и другу инфраструктуру; 9) да предузима и друге мере, у складу са законом. У случају из става 1. тачка 1. овог члана, привредно друштво, односно друго правно лице или предузетник може да настави са израдом планског документа кад отклони утврђене неправилности и о томе писмено обавести инспектора који је донео решење о забрани израде тог планског документа, а инспектор утврди да су неправилности отклоњене. Кад урбанистички инспектор утврди да је плански документ или део планског документа донет супротно одредбама овог закона, предложиће министру надлежном за послове просторног планирања и урбанизма да донесе решење о забрани примене планског документа до његовог усклађивања са законом и о томе обавестити орган надлежан за његово доношење. Министар надлежан за послове просторног планирања и урбанизма донеће решење из става 3. овог члана у року од 15 дана од дана подношења предлога урбанистичког инспектора.

Грађевински инспектор приликом вршења надзора може у складу са чл.176. поред осталог да: 1. нареди решењем обуставу радова и уклањање објекта или његовог дела, ако се објекат гради или је његово грађење завршено без грађевинске дозволе, односно ако се објекат гради супротно локацијским условима, односно грађевинској дозволи, односно потврди о пријави радова; 2. наложи решењем уклањање објекта, односно враћање у првобитно стање, ако се објекат гради, односно изводе радови без решења из члана 145. овог закона; 3) наложи решењем обуставу радова, ако инвеститор није закључио уговор о грађењу, у складу са овим законом; 4) наложи решењем обуставу радова и одреди рок који не може бити дужи од 30 дана за прибављање грађевинске дозволе, ако утврди да је за радове који се изводе на основу решења из члана 145. овог закона потребно прибавити грађевинску дозволу, а ако инвеститор у остављеном року не прибави грађевинску дозволу, да наложи решењем уклањање објекта, односно његовог дела; 5) наложи решењем обуставу радова и одреди рок који не може бити дужи од 30 дана за прибављање, односно измену грађевинске дозволе, ако изграђени темељи нису усклађени са, грађевинском дозволом и пројектом за извођење а ако инвеститор у остављеном року не прибави грађевинску дозволу, да наложи решењем уклањање изграђених темеља и враћање терена у првобитно стање; 6) наложи решењем уклањање објекта, односно његовог дела ако је настављено грађење, односно извођење радова и после доношења решења о обустави радова; 7) наложи решењем уклањање привременог објекта из члана 147. овог закона протеклом прописаног рока; 8) наложи решењем инвеститору, односно власнику објекта забрану даљег уклањања објекта, односно његовог дела, ако се објекат или његов део уклања без решења о дозволи уклањања објекта, односно његовог дела; 9) наложи решењем обуставу радова, ако инвеститор није решењем одредио стручни надзор, у складу са овим законом; 10) нареди спровођење других мера, у складу са овим законом.

²⁰ У ставу 3. прописано је да: “Стручни надзор може да врши лице које испуњава услове прописане овим законом за одговорног пројектанта или одговорног извођача радова. Надзор над извршавањем одредаба овог закона и прописа донетих на основу овог закона, врши министарство надлежно за послове урбанизма и грађевинарства (члан 172).

²¹ Разлози за доношење овог закона су првенствено у обавези Републике Србије да домаћу регулативу из области јавних набавки усклађује са директивама и другим актима Европске уније, сходно Стратегији развоја јавних набавки у Републици Србији за период 2014-2018. године (“Сл. гласник РС”, бр. 122/2014), а конкретније предвиђено Акционим планом за спровођење стратегије за период 2014-2015. год. Нарочито се истиче потреба усклађивања домаће регулативе са директивама које су ступиле на снагу у 2014. години: Директива 2014/24/EУ, о јавним набавкама (тзв. класичан сектор); Директива 2014/25/EУ, о набавкама од стране субјеката који послују у области водопривреде, енергетике, саобраћаја и поштанских услуга; Директива 2014/23/EУ, о додели уговора о концесији. Поред испуњења обавеза из Акционог плана, намера законодавца и Министарства финансија Републике Србије које је припремило нацрт, била је да се Изменама и допунама Закона отклоне недостаци уочени у двоипогодишњем периоду примене Закона, сагледани кроз показатеље који се односе на ефикасност поступака, дужину трајања поступка, изражени формализам, незадовољавајући интензитет конкуренције у јавним набавкама и др. Са циљем унапређења система јавних набавки и повећања ефикасности поступака, Изменама и допунама Закона обухваћене су одредбе које се односе на: значење појединих основних појмова и израза (наручилац, представник наручиоца, истоврсност, уговор о јавној набавци); предмет набавке и врсте поступака (дефинисане су мешовите набавке); изузетке од примене Закона (додати су нови основи за изузеће и прецизирани постојећи); комуникацију преко Портала јавних набавки који је одређен као званичан начин комуникације; спречавање корупције и сукоба интереса и заштите интегритета поступка; услове за примену појединих врста поступака (преговарачки поступци, повећан лимит за јавне набавке мале вредности, детаљна правила за оквирне споразуме, укинута обавезна примена електронске набавке - лицитације, прецизирана правила централизације јавних набавки); планирање набавки (смањене административне и процедуралне потешкоће за наручиоце); огласе (прописане су нове врсте огласа); конкурсну документацију (уведена је могућност указивања понуђача на недостатке кроз захтев за појашњењем; одређивање процењене вредности; техничке спецификације код набавки са специфичним карактеристикама, доказивање испуњености обавезних и додатних услова, одређивање финансијског капацитета, садржина споразума о заједничкој понуди); негативне референце (могућност, уместо досадашње обавезе наручиоца да одбије понуду; брисана правила о списку негативним референцама - нема закључка Управе за јавне набавке ни жалбе на њега); критеријуме за доделу уговора и рокове у поступцима; отварање, стручну оцену понуда и доделу уговора (измењена садржина записника, извештаја и одлуке о додели уговора; услови за прихватање понуде са ценом већом од процењене вредности без обзира на врсту поступка); измене уговора током његовог трајања (до 5% од укупне вредности уговора, максимално до 5.000.000.дин, односно 10.000.000.дин. за наручиоце у области водопривреде, енергетике, саобраћаја и поштанских услуга); статус наручиоца у области водопривреде, енергетике, саобраћаја и поштанских услуга; набавке у области одбране и безбедности и ради отклањања последица елементарних непогода и техничко-технолошких несрећа; надлежност Управе за јавне набавке (усклађивање надлежности, извештаји управе, додатне плаћене активности запослених уз сагласност одбора НС надлежног за финансије); службеника за јавне набавке (повећан лимит за наручиоце који морају имати службеника - 25.000.000.дин. на годишњем нивоу - петоструки износ из члана 39. став 1.); Републичку комисију за заштиту права у поступцима јавних набавки (већи број чланова, услови за вештаке, замена и разрешење председника и чланова, достављање извештаја); заштиту права (активна легитимација, начин подношења, рачунање рока од дана објаве одлука о додели уговора или оквирног споразума, признавању квалификације или обустави поступка на Порталу, суспензивно дејство захтева, поступак по захтеву, повећане таксе, поступање наручиоца, подносиоца и Републичке комисије); прекршајну одговорност наручиоца; усклађивање подзаконских аката, аката наручиоца, престанак важења одредаба посебног закона, ступање на снагу и примена Измена и допуна Закона (примена одредаба о плану набавки од 1.1.2016. године).

²² Обавеза доношења закона којим се уређује област запошљавања и професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом условљена је Конвенцијом МОР број 159 о професионалној рехабилитацији и запошљавању инвалида (“Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 3/87).

Законом се утврђују области које се регулишу овим законом, односно предвиђени су: подстицаји за запошљавање ради стварања услова за равноправно укључивање особа са инвалидитетом на тржиште рада; процена радних способности; професионална рехабилитација; обавеза запошљавања особа са инвалидитетом; услови за оснивање и обављање делатности предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом и других посебних облика запошљавања и радног ангажовања особа са инвалидитетом; друга питања од значаја за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом. Под појмом професионална

рехабилитација подразумевају се активности организовања и спровођења програма мера и активности у циљу оспособљавања за одговарајући посао, запошљавања, одржања запослења, напредовања или промене професионалне каријере. Професионална рехабилитација пружа увид у психофизичке и радне способности особа са инвалидитетом, њена интересовања, могућности у запошљавању, спретност, издржљивост, умешност и указује на очуване радне способности - потенцијале који су од значаја за будућу професионалну активност особа са инвалидитетом. Процес професионалне рехабилитације обухвата и социјално-психолошку процену и практичну проверу радних способности особа са инвалидитетом. Остваривање права на професионалну рехабилитацију врши се након сагледавања критеријума на основу којих се одређује врста, трајање, начин извођења и остали услови за организовање професионалне рехабилитације. Учешће особа са инвалидитетом у процесу професионалне рехабилитације је део припреме особа са инвалидитетом за улазак или поновни повратак у "свет рада". Отуда је прописано да сходно програмима активне политике запошљавања, особа са инвалидитетом има право на одређена новчана примања која су у вези са признавањем права на професионалну рехабилитацију. Професионална рехабилитација обухвата пакет услуга којим ће се допринети изједначавању могућности особа са инвалидитетом у области запошљавања. Професионална рехабилитација се спроводи применом мера и активности прописаних чланом 13. Закона. За спровођење одређених мера и активности професионалне рехабилитације, као што су: радно оспособљавање, доквалификација, преквалификација и програми за стицање, одржавање и унапређивање радних и радно социјалних вештина и способности; појединачни и групни, општи и прилагођени програми за унапређење радно-социјалне интеграције; едукација и тренинг семинари за послодавце, стручна лица за радно оспособљавање и професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом и друга лица, и предлози и обука за примену адекватних техничких и технолошких решења у циљу подизања ефикасности особа са инвалидитетом у учењу и раду, као и службе подршке, носилац програма професионалне рехабилитације дужан је да претходно прибави одобрење министарства надлежног за послове запошљавања. Одобрење се издаје по претходно прибављеном мишљењу органа надлежног за послове безбедности и здравља на раду, организације надлежне за стручно образовање одраслих и удружења или организација особа са инвалидитетом. Трошкове професионалне рехабилитације особа са инвалидитетом, чија је радна способност смањена због повреде на раду или професионалне болести, насталих након ступања на снагу овог закона, сноси послодавац код кога је особа са инвалидитетом у радном односу у време настанка повреде на раду или професионалне болести. Трошкове професионалне рехабилитације осталих особа са инвалидитетом сноси организација надлежна за послове запошљавања.

За време трајања професионалне рехабилитације утврђена су одређена права запослене особе са инвалидитетом, и то: право на одсуство са рада код послодавца код кога је у радном односу; право на накнаду зараде у висини 100% просечне зараде остварене у претходна три месеца пре укључивања у мере и активности професионалне рехабилитације, с тим да накнада зараде не може бити мања од минималне зараде, и не може да јој престане радни однос због одсуства са рада до кога је дошло у време трајања професионалне рехабилитације. Незапослена особа са инвалидитетом за време трајања професионалне рехабилитације не заснива радни однос.

Незапослена особа са инвалидитетом која је укључена у мере и активности професионалне рехабилитације из члана 13. тач. 2), 3) и 7) овог закона, односно која је укључена у радно оспособљавање, доквалификацију, преквалификацију и програме за стицање, одржавање и унапређивање радних и радно-социјалних вештина и способности, затим појединачне и групне, опште и прилагођене програме за унапређење радно-социјалне интеграције и предлоге и обуку за примену адекватних техничких и технолошких решења у циљу подизања ефикасности особе са инвалидитетом у учењу и раду, као и службе подршке, има право на новчану помоћ за време трајања програма, и то: за трошкове превоза за себе и пратиоца, уколико је потребан, у висини неопорезованог износа, у складу са законом; у висини од 20% од минималне зараде утврђене у складу са прописима о раду месечно, за време трајања професионалне рехабилитације, ако се професионална рехабилитација изводи у трајању од најмање 100 часова и ако особа са инвалидитетом није корисник новчане накнаде на основу незапослености. О наведеним правима одлучује Национална служба, у складу са законом којим се уређују послови запошљавања.

²³ Новоосновани послодавац нема обавезу запошљавања, у трајању од 24 месеца од дана оснивања. Такође, послодавац који у поступку јавне или друге набавке, изврши финансијске обавезе из уговора о пословно-техничкој сарадњи са предузећем за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом, као и из уговора о куповини производа или вршењу услуга тог предузећа, изузев обавеза насталих у реализацији уговора из области трговине на велико - у вредности од 20 просечних зарада у привреди Републике Србије према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике у моменту закључења уговора, ослобађа се обавезе запошљавања једне особе са инвалидитетом, за наредних 12 месеци од дана извршења обавезе.

- ²⁴ Оне се плаћају у пеналима, у висини троструког износа минималне зараде утврђене у складу са прописима о раду, за сваку особу са инвалидитетом коју послодавац није запослио. Послодавац је дужан да уплати пенале на рачун прописан за уплату јавних прихода буџета Републике Србије приликом исплате зарада и накнада зараде, а најкасније до 30. у месецу за претходни месец.
- ²⁵ Субвенција зараде остварује се у висини минималне зараде утврђене у складу са прописима о раду. О наведеним подстицајима за запошљавање одлучује Национална служба, а на основу захтева послодавца. Одредбама Закона прописан је рок за подношење захтева од стране послодавца. Он се подноси у року од 30 дана од дана заснивања радног односа са особом са инвалидитетом. Ближи услови и мерила за остваривање овог права, биће утврђени општим актом Национална службе. Предузећу за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом се из буџета Републике Србије, односно из Буџетског фонда, месечно рефундирају средства на име учешћа у зарадама у висини од 50% просечне зараде у привреди Републике Србије према последњем објављеном податку републичког органа надлежног за послове статистике - по запосленој особи са инвалидитетом.
- ²⁶ Историју увођења стандарда приступачности можемо пратити од 1988. године. Те године је у Службеном листу СФРЈ бр. 18/88 објављен Југословенски стандард са обавезном применом “Просторне потребе инвалида у зградама и околини” ЈУС каталожка група У.А9.202 1988. израђен у складу са документом Међународне организације за стандардизацију - ИСО/ТР 9527 из 1987. године. Ови стандарди су утврдили облик и мере пешачких прелаза и зона, облик и мере места за управно паркирање возила особа са инвалидитетом, облик и мере приступа и пролаза за кретање особа са инвалидитетом, мере равних површина за окретање инвалидских колица. У складу са поменутим ИСО стандардима, 1991. године у Службеном листу СФРЈ, бр. 3/90 објављени су ЈУС У.А9.206 1990. стандарди чији су предмет били: облик и мере рампи, ветробрана на улазима у јавне објекте и стамбене зграде, подеста улаза у зграду или стан, слободни простор за кретање око врата, простори за обедовање и рад, облик и мере тоалета и купатила, кухињских елемената и уређаја, спаваћих соба. Тако је правилницима бр. 07-05-93/59 (Службени лист СФРЈ бр. 18/88) и бр 07-93/88 (Службени лист СФРЈ бр. 3/90) утврђене мере, подручје примене и веза са другим стандардима. Следећа важна година је 1995. које је Савезни завод за стандардизацију издао југословенски стандард: Архитектонске конструкције ПОТРЕБЕ ИНВАЛИДА У ЗГРАДАМА - упутство за пројектовање ЈУС ИСО/ТР 9527 каталожка група У.А9 (идентичан са ИСО ТР 9527:1994), објављен у “Службеном листу СРЈ” бр. 47/95. У предговору стоји да је “Овај стандард припремила Комисија за стандарде из области грађевинских конструкција - просторне потребе инвалида у зградама и околини, а превод је са енглеског језика међународног техничког извештаја ИСО ТР 9527:1994 Буилдинг цонструцтион - Неедс оф дисаблед пеопле ин буилдингс - Десигн гуиделинес.” У предговору се наводи да је ово технички извештај типа 3 који је припремио технички комитет ИСО/ТЦ 59, архитектонске конструкције поткомитет СЦ 1 Димензиона координација и истиче се: “да одредбе овог извештаја не представљају стандардизоване захтеве већ само упутства. У припреми упутстава коришћени су бројни извори информација, мада је јасно да још увек предстоји посао око вредновања неких критеријума које оно садржи. Објављени материјал је базиран на истраживањима која се спроводе од средине осамдесетих година. Нова истраживања и прописи или закони на националном (као што су АНСИ стандард, прописи који прате Закон о инвалидима Америке - АДА, канадски и јапански стандарди) могу предвидети величине које се разликују од ових које су дате у овом техничком извештају, који је у основним питањима исправан.” У уводу се наводи да “Проблеми инвалида, у мери у којој представљају практичан изазов за планере и архитекте, су посебна брига Радне групе Међународне организације за стандардизацију. Та група, коју је основао Технички комитет за архитектонске конструкције ИСО, сматрала је за потребно - посебно имајући у виду значај који је дат овом питању 1981. године - да састави нека упутства за планере и помогне у формулацији локалних прописа, стандарда, препорука итд. Овај документ доноси ту врсту информација, не у облику стандарда, већ као опште објашњење основних и посебних потреба инвалида, мада он може послужити и као документ за објашњење функционалних потреба инвалида.” Извор: <https://ucestvuj.nedavimobeograd.rs/t/pristupacnost-javnih-povrsina-i-objekata/433/9>
- ²⁷ Неприступачност јавних објеката, посебно оних у којима се остварују различита права, као што су ЦСР, ЈЛС, поште, Полицијске управе, РФ ПИО и сл. је и поред бројних али не систематичних интервенција, и даље изражена, што може бити основ дискриминације особа са инвалидитетом. На основу Извештаја о приступачности пословних зграда државних органа особама са инвалидитетом, укупно је проверена приступачност 23 државна органа, од којих су само три објекта у потпуности задовољила стандарде приступачности.

Са друге стране, на основу извештаја ЗСЗ види се да је физичка доступност просторија у којима се налазе стручне службе центара за социјални рад у јединицама локалне самоуправе (на основу одговора 170 центра за социјални рад)

на релативно ниском степену. Највећи број центара за социјални рад има приступачно приземље, а нешто мање од половине има постављене руковате, док рампе има чак мање од трећине центара за социјални рад. Да постоји свест о потреби обезбеђивања приступачности, говори чињеница да министарство надлежно за област унапређења положаја особа са инвалидитетом перманентно обезбеђује средства и ради на остваривању приступачности објеката као што су НСЗ, РФ ПИО, установа културе, станице милиције, просторије удружења особа са инвалидитетом и др. Становање особа са инвалидитетом представља посебан проблем и директно утиче на изолованост особа са инвалидитетом и обим њиховог друштвеног учествовања. Адаптације места становања особа са инвалидитетом нису системски решене, те су особе са инвалидитетом принуђене да се сналазе за финансијске изворе за поменуте адаптације, као и да испуне врло компликоване процедуре за добијање неопходне сагласности.

Када се посматра приступачност саобраћајница и јавних површина, постојање различитих препрека као што су рупе, отворени шахтови, непрописно постављен урбани мобилијар, високе ивичњаци, недостатак тактилних трака и звучних семафора и сл., онемогућава несметано кретање особа са инвалидитетом. Питање приступачности превоза је и даље отворено. У пракси, јавни превоз је у највећем броју случајева неприступачан, а само у Београду постоји тзв. специјализовани јавни превоз за особе са инвалидитетом. Нацрт Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период до 2020. године. (РС, 2018б)

²⁸ **Објекти за јавно коришћење, у смислу овог правилника су:** банке, болнице, домови здравља, домови за старе, објекти културе, објекти за потребе државних органа, органа територијалне аутономије и локалне самоуправе, пословни објекти, поште, рехабилитациони центри, саобраћајни терминали, спортски и рекреативни објекти, угоститељски објекти, хотели, хостели, школе и други објекти. (РС, 2015)

²⁹ Иницијатива Удружења за ревизију приступачности из Београда - <http://www.pristupacnost.info/>; Иницијатива Центра за развој инклузивног друштва - <http://www.crid.org.rs/pristupacnost/>. На интернет презентацији Заштитника грађана постоји Мапа приступачности са назнакама о приступачности различитих објеката широм Републике Србије - <http://mapapristupacnosti.rs/?s=beograd&categories=127&locations=0&dir-search=yes>. Предузеће „Паркинг сервис“ из Београда нуди јавно сопствене податке о адресама паркинг места предвиђених за инвалиде али у алфанумеричком облику, што је веома непрегледно и тешко за праћење како од стале корисника, тако за потребе анализе просторне покривености територије - <http://parking-servis.co.rs/lat/parkiranje-vozila-za-osobe-sa-invaliditetom/>; Теленор фондација <https://www.dostupnibeograd.rs/>; Друштво за мир, развој и екологију <http://www.dmre-spde.org.rs/aktuelni-projekti/mapiranje-indeksiranje-objekata-javnih-povrsina-prilagodjenih-potrebama-lica-sa-invaliditetom/>;

Google Play апликације - <https://play.google.com/store/apps/details?id=com.eukliptika.DostupniBGD> ;
<https://play.google.com/store/apps/details?id=osi.info2&hl=en> ;
<https://play.google.com/store/apps/details?id=rs.hakaton.mapa.pristupacnosti>

³⁰ Интегрални приступ локалном развоју, на међународном нивоу први пут је промовисан Агендом 21 (UN, 1992), као концепт који подразумева истовремено координирано планирање, организовање и праћење активности на нивоу локалне заједнице, стања и промена животне средине и локалне економије. До данас су уложени бројни напори у његовом прецизирању: - функционална интеграција, обезбеђивање јединствене реализације и менаџмента активности различитих секторских аспеката, финансијска интеграција (јавни и приватни фондови), интеграција актера и политика, координација субјеката, способности и политика у складу са заједничком стратегијом, хоризонтална интеграција актера, активности, сектора и ресурса, вертикална интеграција свих нивоа управљања и планирања од нивоа локалних заједница и њихових акционих планова, преко регионалних, до централног нивоа са националним плановима и политикама (UN-HABITAT, 2008).